



РУСИНСЬКИЙ 2013 АЛЬМАНАХ



РУСИНСЬКИЙ АЛЬМАНАХ 2013

Составителі:

Др. Проф. Антоній Лявинец отв. редактор

Др. Маріанна Лявинец гл. редактор

Др. Степан Лявинец техн. редактор

Тел.: 36-1-303-38-52 E-mail: lavinec@freemail.hu

Позбрати матеріали допомогли:

М. Алмашій, Й. Ботлік, Д. Папуга, О. Повч,

И. Петровцій, М. Оргутай, Др. Я. Сабов и Ю. Шипович

Графічна убряда, преламованя: **Андрій Манайло**

**Выдання Русинського Самоуправління Йозефвароша
и Вседержавного Общества Русинської Інтелігенції**

имени Антонія Годинки

**Русинського Самосправованя Будапешта
и Русинського Самосправованя Уйбуди**

Появленя виданя пудпоровали:

**Русинські Самосправованя VI, XIV и XVI районув Будапешта,
Русинські Самосправованя Ваца, Ерда, Еделеня, Комловшки,**

Пийча и Нїредьгази.

Печать: **AMG experts Bt.**

Тираж: 1000 фалатув

HU ISSN: 1788-9359

RUSZIN ALMANACH 2013

Szerkesztők:

Dr. prof. Lyavinecz Antal felelős szerkesztő

dr. Lyavinecz Marianna főszerkesztő

dr. Ljavinyec Sztyepán technikai szerkesztő

Tel.: 36-1 303-38-52 E-mail: lavinec@freemail.hu

Grafikai szerkesztés, tördelés: **Manajló András**

Országos Idegennyelvű Könyvtár
Budapest

157111



**A Józsefvárosi Ruszin Kisebbségi Önkormányzat,
a Hodinka Antal Országos Ruszin Értelmiségi Egyesület,
Fővárosi Ruszin Önkormányzat és Újbuda Ruszin Önkormányzat
közös kiadványa**

**A kötet megjelenését
Budapest VI, XIV és XVI ker. Ruszin Önkormányzatok,
illetve Érdi, Váci, Edelényi, Komlóscai,
Pécsi és Nyíregyházai Ruszin Önkormányzatok
támogatták**

Kivitelezés és nyomda: AMG experts Bt.

Példányszám: 1000 db.

HU ISSN: 1788-9359

Честовані читателі!

Вседержавное Обществово Русинської Інтелігенції ім. А. Годинки (ВОРИАГ) и у 2013 році, дякуючи многим нашим цимборам Русинам и домашнім и позагатарным, а такой и многим Русинським Самосправованям, выдає уже 14-ый за шором Русинський Альманах.

2013 рік був дуже насичений многими событиями и акціями у животі Русинів у державах Европы и у Мадярщині. Майважним из ушыткых событий є XII. Світовий Конгрес Русинів - Руснацох – Лемків (СКР), котрый ся отбыв у колысці Русинів, на Подкарпатській Русі. Нас сердечно стрітили Русины у Мукачові, Ужгороді и Сваляві. Організаторы Конгреса узяти не себе велику отвїтственность за проведення такої великої акції. Ситуація на Україні у тот час была непростов. Айбо многых учасникув Конгреса радовали тоті малі, айбо дуже хосенні и позитивні зміны, котрі мож булше видіти у національному розвою, котрый ся тыкать Русинув на Україні. А сам факт, ош Конгрес ся отбыв на Україні (Подкарпатській Русі), є дуже важным діла нас. Правда, ид тому треба уповісти, ош мы ся надієме, ош через даякий час діла проведення слїдуючого Світового Конгреса Русинів - Руснацох – Лемків на Україні не треба буде ниякої «закрытості» и не треба буде ниякого контролю вшыляких органув. Горді сьме тым, ош на сесь раз лавреатом престижної премії СКР ім. Василя Турока, стала Др. Маріанна Лявинец.

2013 рік був знаменателным и діла нашого Общества ім. Годинки, бо справили сьме 10-рочный юбілей нашого заснованя и фунгованя. По сьму поводу подготовили сьме до выданя памятну книгу, посвячену жывоту и діяльности имодателя общества акадкміка А. Годинки, и при тому у книжці буде представлена наша дотеперішня діяльність. Сесі и многі другі события дають нам нові силы и енергію діла далшої діяльности на царині Русинського Ренесанса. Надієме ся, ош и сесь Алманах буде діла читателюв емоціональным и духовным хлібом душі.

Дякуєме ушыткым дописовачам, котрі загнали матеріалы и также ушыткым, кто фінансово подпоровав выданя Русинського Алманаха 2013.

Редакція Русинського Алманаха 2013.

Майважні события у житю русинської общины Мадярицины

Януар



7-го януара у театралному залі резиденції СРС отбыло ся сяткованя Рождества Христова. Русинська Община по каждоручной традиції изобрала ся, обы припомнити тайнства Сятого вечера и поколядовати. На вечері, котрый открыла О. Сілцер-Ликович, председа СРС, Др. М. Лявинец розказала про традиції Сятого вечера и познакомила притомных из розказом В. Молнара

«Святы вечір». Колядки «Божый сын днесь народив ся», «Небо и земля», «Дивная новина» исполнила знама співачка А. Ляхович. На обшуй вечері, котра была своеобразнов презентаціев 12 різдвяных страв, притомні мали можность розказати про свої дїтські, вадь юношеські спомины про Руздво. Вечер закончив ся довгым обшым колядованям.

Фебруар

9-го фебруара мужський хор Св. Ефрема из великым успіхом провюв концерт у керетах проекта «Два Бокшаї» у Ужгородському греко-католичеському соборі на честь памняти маляря Й. Бокшая и ёго брата И. Бокшая –



автора греко-католичеської «Літургії Иоанна Златоуста».

10-го фебруара Літургія прозвучала у Мукачовській греко-католичеській церкви Св. Успенія при великому стеченю вірників.



16-го фебруара отбыв ся **День памяти А. Гдинки**, на котрый изобразили ся Русины Мадярщины. День памяти зачав ся по многоручнуй традиції на Централному цвинтарі коло гроба академіка. Панехіду отслужив епископ егзарх Мішколського Апостолского Егзархата О. Др. Атаназ Орос. Отбыло ся покладання вінкув на гроб академіка представителями ВРС, СРС, ВОРИАГ, Самосправованиями VI., VIII., XI., XVI районув Будапешта и РС Ерда. У Културному центрі Теризвароша отбыло ся торжественное вручення премії А. Гдинки.

Послі того отбыв ся концерт дїтського хора «Русинята» и выступ молодого співака В. Дорогова. У конци торжества отбыла ся презентація книги Др. М. Лявинец «Русины» (Книга діла русинської молодежи Мадярщины). Книгу представив Др. Ч. Маркуш.



16-го фебруара у резиденції ВРС была открыта выставка маляря А. Смолара.

23-го фебруара была открыта выставка майстрыні И. Фірцак у резиденції РС V-го района. На выставці было представлено коло 30 образув. Выставку открыла Др. М. Лявинец.





Март

1-3 марта у Деві (Романія) отбыло ся засідання Світової Рады Русинів (СРР). Головными вопросами на засіданні были: обговорення нового статута СРР, підготовка XII. Світового Конгреса Русинів, котрый отбуде ся на Подкарпатю. Члены СРР гратулювали Др. Д. Фіртакови из выбранєм його у депу-

таты Парламента Романії. У сесі дны отбыло ся сяткованя Національного Дня Русина, котрый був організований Културным Обществом Романії.

23-го марта діточий хор «Русинята» выступив на міжнародному фестивалі молодежи у Російському Културному центрі Будапешта и зайняв III. місто.



24-го марта Русинська Община Мадярщини по уже давній традиції прийняла участіє у шорі акцій, посвяченых честованю Ференца Раковці II. У Шарошпотоку отбыла ся Божественна літургія, послі котрої были покладені вінки до памятника вождя. Великое сяткованя продовжало ся у Борші (Словакія) у замку, де родив ся Ференц Раковці II.



30-го марта у VI. районі Будапешта отбыло ся совмістное засідання молодежного клуба и жунського клуба «Рускыня». По програмі была представлена книга

«Русины» де молодеж може похопити інформацію про исторію, культуру Русинув. Из Великодными традиціями (сячення пасок, поливанки) молодых познакомили члєны жунського клуба. Молодеж, як и каждый рік, фарбили писанкы до Великодня.



Апріль

6-го апріля у Міш-колці у Домі уміств отбыло ся представлєніє містерії про живот Великомученика - греко-католического єпископа Т. Ромжі. Сценарій містерії составлений по книзі о. Ласло Пушкаша. Музы-

ка – Др. Т. Бубно. У програмі прийняли участіє єпископ Гайдудорогської єпархії Фюлеп Кочіш, єпископ-єгзарх Мішколського єгзархата Др. Атаназ Орос, греко-католическї церковні хоры.

27-го апріля Русины Мадярщины отмітили 210 рочный юбілей великого русинського Будителя А. Духновича. Акцію організовали СРС, РС Теризвароша при подпорованю РС IX., XI., XIV., XIX районув



Будапешта. Про діятелность А. Духновича из бесїдов выступили Др. М. Лявинец и Др. П. Мейсарош. Гостями акції из своєв програмов выступило тріо «Червені ружі» из Подкарпатя у составі: О. Прокоп, О. Никитюк, Т. Герц. О. Прокоп розказала, ош: «20-го апріля у Мукачові отбыло ся сяткованя 10 роча фунгованя русинських недїлных школ, організованое Подкарпатським Областным Благодїйным Фондом «Русинська школа». У програмі сята были: концерт діточих народных ансамблєв, декламованя стихув, открытіє выставкы портретув вызнамных постав русинської исторії и культуры знамого художника В. Скакандія.

Май

24-25 мая у Будапешті у Російському Культурному Центрі пройшла акція Дни славянської писемности и культуры - 1150 рокув славянської писемности. Сесю акцію організували: Інститут словяно-веденя РАН (проф. Н. Запольська), Центр восточно- и центрально-европських изглядовань при Ніредьхазській Высшуй школі, Асоціація «За мадярсько-російську сполупрацу им. Л. Толстого» (проф. А. Золтан), Московська Державна Універзіта им. М. Ломоносова при под-



порованню Російського Культурного Центра у Мадярщині. Акція пройшла у формі научно-практичного семінара. У керетах сеї акції у Ніредьгазі из 27 мая до 1 юнія была проведена Межинародна Школа Славістики, на котруй проводили ся языкові мастер курзы и читали ся лекції. На русинські темы лекції читали проф. М. Капраль, М. Лявинец (мол.), О. Ташкович. 31 мая школа проводила ся у Бого-

словській Духовнуй Академії им. Св. Атаназа, де была выставка славянських рукописув и старопечатні книги, котрі ся находять у собранії бібліотеки Духовної Академії. 1 юнія была екскурзія у Маріяповч. Акція мала дуже великий успіх. Подробну инфармацію мож прочитати на сайті школы: <http://slaviachristiana.ru/projects.html>

25 мая у Ніредьгазі отбыло ся Русинськое Національное Сято, організованое Вседержавным Русинським Самосправованям (ВРС). У сяті прийняли участіе 180 чоловік. Сято зачало ся открытєм выставки



русинського художника Атаназа Фединця. Затым у Ніредьгазській Греко- католическій церкви отбыла ся торжественна Літургія, котру

отслужив єпископ Фюлеп Кочіш уєдно из парохами других церков. На службі проникновенно співав хор Ужгородського Катедрального Собора. Послі Літургії гостей привітствовали председа ВРС Віра Гіріц, заміститель державного секретаря Міністерства Людських Ресурсув Чаба Лоторцої. В. Гіріц зачитала привітствіє ид Русинам президента Мадярщины Яноша Адера. Сято закончило ся сполным обідом.

Юній

1-го юнія на сяті Національного Фестиваля меншин у Ерді из великим успіхом выступив дїточий хор «Русинята» и співак З. Дорогов. На сяті отбыло ся коштолованя страв русинської кухні. Притомні дуже хвалили голубці приготовлені ердськими русинськими газдынями.



2-го юнія у Кішварді отбыло ся чествованя познатого священника Мукачовської греко-католическої єпархії, сосполного діятеля Е. Ортутая. Торжественное засіданя провюв сын священника Т. Ортутай, котрый розказав про живот и діятельность сященника.

5-го юнія у Будапешті у Державнуй Бібліотеці Иностранных языкув отбыла ся презентація русинських выдань Мадярщины (1998 – 2013) и также презентація выданя «Русинський Алманах 2012». Презентацію організовали Вседержавное Общество Русинської Інтелігенції ім. А. Годинки (ВОРИАГ) и Самосправованя VI района Будапешта. Акцію открыла директорка бібліотеки пані Мендер Тіборний. Она привітствовала організаторув и гостей, межи котрыми были завідующий відділом по релігійным и межнаціональным звязям Міністерства Людських Ресурсув пан Ріхард Тірчі, депутаты русинських самосправовань, представителі русинської Общини, сполупрацовники бібліотек Будапешта. Выданя за 15





року вуд ВОРІАГ представила Др. Маріанна Лявинец, редакторка Русинських Алманахув 2000–2012 рр. Было представлено 49 выдань. Межи ними: писемниця «Материнський язык» (1999), «Русинсько-мадярсько-русько-український словарчик» (1999), выдання Ніредьгазської Педагогічної Высшої Школи пуд редакцієв проф. И. Удварі (1998 – 2004), «Церквы у

нашому наслідстві» (2001); Антоній Годинка «Час Гурше ги вода» (2005), Русинські Дайджесты под редакцієв проф. М. Капраля, «Литератуное наследие Е. Балецкого» под редакцієв проф. габіл. А. Золтана (2007), «Антологія русинської поезії другої половкы ХХ стороча» и «Русинський букварь» под редакцієв М. Лявинец (мол.), «Великомученик Теодор Ромжа» о. Л. Пушкаша у товмачені Др. Я. Сабо (2008), «Вызнамні поставы русинської літературы, исторії, културы» под редакцієв Др. М. Лявинец (2010); художественні албомы «А.Фединец» (2004) и «Художники родины Манайло» (2006), 13 выдань Русинського Алманаха (2000–2012) и многі другі.



«Русинський Алманах 2012» представив др. Й. Ботлік. Вун проаналізовав розділы Алманаха Публіцистика и Знамі Русины, детално доповнив свою статью «А. Бровді и А. Волошин». Свої книги, выдані на 3-х языках (13 выдань), представив Г. Клебашко-Гаттінгер. Усі представлені выдання (49 книг) были подаровані бібліотеці. Они значително доповнили русинські книги бібліотеки, за што дуже подяковало руководство бібліотеки.



15-20-го юнія у селі Шайовпалфала ВРС был організований діточий табір материнського языка и захраненя традицій. Організацію табору подпорovalo Міністерство Трудовых Ресурсув.



18-26-го юнія у Балатон-фёлдварі быв організований традиційный молодежный умілськый табор. Організацію табора подпорвало СРС.

Юлій

12-14 юлія у Ужгороді, Мукачові и Сваляві (Подкарпатя)

отбыв ся XII Світовий Конгрес Русинів – Руснацох-Лемків. Делегацію Мадярщины, котру возглавив член СРР Др. С. Лявинец, представили 10 чоловік. Члены делегачії 9-ты держав обсудили і обговорили новий статут СКР. Послі пленарных засідань, дегегаты выбрали новое веденя. Председов став Д. Папуга, а заступниками – Др. С. Лявинец и Ю. Фірцак.



Август

3-го августа у Малуй Копані на Подкарпатю отсытковали 110-ти роча из дня рожденія греко-католичеського каноника С. Бендаса, знамого писателя и научного изглядователя. Акцію організовали Общество им. А. Духновича (Виноградово), историчный факультет УНУ (Ужгород) и містный парох Д. Бендас – сын честованого сьщеника.

21-27-го августа у Менску (Білорусія) отбыв ся XV Світовий Славістичный Конгрес, у котрому прийняли участие представители 35-ти держав світа. Русины Мадярщины загнали на Конгрес русинську літературу, котра выйшла за послідні 10 рокув.





25 августа у Балатонсепезді открыв ся традиційный табор русинського языка, організований РС Белварош-Ліпотвароша. У таборі спочивали діти из Мучоня, Комловшкы, Будапешта і Подкарпатя. Організаційну роботу узяли на себе Л. Донат і Е. Маркович.

Септембр

1-го септембра у єдному из знамых міст паломництва у регіоні Боршод-Абауй – Земплин у селі Шайовпалфала уже другый раз отбыв ся Русинський Отпуст. Божественну літургію при великому стеченю народа отслужив єпископ єгзарх Мішколского Апостолского Єгзархата Др. А. Орос.

7-го септембра Русины Мадярщины сятковали Сято Малої Богородиці. Сяту літургію отслужив о. И. Челені, бывший парох греко-католичеської церкви Єстергома. Богослуженіє проводило ся по церковно-славянськы. У проповіді о. И. Челені отмітив великоє значеня сєго сята, особенно діла Русинув Мадярщины, котрі родили ся на Подкарпатю, де Успеніє Божої Матери



и также Мала Богородиця от давна суть єдным из майвеликих почетованых свят. По службі Божуй вірники из многих районов Будапешта изобразили ся у пивниці церкви, де усе отбывають ся стрічі Русинув. Там притомных привітствовала председа Столичного Самосправованя О. Лікович-Сілцер. По традиції отбыли ся выступы. Испершу о. И. Челені розказав про розвой греко-католичеських парохій на території Мадярщины у період XVIII – XIX стороч, пак Др. М. Лявинец розказала про Мукачовську Чудотворну икону Божої Матери, котра теперь находит ся у греко-като-

личеському монастирі у Малому Березному на Подкарпатю. Затым, также по традиції, отбыло ся коштована приготавленых газдынями смачных страв при живуй бесіді.

Октовбер

15-го октовбра у Бухаресті у будовли романського парламента открыла ся выставка русинської майстрыні из Мадярщины **И. Фірцак**. Выставку організовало Общество Русинської Културы Романії. Приятным сюрпризом был каталог, котрый выпустило сесе общество до выставки.



19-го октовбра у греко-католичеськуй церкви на Ровжактере у Будапешті открыла ся акція памняти маляря **І. Рошковича**, котрый розписав сесю церков. Сяту літургію откончив Др. **И. Челені**. Програму продовжыв выступ председы Терийзварошського СР Др. **М. Лявинец** на тему «Умільський путь **І. Рошковича**».



24-го октовбра у аулі мішколської бібліотеки Иностранных языкув им. **Л. Сабова**, отбыла ся конференція на тему «Матеріалні памнятники славянського писемства на сіверо-восточной території Мадярщины». Из докладями выступили умільствознатель Др. **С. Тердик** и заступник директора мішколського музею Др. **А. Товт**. На акції были представлені красні памнятники славянського



писемства. Акцію організовали РНС Мішколця і Рєгіоналноє РНС области БАЗ.

26-го октовбра отбыло ся сяткованя 10-роча новинкы «Русинський Світ». Первый номер новинкы вийшов 20 октовбра 2004 рока. Її редакторами до 2011 рока были Др. С. Лявинец, Др. М. Лявинец и М. Ортутай. На сяточному засіданю організованому ВРС, выступив основатель «Руської премії» из Прагы – А. Гегалчій, котрый ознакомив притомных из сёв нагородов и вручив їй теперішньому главному редактору Др. М. Капралю. На сяткованю была открыта выставка образов Др. А. Фединця.



Новембер



24-го новембра у выставочнуй галерей Културного Дома Теризвароша був проведений День Русинської Културы, організований РС Теризвароша. На акції была представлена фото-выставка «Голгота» авторкы Д. Сочкы,

графічні роботи А. Манайла «Деревляні шедеври Подкарпатя», образы А. Фединця, А. Бровді, И. Фірцак, А. Смолара, фотоалбомы, котрі є своеобразнов фотохроніков діятелности русинської общины Мадярщины булше, ги за 10 рокув. Великий интерес у притомных вызвала также выставка русинських выдань, котрых было представлено 51. Гості учули выступ русинського діточого ансамбля «Русинята». День закончив ся коштованям русинських страв.

29-го новембра отбыла ся сполна програма РНС XIV и XVI районув Будапешта. Притомні гості учули звіт про роботу самосправовань за 2013-ый рук, вечер закончив ся концертом, на котрому выступив Д. Головацький (на фото).



Децембер

3-го децембра у Чеському Домі Культуры отбыв ся вечер, посвященный 90-рочу из дня рожденія знамого композитора И. Мартона. У програмі приняли участіє квартет имени А. Годинки, піаністка



Елеонора Кардуб, співачка Анна Ляхович и русинський хор V району Будапешта. Вечер був організований Будапешськими самосправованнями: Столичним, VI і XI районув.



8-го децембра у галереї Дома Культуры Теризвароша была открыта выставка «Знамі Русины». На выставці были представлені образы малярув: А. Бровдія, А. Фединця, И. Фірцак, А. Смола-

ра. Особенный интерес вызвали портреты маляря А. Бровдія, котрый изобразив будителюв и знамых русинських діятелів ХХІ стороча, таких як: И. Удварі, Т. Боніславський и также графічний портрет А. Фединця майстрині И. Фірцак. У програмі были курті выступы про діятелность славных Русинув.

16-го децембра у Державну Библиотеці Иностранных языкув отбыла ся памятна конференція, посвячена літературну діятелности Є. Фенцика, едного из майзнамых русинських писателюв кунця ХІХ стороча. У програмі приняли участіє представи-телі РС Будапешта, члены





русинської общини Мадярщини и сполучаючы бiблiотеку. У програмi конференцiї були доклады: «Жыот и дiятеьность С.Фенцика» (Др. Е. Байза), «Историко-полiтичнiе события на Подкарпатю у

кунци ХІХ стороча» (др. Й. Ботлiк), «Исторiя журнала «Листок» С.Фенцика» (М. Лявинец мол.), «Сочасныкы С.Фенцика и iх вклад у розвой русинської лiтературы» (Др.М. Лявинец). У дискусiях выступили А. Бровдi, Т.М. Попович.



Tisztelt Olvasóink!

Kérjük, támogassanak 1% a Ruszin Almanach kiadványunkat.

***Hodinka Antal Országos Ruszin Értelmiségi Egyesület
adószáma: 18179475 - 1 - 42***

Представляє лауреатів премії ім. Антонія Годинки 2013

Др. **Атаназ Орос** родився 11 мая 1960 року у Ниредьгазі, у родині греко-католического священника.

Вун закончив «на отлично» факультет філософії і теології Католицескої Університету ім. Петра Пазманя, і там же дустав ліценціат, а затым докторську ступень із теології у 1984 році. У період 1987-1989 р.р. штудовав етику теології у Римі. По сконченню школованя у Римі о. Орос був учебным префектом Ниредьгазської семінарії вуд 1993 до 1995 року – ректором Ниредьгазської греко-католицескої Інституції Теології. 19 юнія 1996 року уедно із єпископом Гайдудорогської греко-католицескої єпархії Фюлепом

Кочішом узяв монашеску обітницю. Ся-тый Отець Папа Бенедікт XVI 5 марта 2011 року намістив ёго єпископом-єгзархом Мішколцьского Апостолського Егзархата і даровав ёму свуй титулярный єпископський трон Паніум (Панідос), што коло Мраморного моря. Як компетентный фахман по патрістичной і бізантійській теології, Др. Атаназ Орос опубліковав много статей і книг, не лем із патрістики, а й у сфері бізантійської літургії і єкуменізма. Ёго публікації визнавать ся по всьой Мадярщині і за її гатарами, помогають як вірникам, так і священникам у прийнятю ученя і настанов Всевышнёго.



Мирон Жирош родився у Руському Керестурі 1 юнія 1936 року. Середню школу выходив у Суботиці і Сомборі. Вуд 1953 року учителёвав у Дюрдєві і Руському Керестурі. По сконченню 1961 року Высшой Управлінської Школы у Новум Саді і юридичного факультета у Белграді (1969 р.) робив на вшеляких роботах, айбо майбулше у новинарстві. Зачинав у новинці «Руске Слово» ищи у 1961 році, а затым за 25 рокув онь до пензії був редактором на русиньському радіови у Новум Саді. За довгі роки много путовав і зберав інформацію за





Русинув бывшій Югославії. Не раз ёго новинарські работы дустали високу оцінку и не лем на регіоналнум рунні. Великов заслугов є, ош богаті матеріали не зостали лем у архівах новосадського радіо, а были ним зобрані и видані у книгах и статях у Руднуй Бачці, новуй отцюзнині - Мадярщині, у котруй вун жыє вуд 1991 рока, у Словакії и Украйині. Майбулшым скарбом суть матеріали, напечатані Мироном Жирошом у 7 томах познатої книги Бачвано-Сримськи Руснаци дома и у швеце (1745-1991), котрі были публіковані у Новум Саді вуд 1997 до 2008 рока. Найшли свого вдячного читателя и книги продуктивного

новинаря, котрі вун выдав у Мадярщині – Жива горніца І. Демографійно-етнографійни драгопис. (Будапешт, 1996 р.) и Надія под цудзим небом, поема-хроніка (Ніредьгаза-Мішколц, 1997 р.). За многолітню працу на благо свого народа у себе в Бачці дустав майвысшу награду вуд своїх краянув, котрі вдячно и заслужено нарекли ёго Кроникарём русинської душі.

Др. Ласло Мудра родив ся 21 августа 1933 рока у славнум русинськум селі Пенейслек, у Сатмарі. Дустав диплом инженера, а затым степень кандидата економічних наук. Вуд 1959 до 1991 рока робив на Дунайськму Желізоробному Заводі. По выході на пензію 20 рокув преподавав у Дунайварошськуй Высшуй Школі, быв главным радником Высшой Школы. Вуд діда и бабкы вун научив ся русинськму языку и молитвам. Канторования вун частично дустав у наслідство вуд отця, а частично практикованям у 1980 роках у Маріаповчу вуд таких великих особностей, як єпископ Сілард и о.Атаназ Орос, днешній єпископ-єгзарх Атаназ. У 2010 році Др. Ласло Мудра став председов Дунайварошського Русинського Самосправования. Из того часа фурт подпорує хороненя културных традицій, а также кельтункы на паломництва на Маріаповчанський отпуст, русинські културні и літургійні стрічі области Феєр.





Ирина Скиба родила ся 1958 рока у Берегсасі. Кончила Мукачовську Середню Школу N 1, а потому Лембергську Політехнічну Інституцію. Вуд 1998 рока жиє у Мадярщині, и вут тогды є активным діятелём отцюзняної русинської сполности. Вуд 2001 рока она сповняла завдання секретаря у Столичнум Русинськум Меншыновум Самосправованю. Вуд 2003 рока руководить секретариатом Вседержавного Русинського Самосправованя, а вуд 2012 рока робить замістителём директора Бібліотеки Русинув Мадярщини. Имя Ирины Скибы мож відіти у імпресумі

многих русинських выдань, она из самого зачатка основаня „Русинського Світа” (10 рокув), набирать про се періодичное выдана статі на русинському языку. Дякуючи своєю совістности, старателности и надійности Ирина стала ведучим сполупрацовником у секретатіаті Вседержавного Русинського Самосправованя.

Струнный квартет имени Антонія Годинки быв созданный 2001 рока, ёго основателём быв Тібор Боніславський, познатый гусярь, писатель, историк музыки. Днесь веде квартет його сын Аттіла Боніславський.

Ансамбл булше 10 рокув занимать ся зберанём и сокоченням музыкалної культурної дідузнины Русинув. У ёго репертуарі суть класичні и церковні творы, обробкы русинських народных мотивув, музыкальні шедевры світової культуры. Струнный квартет имени Антонія Годинки є постоянным участником сяточных акцій нашої общины, своїми концертами вун пудпорує захраненя нашого идентитета и создає чудесный настрой. Члены квартета – Татьяна Боніславскіне Рудницкая (альт), Андрея Прокопіус (друга скрипка), Андраш Бараті (віолончель) - є музыкантами Симфонічного Оркестра «Дунай», а у волный час занимавуть ся пудготовков концертв квартета.



*По матеріалам новинкы Русинській Світ (2013 януар-фебруар)
Фото: А. Смолар*

XII. СВІТОВИЙ КОНГРЕС РУСИНІВ – РУСНАЦОХ – ЛЕМКІВ



12 - 14 юлія 2013 рока отбыв ся XII. Світовий Конгрес Русинів – Руснацох – Лемків на Подкарпатю, у Мукачові, Ужгороді и Сваляві. Як бы не говорили дакотрі из основателюв Світового Конгреса (конкретно академік Пол Роберт Магочі у статі Ціна успіху на XI. Конгресі), ош Конгрес уже выповнив свої основні цілі, XII. Конгрес доказав, ош діло не лем у

цілях, а и у тому, што Русины світа не маючи свої державы можуть представити ся, обміняти ся живым словом на Конгресі, котрое не може замінити ниякий компютер, почувствовати ся Народом, котрый знавуть и визнавуть 23 державы світа. На жаль, сесе не тыче ся Украйины. По програмі первый день Конгреса, котрый як и усе, у основному був посвяченый приїзду и реєстрації делегатув. Вечером сёго же дня отбыла ся стріча из русинськыми писателями. На стрічі выступили писателі и поеты из Сербії, Словакіи и Подкарпатя, котрых представив председа Союза писателюв Подкарпатя, поет Михаил Град. Стріча была посвячена 210-ти рочю из дня рожденія А. Духновича. Выступаючі літераторы прочитали свої творы, посвячені Великому Будителю. Русины світа знають, што майже не є русинського поета вадь прозаїка, котрый бы не мав творы, посвячені А. Духновичу. У притомных vznikла така гадка, ош до слідуячого форуму поетув и писателюв треба выдати зборник сых творув. **Торжественое открытіе XII. Світового Конгреса Русинів – Руснацох – Лемків отбыло ся 13. юлія у Ужгороді.** На открытію прозвучали гімн Украйины и гімн Русинув світа «Я Русин був, есм и буду...». Конгрес привітствовали: председа Крайового Общества Русинув М. Бобинец, депутат Верховної Рады Украйины пан Иван Бушко. Вуд губернатора області Александра Ледиды выступив заступник головы ОДА Иван Качур. Вун вручив грамоты облдержадміністрації голові СКР Дюрі Папузі и представителю Польщі у Світовому Конгресі – Андрію Копчі. Из музыкалнов композицій, посвяченуй А. Духновичу, Конгрес привітствовали учениці СШ № 2 Ужгорода. Їх выступ був дуже емоціональний и перерывав ся плесканєм. По програмі Конгреса были оглашені лавреаты премії СКР им. Василя Турока-Гетеша. Премію

дустали: Основна Середня Школа, Петро Кузмяк (Руський Керестур, Сербія), и также Др. Маріанна Лявинец (Будапешт, Мадярщина).

Первый раз премію такого ранга дустала представителька Мадярщины. Послі закончення протоколарної части зачало ся первое пленарное засідання Світового Конгресса, котрое открыв председа ССР Дюра Папуга. Вун ознакомив делегатув и гостей из роботов Світової Рады Русинів за період 2011 - 2013 рр. Из докладами про роботу русинських організацій выступили делегаты Полші, Чехії, Словакії, Мадярщины, Сербії, Горватії, Романії, Украйины, Споєных Штатув Америки и также председа Світового Форуму Русинської Молодежы. По выступам мож было определити, ош у каждую державі проводила ся велика работа по выдавателству исторії, культурі, приміняли ся нові формы работы в результаті чого усилили ся звязі межи русинськими общинами разных держав. Вуд имені Инштитута Карпато-русиністики (США) выступив Пан Славомір Гіряк. Треба отмітити ош делегация из Америки состояла ушыткого из 2 членів вмісто 10, на што не было приміра за ушыткий час из дня основанія Світового Конгресса Русинів у марті 1991 рока у Меджилаборцях. Послі обіда зачала ся работа Конгрессовых комісій по ошколованю, культурі, выдавателстві, економічному розвою, исторії, по роботі над статутом Світового Конгресса Русинів. Окреме проводив свою роботу Світовый Форум Русинської Молодежы. Первый день Конгресса закончив ся великим концертом и общов вечерёв у Мукачові.

Другый день Конгресса отбыв ся у Сваляві, де прийшли русинські активісты из разных організацій Подкарпатя. Перед засіданням отбыв ся шырокий обмін русинськими виданнями, котрі привезли из собов делегациі, што дуже порадовало учасникув, бо сесе утвердило тоту думку, ош діяльність русинських організацій за послідні 2 рокы была активнов. Другое пленарное засідання СКР зачало ся из выступув председ Конгрессовых комісій, была выбрана мандатна комісія из 3-х членів. Затым зачали ся дискузії по окремым вопросам. Особенно остров была дискузія про прийнятя статута, над котрым комісія робила 4 рокы, так як сесе є майважный документ СКР. Особенно треба отмітити різку критику зміны статута вуд члена СРР пана С. Гіряка. Вун освітив точку позора Инштитута Карпато-русиністики и Конзорціума. Єднов из пропозицій



была зміна назвы СКР на назву Світовий Конгрес Карпато-русинів, што выклікало переченя у многих делегатув и прозвучало у выступі Др. М. Лявинец, котра дала отвїт на ушыткы положеня, выкладені у докладі пана С. Гіряка. Статут був прийнятий булшостью голосув, была также принята пропозиція про далшу роботу комісії по статуту пуд час міжконгрессового періода. Были прийняті пропозиції по вытворіню основных прав Подкарпатських Русинув при переписі населеня. При обговорені выступа представителя Міжрегіональної організації «Объединение Русинов» пана А. Фатулы из Москвы было прийнято рішення продовжити срок кандидатства організації до ХІІІ СКР на тых же условиях. Затым odbyли ся выборы новых членів СРР на період межи ХІІ – ХІІІ СКР у 2015 році. Вуд Мадярщины був выбраний Др. Степан Лявинец, котрый став заступником председателя СКР. На другому пленарному засіданю была прийнята резолюція ХІІ СКР и пропозиція про проведення ХІІІ СКР у Романії, у Перегу Марє.



Гратулуєме Др. Маріанні Лявинец – лауреатці рочної премії Василя Турока – Гетеша удільовануй СРР на р. 2013

Др. Маріанна Лявинец (род.: 1941. май 6, у с. Чинадієво) видный діятель на полі русинського ренесанса у Мадярщині и за її гатарами. Активно култивує живий русинський язык, што має проявленя у діяльности як писателя-журналіста, так и редактора многих русинсько язычних выдань, редактора и диктора русинського высыланя Мадярського Державного Радіо. Організатор регулярных културно-поетичных, музыкальных програм. Інспіратор и закладатель проведения выставок русинських малярів, вдохновитель проведения вечера памняти знамых русинських композиторов. Організатор проведения каждоручної научної конференції памняти академіка А. Годинкы. Из первых роков русинського двиганя у Мадярщині Др. Маріанна Лявинец неустанно робить на ниві захраненя русинської културы и идентитета. Из 2002 рока посланник, а из 2004 рока председа Русинського Самоспрамованя Теризвароша (Будапешт), межи 2003 – 2007 роками была замістником председателя Вседержавного Русинського

Самосправованя Мадярщины, 2006 – 2010 председа Столичного Русинського Самосправованя (Будапешт).

2006 – 2010 член Світової Ради Русинув од Мадярщины, вуд 2008 – 2010 замістником председа Світової Ради Русинув.

Організатор и председа жунського клуба «Рускыня» и клуба русинської молодежи Мадярщины. Єдна из основателюв Вседержавного Общества Русинської Інтелігенції ім. А. Годинки

Оцініня за роботу у культурі

2005 – Лавреат премії ім. Антонія Годинки

Робота у культурі котры

2000 – 2013 редактор «Русинський Алманах»

2003 – 2010 главный редактор новинкы «Русинський світ»

2006 – 2013 редактор програмы на русинському языку

Мадярського Радіо

2008 – 2010 главный редактор новинкы «Русинський вістник»

2009 - редактор книги «Рецепты русинських газдынъ Мадярщины»

2010 - редактор книги «Вызнамні поставы русинської исторії, літературы и культуры»

2011 - редактор книги «Русины. Книга діла русинської молодежи Мадярщымны»

2011 – редактор-кореспондент новинкы «Голос Русина»

Активнуй роботі Др. Маріанни Лявинец мадярська русинська община дякує регулярное проведення культурных акцій (музыкальных, літератуных), організацію чиселных выставок, захраненя рудного материнського языка, організацію научных (языковых и историчных) конференцій. Также до результатув її роботи мож прираховати цитованя її книг у межинародных научных выданнях. Дякувучи роботі клубув, котрыми она є председов, веде ся дуже цінна робота не лем по захраненю національных русинських традицій и сокташув, айбо и велика робота из асиміляцієв Русинської Общины у Мадярщині.

Высока агілность и ініціатива не єден раз придала ся мадярським Русинам при пудготовці и проведеню вшеляких сяточных акцій и соборув не лем главного вароша Мадярщины, айбо и отдаленых поселищ. Активнов робов у двигані и возроджені русинського жывота у Мадярщині Др. Маріанна Лявинец вносить великий вклад у захраненя русинської культуры не лем у Мадярщині, а й на Подкарпатю.

**Отвіт на виступ члена ССР
делегата Сіверної Америки пана Славомира Гіряка
«Наша позиція к Світовому Конгресу
Русинів - Руснаків - Лемків»**



(Виступ на другому пленарному засіданню XII. Світового Конгреса Русинів - Руснаків - Лемків, Ужгород 2013)

Пан С. Гіряк виступив на XII. Світовому Конгресі Русинів - Руснаків - Лемків, як представитель делегації Сіверної Америки и мав бы, як было по програмі, проінформувати Конгрес про робо-

ту Русинських Організацій Сіверної Америки. Айбо притомні на Конгресі делегати и гості нич не учули про діяльність Карпаторусинського научного центра (єдного из заснователюв СКР у 1991 році) и створеного у 2010 році Карпато-русинського Конзорціума, у котрый, крім Карпаторусинського научного центра, входять иши 6 організацій. Вмісто того притомным предложили выслухати «Нашу позицію к проблемам, котры нас знепокоюють» из ссылок на вто, ош цитую: «Карпаторусинський научный центр і Конзорціум часто дискутували о наших односинах із Світовым Конгресом Русинів».

Так, у першому пункті позиції высловлена думка, што у послідні роки змінила ся назва Конгреса, т.е. заснована організація называла ся «Світовый Конгрес Русинів», а тепер называють ся «Світовый Конгрес Русинів - Руснаків - Лемків», и кто змінив назву и чому? Карпаторусинським центром предлагає ся майадекватніший етнонім діла Русинів - Карпаторусины (Карпатськы Русины). Сесе завто, бо термін «Русин» є доста неточный, бо його вживали выштыкы восточні славяне (Білорусы, Украинці), и вун мав місто у документах из періоду середньовічної Київської Руси. «*Хоць други народы себе называли Русинами, але не выштыкы Русины суть Русинами карпатськыма. Але як Карпаторусины (карпатськы Русины) сьме народом одлишным од других выходных Славян*». Як видиме, нам рекомендувать отграничити ся од тых восточных славян, котрі у часы Київської Руси называли себе Русинами, а де они суть тепер? Кто, крім нас, Русинів, живущих у 23 державах світа, называють себе Русинами? Русины Америки, Канады, Австралії не можуть называти себе Карпатськыми Русинами, бо тоті Карпатські Русины, котрі переселили ся у сесі державы у конци

XIX и начала XX ст. уже не живут, а нові генерації можуть рахувати себе лем їх потомками. Видить ся, што не є смысла дискутовати на сесю тему, бо якраз етнонім Карпаторусини є неточним на данный час.

У другому пункті высловлена неясна діла «Карпаторусинів» Сіверної Америки причина ревізії статута, у основному, його параграфа *«о заступлію каждой членской країны Світового когресу – лем єднов організаціов»*, и што тот факт *«є в розпорі з принципом отворености організації, котрый Конгрес прияв іщі кінцем 90-тых років XX. стороча»*. Та кедь Світовий Конгрес був отворений из дня заснованя, то чого організацію Мадярщины Вседержавное Общество Русинської Интелигенції им. Антонія Годинки 6 рокув не принимали у состав Конгреса, апелувучи, ош вуд Мадярщины уже є членом організація ОРУМ (Організація Русинув Мадярщины). Нам предложили зробити асоціацію из заинтересованых організацій, што мы зробили. Затым наші документи пропали, мы двічі были адаптоваными членами СКР, лем затым на Конгресі у Романії асоціація была принята, а из якими «побочными діями», я не хочу говорити. Членам Конзорціума треба было внимателно прочитати сесь параграф, бо там не сказано, ош лем єдна організація може быти членом СКР а єдна вадь асоціація дакулкых організацій. И, кромі того кедь, пан С.Гіряк того не знає, то уповім, ош не сівероамерицька делегация была первов, котра сформовала такое споєня, а мадярська, бо зареєстровала асоціацію у 2006 році. Треба признати пану С. Гіряку, ош члены Конзорціума «недопозерали» параграф статута, бо організації Польщі, Словакії и України можуть быти представлені у Світовій Раді не лем єднов організаціов.

Теперь про лемків на Україні. *«Ці они бы не мали мати репрезентанта в делегации за Україну, або, може, за Польшу?»*, - говорите пане С. Гіряк. Та кто може творити ся про них, як не самі они? Чому они не проявляють ініціативу, не зроблять хоть якусь малу організацію? И нішто обвиняти Світовий Конгрес у тому, што вун старать ся булше за квазі *«русинські організації у Молдавії и Росії»*, бо сесі організації проявляють активність, діють, представляють свою діяльність бо хотять стати членами СКР.

Наконець про *«абсенцію новых тварей міджі делегатами Світового конгресу, але главно міджі членами Світовой рады»*. Як добре Вам и Конзорціуму из Вашингтона и Піттсбурга видко, кто має быти у Світовуй Раді из держав Европы. Вы бы, пан С. Гіряк, постарали ся про вто, обы представити правдиву делегацию а не єдного члена, кромі Вас. Де представителі Конзорціума? Я была на 9-х Конгресах из 1997 рока и лем на сьому я не увідила наших, так называемых, Карпаторусинів из Америки. Ищі мушу уповісти, де стратили сьте

Канаду? Мы, притомні туй, добрі знаєме, ош у Канаді жиє много Русинів. Айбо національного кода Русины у Канаді не мавуть. Ни національність Русин, не Карпаторусин там не зареєстровані. А делегация называла ся Русины Сіверної Америки и Канады. Може Конзорціуму варто было бы тым заняты ся, обы Канада мала окремое представительство у СРР.

На мою думку, вопрос, котрі організації мавуть представляти державу у СКР, має рішати ся у самых державах, а СРР має помогати розрішати тоті вопросы, кедь межі організаціями не є консенсуса, айбо нияк не вмішувати ся у внутренні діла організацій держав, бо и на такое вмішательство можу привести примір.

Про цілі Конгреса:

То є правда, ош основнов ціллю и задачов СК не має быти лем участіє у фольклорных фестивалях. Айбо, чому Вы пане С.Гіряк, говорите, ош робота из статутом, вадь створёваня премій не може быти цілями. А Вы самі де были 2 роки? Ци Вы не знали про тоті вопросы, котрі поднимали ся на засідані СРР? И што значить створёваня премій?

Коли СРР дознала, што премія им. А. Духновича не буде вручати ся на СКР, бо Институт Карпаторусиністики, як учредитель, рішає кому, коли и де буде вручати ся премія, то СРР приняла рішеня учредити премію СРР им. Турока-Гетеша и вручати її активістам русинського двиганя. Чому СРР не могла сесе зробити? Чому СРР мусить быти зависима вуд Института Карпаторусиністики, котрый хоче буде представляти лавреатур на Конгресі, а не хоче – не буде. И не переживайте, члены СРР и її председа проінформіровані про основні проблемы у державах и мавуть потенціал діла контакта и комунікації на «чужых языках», а из часом зможуть пувовати до далеких держав, обы гарантовати «політичну притомность» Карпаторусинів у европських и сівероамерицьких главных містах.

Про пріоріты:

Списованя жителюв на Україні. Знаву, ош СРР не раз обсуждала сесь вопрос и мала не лем єдну курту «стрічу» из губернатором Закарпатя, а и другі стрічі, айбо думаю, ош нововибрані члены СРР не лишать без позора рекомендації про меморандумы, кампані, посыланя позирателюв пуд час списованя людей на Україні через Европську Унію.

Теперь про «найнегативнішу подію», котра стала ся у Ніредьхазі у юнію сього рока – про ліквідаю катедры украинської и русинської філології Высшої Школи Ніредьхазы. Дуже дякуєме, ош Русины Сіверної Америки офіціално обратили ся ид компетентным представителям Мадярської влады и про далші їх планы у сьому направліню, и про вопросы заснованя катедры карпаторусинських

штудій и у рамках Ужгородської Університи и про вопросы закона про языки. Я думаву, ош притомні туй Русины радо приймуть готовность Русинув Сіверної Америки репрезентовати Русинув на світовуй арені, и желаєме обы они продолжили сесю нелегку роботу. А цивільні організації Мадярщини зроблять свої кроки по сим направлінням. Вопрос лиш у тому, ош мы хотіли бы знати, яку роботу у Сіверній Америці проводить Інститут Карпаторусиністики, вадь Конзорціум на містах, які має цілі, проводять вадь не проводять изглядованя исторії и културы Русинув и діятелности знамых Русинув у Америці? Яка робота проводить ся по захраненю традицій, културы, языка? Які має виданя, ци суть у Сіверній Америці неділні школины? Кулко Русинув говорить русинськым языком? Ци проводять ся културні акції, научні конференції? И мож перелічити ищи много вопросов, котрі интересувуть учасників Конгреса, и про котрі не сказано ни єдного слова. За 20 кронгресовых рокув я лем єден раз учула вуд члена СРР Джона Рігетті про роботу Карпаторусинського Центра на XI Конгресі и єден раз увиділа фолклорный колектив из Америки, котрый выступав у 2005 році у Криниці. Будучи членом СРР у період 2009 – 2011 рр., я обертала ся ид Джону Рігетті из предложеням провести Конгрес при фінансовані організації Сіверной Америки у любую державі Европы, де они захотять, айбо отвіт був такый: Я не можу отвітити на Ваші предложеня, лем можу поставити вопрос перед Конзорціумом. Сесь вопрос лишив ся открытим до днешнього дня. Закунчувучи, хочу уповісти, ош мы были бы дуже раді, коли бы насущні проблемы Русинув рішали ся активніше, скорше, майрезультативно. Многі из нас докладавуть діла сього усилия, хибы не робить тот, кто нич не робить. Вуд наших братув русинув мы чекаєме не лем критику, а и активну сполупрацю.

*Др. М. Лявинец
член делегації Мадярщини*



Про словянський язык переводу сятых брату Константина (Кирила) и Методія.



На еднѹм из етапѹв свого розвитку людство порозуміло, бш діла фіксації языка, передачі и закріплення інформації треба мати знакову систему, котра бы позволяла из помочѹв графічних елементѹв закріплювати язык у часі и передавати го далеко у просторі. Инак кажучи, люди порозуміли, бш треба бы придумати письмо. Першый раз начали хосновати письмо обывателі Єгипта и Месопотамії. Сталося тото у кѹнци 4-го – у началі 3-го тысячолітя до н.е. Пак у середині 2-го тысячолітя до н.е. появилось китайське письмо, а у 13 в. до н.е. у Фінікії и Палестыни появилось фінікійське письмо. У 1-м тысячоліті до н.е. появляются письмо и у стародавньх жидѹв, а мало пѹзніше

(9-8 в. до н.е.) и у грекѹв. У 7-м в. до н.е. у Стародавньм Римі появляются латинське письмо.

Процес появы письма у разных народѹв продовжився и у началі нової еры - до 4-го в. у Аравії появилось арабське письмо, а у 6-7 в. н.е. японці перевзяли у китайцѹв ієрогліфи и создали своє письмо. На жаль, словяни довго стояли ги бы у бѹдці уд цілосвітовх процесѹв. У тот час, коли народы Європы давно хосновали родні їм латинський и грецький алфавіты, словяни мусіли хосновати чужое письмо и слухати циркѹвні проповіді на латинськѹм языку, котрый они не розуміли. Чим мош пояснити сись неутішний діла словян факт? Князі восточных словян, из котрых пак ся сформовали три народы – руський, украинський и білоруський, из-за безконечных межиусобиць и взаємного уничтоження, не дуже ся інтересовали книжками. А западні, у першѹм шорі словяни Чехії и Моравії, находилися пуд силным німіцьким давлєнієм, зато їх князі ищи у началі 9 в. не насмільовалися

создавати самостійну і незалежну словянську державу. І лем у другів половині 9 в. (862 г.) моравський князь Ростислав, розумівчи, ђш у таків ситуації словяни нигда не будуть мати свою самостійну і незалежну державу і видячи, яку роль у обществі має цирьків, заганяє до візантійського імператора Михайла III посольство во главі из Сятополком и просить направити на Моравію проповідників християнства, котрі бы говорили по-словянськи. Тым самым Ростислав хѡтьєв не лем создати у Моравії самостійну словянську цирьків, но зробити цирьків гарантом самостійности словянської державы и заручитися поддержкѡв майсилнѡи на тот час у Європі державы – Візантійської імперії. Тото був хитрий дипломатичный ход моравського князя, котрый мав знати, ђш и візантійський імператор Михайло, и константинопольський патріарх Фотій хотіли укріпити свої позиції у Центральнѡв Європі.

Коли імператор Михайло III ознакомився з письмом князя Ростислава, вѡн скликав на пораду своїх Філософѡв, котрі му порадили поговорити на тему місіонерства до словян Моравії солунського Філософа Константина. Імператор обратився до Константина из такима словами: «Чуєш, Філософе, што кажуть? Нико другой сесе не годен учинити, окрем тебе. Тут маєш дары великі, бери свого брата абата Методія и біжи. Вы оба солуняни, а солуняни усі чисто говорят по-словянськи». (Послідні слова Константина в оригіналі звучать так: «...вы бо еста солоунынина, да солоунынина вьси чисто словѣньски бесѣдуютъ»). Імператор Михайл, таким образом, сповнив просьбу моравського князя Ростислава. Айбо нараз урушити у путь до Великої Моравії братя не годни были по тѡв причині, што їм ищи треба было скласти діла словян азбуку и перевести на словянський язык богослужебні книжки. Сесе особо треба удмітити, бо у наш час на Україні заполітизовані ги бы учені починають асоційовати словянську азбуку из стародавньим Києвом, хотя и в Літопису Руськѡм (12 в.) про християнську місію Константина и Методія у Великѡв Моравії пувіно так: «...Когда же братья пришли [в Моравию], начали они составляют азбуку славянскую и перевели «Апостола» и Евангелие». Из сього мош зробити вывод, ђш словянська азбука, котра была названа глаголиця, не має ниякого удношеня до Київської Руси, її склали греки из Солуни, братя Константин и Методій. Правда, фактом лишається то, што типир уже словяни не хоснують глаголицю Константина, бо у 10 в. у Македонії Кирил Охридський составив типирѡшний словянський алфавіт и назвал го на чисть Учителя кирилицѡв.

Но чому імператор Михайло называть братѡв солунянами, котрі «чисто словѣньски бесѣдуютъ», кідь они были доравды греки? Діло в тѡм, што братя родилися в Солуни (Фессалониках) у Грецькѡв

Македонії, сівернѣв грецькѣв провінціїи, де была велика словянська колонія. Зато и не чудно, ѡш Константин и Мефодій владіли словянським языком, на котрый перед тым, як урушити у Велику Моравію, перевели Новый Завіт и зборник канонічного права «Номоканон», а также стихотворну молитву «Проглас». Сесе были перші книжки, переведені на словянський язык, из которыма ищи у 9 в. ученики Константина и Мефодія познакомили и словян Карпатського регіона - подкарпатських русинѣв. Сього рѡку першым словянським переводам испѡвняться 1150 рѡкѣв! Переводы были зроблені у Царьграді (Константинополь/Истамбул) діла словян перед місійѡв братѣв у Велику Моравію, зато неє сумніѣв у тѣм, што сяті братя несли словянам христіянську віру греко-візантійського (восточного) обряду. Словацький теолог о. Горазд Андрій Тимкович, ЧСВВ утврждать, што «...и літургія, котру [Констатин и Мефодій] начали переводити ищи у Царьграді, была восточного обряду...Усі кириловські писемені памятки (и чим старші, тым бѣлше) просто перепѡвнені восточным духом, восточнѡв термінологійѡв, обычаями, календарьѡм и т.д. и суть доказом того, што ученики сятых братѣв – пѣзніші священники и єпіскопы, были вдохновліні Христовѡв вірѡв именно у восточно-візантійськѣм обряді...». Дискусію удносно літургії лишиме теологам, бо нас інтересує проблема языка переводѣв, котра лем спершу видиться не дуже складнѡв, айбо и тут уже много вікѣв учені не годни дѣйти до єдиної думки. Мы убрали майхарактерні высказованя ученых-славистѣв по поводу языка переводѣв сятых братѣв и по возможности прокомментиуєм їх.

Є група ученых, котрі намыгавуться доказати, ѡш сяті братя перевели книжки діла словян на сербський язык.

Йозеф Добровський (1753-1829), чеський ученый-теолог, бив иншакої думки – вѣн казав, ѡш язык переводѣв є сербсько-болгарсько-македонським. Споминати за Македонію, аналізувучи словянські переводи Константина и Мефодія, уцілові мош бы было, айбо тут треба уточнити, за яку Македонію иде бисіда. Діло в тѣм, што братя доправды жили у Македонії, як мы уже говорили выше, но у Грецькѣв Македонії – сівернѣв грецькѣв провінціїи Фессалоніки /Салоніки-Солунь/, де была велика словянська колонія. Именно тут, будучи солунянами, братя и познакомилися из языком словян. Зато, знавучи словянський язык Грецької Македонії, не было смысла при переводах змішовати аж три словянські говоры. Ищи до того, у высказованя Добровського вносять читаву путаницю и болгары (булгары) – кочовый народ, котрый прийшѡв на юг Балкан у 7 в. из Причорноморських и Прикаспійських степѣв. Болгары мали ліпшое вѡсько, ги тутишні словяни-земледільці, зато они легко їх покорили, змішалися з нима и дали їм свое имня – болгары, а державі назву – Болгарія. Иншак кажучи,

пришляки-булгары участвовали у этногенезі юго-балканських словян, бо словяни прийняли уд них імня и назвались болгары. Сесе не чашко было учинити, бо на тот час словяни (окрем русинѣв) имен не мали, они были просто словяни, хоть восточнословянські учені и кажутъ, ѡш словяни назывались и дулібами, и подолянами и т.д., но доправды тоті імена были придумані намного пѣзніше. Из другого бѡку, феномен словян заклѹчатъся у тѣм, што они асимілювали болгар, котрі з точки зору военной силы были намного сильніші, у результаті чого пришляки-болгары утратили у словянскѣв среді свѡю ідентичнѡсть – утратили и свѣй тюркський язык, и культуру, и етнічне самосознаніе. А коли народ забывает материнський язык, вѣн фактично щезает из етнічної мапы свѣту. (Сесе треба памнѣтати ушитким малым народам, у тѣм числі и нам, русинам). Зато и не чудно, ѡш завоювателі першым ділом намыгавутъся уничтожити культуру завоюваного народа и його язык...

Варфоломей Копітар (1780-1844), філолог-славіст из Словенії доказовав, ѡш язык переводѣв солунських братѣв є хорутанським языком, иншак кажучи, языком словенцѣв (Хорутанія – словянська назва Карінтії, котра походить уд стародавньої назвы Словенцѣв - Хорутани).

Споминая за переводы солунських братѣв и великий руський історик Карамзін М.М. У свойѣв «Истории государства Российского» автор говорит и за особенності словянских старопечатных книжок. Тут Карамзін дає таку характеристику изданіям єдного из основоположникѣв словянського книжкопечатаня Франциска Скорины (1490-1551) из Білої Руси: «Он писал языком своего отечества и времени, который гораздо сходнее с нынешним русским наречием, нежели язык древнеславянской Библии, переведенной в Моравии». Карамзін М.М. предполагає, ѡш у словян колись був якийсь єдиний першобытний язык, за котрый мож говорити лем по Бібліїи и других циркѣвных книжках, котрі были переведені у 9 в. Константином и Мефодієм». Як видиме, руський історик не говорит ни за болгарський, ни за сербський вадь македонський язык, ай лем за єдиний словянський, на котрѣм говорили, как видко из його слѣв, усі словяни. Далє Карамзін М.М. каже, ѡш словяни, «приняв христианскую Веру, заимствовали с нею новые мысли, изобрели новые слова, выражения, и язык их в средних веках без сомнения так же отличался от древнего, как уже отличается от нашего. Рассеянные по Европе, окруженные другими народами и нередко ими покоряемые, славянские племена утратили единство языка, и в разные времена сформировались разные наречия, в том числе и иллирическое, то есть болгарское, самое грубое из всех славянских. Однако ж сии перемены не могли совершенно истребить в языке нашем его, так сказать,

первобытного образу». Уцілові из великим руським істориком мож бы согласитися, но нам ся видить, ѿш общесловянський язык перестав существовати в період, коли словянські народы пѣчали формовати свої независимі державы - тут свою роль сыграли процессы політичні, а не еволюційні.

Чеський православний архімандрит Савва придіряжався другої думки. У сво́му труді «Тернистый путь славянских апостолов» Савва наводить уривок из середньовічного літопису 9 в. чеського монаха Храбра «Obrana» и літопису киевського Нестора-летописця 12 в. «Повѣсть временных лѣт». Храбр пише: «Аще го вопросыши книгъ чилъ гречьскыѣ глагола кто вы есть письмена створилъ или книги прѣложилъ». («Ищи у нього попросив книжок, у того, ко из гречьких букв азбуку создав и перевод книжок учинив»). Нестор пише: «Поѣхалъ Ильѣ ко граду ко Киеву, хотѣлъ поспѣть к заутрени...». («Пѣшѣв Ильѣ в град Киев, хотѣв устигнути на утрину»). Архімандрит Савва каже, ѿш сись язык дуже близький до языка болгар 9 в. – жительѣв...Фессалонік. Айбо архімандрит Савва чогось называть сись язык македонським, ищи уд тому и дуже близьким до днишнього...руського, «...не искусственного переводного, ай живого, народного, на котрѣм говорили и словяни Моравіи 9 в.». Из приведеных слѣв архімандрита годнисьме зробити вывод, ѿш не був Савва лінгвістом. Не изучав Савва и язык стародавньих словян, не знав вѣн и днишнього руського языка. Не знали руського языка и словяни Моравіи 9 в., они го просто не годни были знати по тѣм простѣм причині, што у тот час ни руського, ни других днишньих словянських языкѣв у природі ищи не было. Окрем того, архімандрит Савва не знав, ѿш у Солуни жили не болгары, а словянізовані нащадки Білых Хорватѣв, котрі ся переселили сюда у 6-7 в.в. из Карпатського регіона. Сись факт дає пояснення, чому солуняни Константин и Мефодій говорили по-словянськи. Імператор Михайло III, коли пояснював братам, чому именно они мавуть ити на Моравію, казав так: «вы бо еста солоунянина, да солоуняне вьси чисто словѣньскы бесѣдують».

Уже у наш час частично аналізував словянські переводи Константина и Мефодія пражевський духовник о. Горазд А.Тимкович, ЧСВВ. У своїѣв книжці «Сутіл а Metod boli Gréckokatolikmi» («Кирил и Мефодій были Греко-католиками») о. Тимкович пише «...сяті Кирил и Мефодій принесли словянам стародавньий візантійський обряд и візантійську літургію сятого Яна Златоустого из єднѣв єдинѣв разницѣв, котра ся заключала у тѣм, што сяті братя поміняли грецький язык на старословянський, писаний кирилицѣв, автором котрѣї є сятый Кирил». Якась логіка тут є, до того ищи сись вывод пудкріпляться и тым фактом, што на момент прихода сятых братѣв на Моравію у словян, як уже ся говорило выше, существовала дуже

близька мовна спільнота. Айбо у о. Горазда А.Тимковича ЧСВВ є безапеляційна заява про те, що Кирил і Мефодій були Греко-католики. Прокоментувати сию заяву пражського духовника ми попросили чеського професора Іана Попа, Dr.Sc., котрий по сьому поводу висказався так: «Говорити за греко-католицьку циркѡв фактично годнисьме лем из 17 в. Єдно мош бїстошно казати, ѡш сятї братя були греки из Салонїк, бо и вїзантїйський імператор говорить за них так: «...вы бо еста солоунянина...». Константин приняв постриг и став монахом римського монастиря, по смерти був похоронений у Римі у церкви сьтого Климента. До того ищи, Циркѡв Христова у часы перебування братѡв на Великѡв Моравїї ищи не была роздїлена. Циркѡв была Єдина Христова, по-латинськи Вселенська, иншак кажучи католицька. Зато сятї братя хоть и были греки-«солоунянина», айбо католики, бо они признавали Єдину Вселенську (католицьку) Циркѡв Христову. Не задарь братя пѡшли именно до Папы Римського за признанїем прѡва на словянську лїтургїю, именно Папа був дїла них свїтовим авторитетом, а не константинопольський патріарх. Зато раховати слова о. Горазда А. Тимковича правдивими мош лем до якѡїсь мїры, бо и глава армянської православної церкви называть себе КАТОЛИКОС, то єсть «всесвїтний глава ушитких армян».

Окрем того, словянський мовний у перїод мїсіонерської дїяльности Константина и Мефодїя межї словянами був єдиним. Єдиний мовний стародавних словян окончателно, хоть и помалы, роздїлився на шидїякі мови лем у 11-12 в. Чому словянський мовний часѡв Константина и Мефодїя дуже похожий на днїшний русинський? Зато, што русинський мовний ги бы застав у тѡм далекум варїантї прасловянського мовного, не розвивався. Не будучи нїгда офїційним, державним, русинський мовний чомусь не представляв інтереса даже дїла русинської ітелїгенції. А ученї-славїсты, на сиринчу дїла русинѡв, рїшали и фурт ищи рїшавуть ребус, дїалектом якого мовного є русинський мовний, айбо у його структуру и словарный запас не вмішувалися и не вмішувуться, як тото было из другима словянськими мовними, котрі постоянно кѡсь реформовав, намыгався придати їм типирѡшний вид. Мовний подкарпатських русинѡв опстаєся майже таким, яким був у перїод Константина и Мефодїя - архаїчним. Бїда в тѡм, што сию його архаїчність, а из нив и велику цїннѡсть дїла науки, не вїдїли в силу свѡї невысокої лїнгвістичної образованости ни русинські будителї епохи Духновича, ни русинські ученї-лінгвісты XX в. Та так и опстався русинський мовний мовним села. Може, так оно и лїпше».

*Димитрій Поп, Ужгород
(Печатає ся за оригіналом)*

A hit ereje. Romzsa Tódor tanúságtétele.

Mottóul Szent Pál apostol **Zsidókhoz írt levelének 11. fejezetének** néhány versét választottam: „A próféták... a hit erejével... gyengeségből erőre kaptak... Némelyek kínpadra kerültek, de nem fogadták el a szabadságot..., mások gúnyt és megostorozást, sőt bilincseket és börtönt tűrtek el, megkövezést, kettéfürészelést és sanyargatásokat szenvedtek, kardélen hulltak el..., bujdosnak, nélkülözve, üldözve, zaklatva.” (Zsid 11,33-37) Másik mottónk liturgiánk **7. hangú vasárnapi prokimenje** is lehetne: „Az Úr erőt ad az ő népének, az Úr megáldja népét békességben.”

Pontosan ez a sors – ez a prófécia - teljesedett be a múlt században a Kárpát-medencében Görögkatolikus Egyházunk életében. Egyik oldalon ott az **üldöztetés**, másik oldalon ott van a **hit ereje**, amely megtapasztalható elődeink kitartásában. Jómagam az üldöztetés és a tanúságtétel egy kis szeletére szeretném most fordítani a figyelmet: **kárpátaljai egyházunkra**, ti. a Munkácsi Egyházmegyére, de még azon belül is boldog **Romzsa Tódor munkácsi püspök** életére és tanúságtételére.

Elvi kérdések: Miért?!

De mindenekelőtt néhány alapvető elvi kérdéssel szeretném kezdeni: **honnan ez az ádáz acsarkodás** a hittel szemben, és konkrétan: **miért éppen a Görögkatolikus Egyházra** zúdult rá az üldöztetés ekkora hulláma? Jól tudjuk, a Szovjetunió és csatlós államai a marxista ateizmus ideológiája alapján próbálták megvalósítani társadalmi elképzeléseiket. A marxista társadalomkritikának szerves része, sőt központi eleme a **valláskritika**, Marxék a vallást mindenfajta elidegenedés csúcának és összefoglalójának tekintik, éppen ezért a szocialista országok egyszerűen nem is akartak helyet hagyni a vallásoknak. A szocialista országok egész arzenálját vonultatták fel a vallás, az egyház elleni harcnak, a bebörtönzéstől és megkínzásoktól az adminisztratív intézkedéseken át a látszat-együttműködésig. A vallásellenességet az is motiválta, hogy a marxizmus sok tekintetben gnózis, afféle **pótvallás**, ami abban is megmutatkozott, hogy - a valláshoz hasonlóan - az élet minden területére ki akart terjedni, szinte vallási jellegű kultuszformákat hozott létre /lásd szocialista esküvő, temetés, felvonulások, a “nagy vezetők” tisztelete stb./. Mint **totalitarista ideológia**, nem tűrt meg maga mellett más ideológiát. A vallás elleni küzdelem kiterjedt a meglévő egyházak mindegyikére. Ma már igazolt dolog, hogy 1917 után a sztálini diktatúra pl. az Orosz ortodox Egyházat is kíméletlen üldözés alá vetette, később pedig az ortodox papság ügynöki-informátori szerepkörre lett kárhoztatva, és csak így maradhatott fenn.

A szovjet rezsim második hullámban, amikor az ortodox egyház visszaszorítása kicsit már alábbhagyott, a Görögkatolikus Egyházat tette meg az üldöztetés célpontjává. Miért? Mint a korabeli dokumentumokból kitűnik, a görögkatolikus klérus tagjait a kommunisták úgy könyvelték el, hogy Róma, a Vatikán ügynökei, javarészt kémek, egyáltalán, az „átkos” **kapitalizmus ideológiai támaszai**. Felszámolásukat pedig azzal próbálták megvalósítani, hogy áttérítik, mintegy visszatérítik őket az ortodox egyházba. Ez a bizonyos **reortodoxizálás** vagy reunió, a 16. század végi, 17 századi unió ellen-akciója.

De felvethető még egy további kérdés is. A Görögkatolikus Egyházat a szovjet blokk minden államában felszámolták vagy/és illegalitásba szorították. Ez alól egyedül **hazánk volt kivétel**. Hogyan történhetett meg ez? Talán azért, mert a tőlünk Keletre fekvő országokban az ortodoxia nemzeti egyház volt, és ugyanakkor az ún. szocializmus is csak jelszavakban volt internacionalista, valójában nagyon is **nacionalista volt**. Ezért inkább eltűrte a szintén nacionalista ortodox egyház jelenlétét, a görögkatolikusokat viszont idegen elemnek tekintette.

Magyarországról ugyanez nem volt elmondható. Itt az ortodoxia kisebb létszámú volt, mint a mi egyházunk. Másrészt talán a *divide et impera*, az **oszd meg és uralkodj** elve is azt diktálta a magyar kommunistáknak: ugyan, legyen csak eggyel több felekezet, ez akár hozzá is járulhat a magyar hívőseleg megosztásához. Persze, tudjuk, és ma hallottunk is erről, a Magyar Görögkatolikus Egyháznak is végig kellett járnia a maga kálváriáját, csak más formában, mint testvéreinknek...

Romzsa Tódor élete

Ebbe a történelmi keretbe ágyazódik **Romzsa püspök élete**, tanúságtétele és vértanúsága. És itt jórészt más tollával dicsekszem. Kitűnő forrásunk van ugyanis ehhez: a **Romzsa Tódor élete és halála** c. könyv, Puskás László atya könyve, de a korlátozott idő-keret miatt ennek az életútnak csupán fontosabb állomásait idézem fel.

Romzsa Tódor György 1911. április 14-én született a kárpátaljai Nagybocksón, ebben a szintiszta ruszin görögkatolikus községben, Kárpátalja keleti csücskében. Apja vasúti tisztviselő volt. A négy osztályos elemi iskola után a Huszti Állami Reálgimnáziumban tanult, ahol 1930-ban kitűnő eredménnyel végzett. Ezt követően Gébé Péter munkácsi



görögkatolikus püspök segítségével Rómába mehetett teológiát tanulni. 1930-1934 között a római **Collegium Germanicum et Hungaricum** növendéke, majd 1937-ig a **Collegium Russicum** diákja volt, ahol oroszországi missziós munkára készítették fel. Egyetemi tanulmányait a római **Gregoriana Egyetemen** végezte, ahol megszerezte a bakkalaureátust.

1936-tól felszentelt pap, spirituális és filozófia-tanár az **Ungvári Szemináriumban**. Óráit latinul tartotta, de kötelességének érezte, hogy a magyar papnövendékekkel magyarul beszéljen. Akkoriban a Hajdúdorogi Egyházmegye kispapjai jórészt ebben a szemináriumban készülődtek a papágra. 1944. szeptember 24-én az Ungvári székesegyházban Dudás Miklós hajdúdorogi görögkatolikus püspök – aki akkor a megyéspüspök nélkül maradt Munkácsi Egyházmegye apostoli adminisztrátora volt – püspökké szentelte, magyarán segédpüspökké lett; társszentelők: Scheffler János szatmári és Madarász István kassai római katolikus püspökök voltak. A szovjet hadsereg bevonuláskor már ő állt az egyházmegye élén. 1944. november 26-án Kárpátalja – a fegyveres erők nyomására – manifeszztumban kérte a Szovjetunióba való felvételét.

Közben a lvovi, galíciai ukrán Görögkatolikus Egyházat sikerült a szovjet hatalomnak felszámolnia, egy olyan zsinattal, amelyről még ortodox szerzők is elismerik, hogy érvénytelen volt, hiszen egyetlen hivatalos főpásztor sem volt jelen. Itt jegyzem meg, **XII. Pius pápa** 1945. december 23-án nyilvánosan is szolidaritást vállalt az üldözött ukrainai Görögkatolikus Egyház tagjaival. *Orientales Omnes Ecclesias* (Az összes keleti egyházak) kezdetű enciklikájában, melyet a szovjet hatóságok oroszellenes iratnak minősítette, egyértelműen és nyíltan elítélte a keleti rítusú ukrán katolikus püspökök bebörtönzését. A szentatya így vallott az ukrán egyház vezetőiről és fiairól: „kitartanak hitükben, és ugyanolyan hősieken szállnak szembe a kereszténység üldözőivel, mint hajdan őseik”.

De ekkor elkezdődhetett a kárpátaljai egyházunk likvidálására tett kísérlet is. A vad stratégia azzal kezdődött, hogy a moszkvai patriarcha Munkács-Eperjes néven új ortodox egyházmegyéjét hozott létre, melynek élére egy szerb ortodox püspököt, Nesztort nevezte ki, és őt kiáltotta ki Kárpátalja „legitim” főpásztorának.

És itt kezdődött Romzsa püspök tanúságtevő szerepe: határozottan elutasította az együttműködést a hatalommal, kitartásra és egysége szólítva az egyházi rend tagjait és híveit. Mint egyik beszédében mondta: Nem szabad „semmitől sem félni, hanem az első keresztények példáját követve szükség esetén életünket is feláldozni legnagyobb javunkért, a hitért!”

A hit erejével

De hogyan is tett tanúbizonyságot Romzsa püspökünk a hit erejéről? Továbbra is járta a kárpátaljai paróchiákat. Beszédeivel tartotta a hitet

híveiben, Nagyszabású zárándoklatokat szervezett. A csermekhegyi monostornál pl. 1946. augusztus 28-án, a (Julián-naptár szerinti) nagyboldogasszonyi búcsún ötvenezer görögkatolikus hívő, köztük száz pap vallotta meg hitét Kárpátalja minden részéből. 46 októberében egyházmegyéje délkeleti, máramarosi végeit (a huculok földjét) látogatta meg, hogy új templomot szenteljen Tiszabogdány-Láposmezőn, felkeresse Tahót, Bocskót és Husztot. Egyik alkalommal egy nénike férkőzik hozzá, azt kérdi: „Maga még olyan fiatal – nem tetszik félni?” A püspök szeretettel simogatja meg a néni arcát: „Miért félsz, nénike? Hiszen az Úr azt ígérte, velünk lesz mindig, a világ végezetéig!”

Mivel a titkosrendőrség állandó megfigyelés alatt tartotta, civilként, inkognitóban, vonaton, autóbuszon, székéren utazik vidékre: Havasközre, Ungcsertésre, Nagyturjaszögre és máshová. A havasközi pataokban horgászik, a vele érkező kis társaság vidáman süti Tódor püspök pizstrángjait a tábortűzön. Hajnalban a helyi templomban végzi a szent liturgiát, kispapja a ministráns. Székvárosába, Ungvárt is ellátogat az ismerős családokhoz. Bár házigazdái is súlyos gondok között élnek, a püspöktől megnyugvást, kiegyensúlyozottságot, felüdülést nyernek, lelkivezetőjük a szó minden értelmében. Sokan fejezik ki aggódásukat az üldöztetés miatt, a püspök azonban ilyenkor így válaszol: Hát nem akarják, hogy vértanú legyek? Papjai ugyanígy – az őskeresztény közösségekhez hasonlóan – házaknál, sőt sokszor hegyi kalyibákban végzik a liturgiát, családlátogatással kötik egybe a jegyesoktatást, esketést, keresztelést, titokban gyónatják, áldoztatják a betegeket. Még elsőáldozások, titkos hittanórák is zajlanak.

A vértanúság

Püspökünk, sajnos, jó jósnak, vagyis prófétának bizonyult. Egyre inkább körvonalazódik gyászos sorsa. Mivel az új hatalomnak Kárpátalját nem sikerült átállítania, Romzsát pedig még koholt vádakkal sem sikerült börtönbe záratniuk, a kommunisták egyetlen „megoldást” tudnak elképzelni: Tódor püspök **fizikai megsemmisítését**, abban bízva, hogy akkor papsága, népe is összeroppan és átáll ortodox oldalra, illetve átpártol az ateista hatalomhoz. Szudoplatov tábornok emlékirataiból, melyet 1996-ban publikált, kirajzolódik Tódor püspök megöletésének terve és gyakorlati kivitelezése. Maga Csercsiov, akkori ukrán pártfőtitkár kezdeményezi Sztálinnál a püspök likvidálását.

A lavkai templom felszenteléséről hazafelé tartó **püspök lovaskocsiját** katonai teherautóval (a titkosrendőrség kocsijával) legázolták, majd a sebesülteket vasdorongokkal agyba-főbe verték. A főpap nem halt meg, de súlyosan megsérült, és beszállították a munkácsi kórházba. Itt – bár a főorvos a hatóság fenyegetései ellenére igyekezett gondosan kezelni – egy óvatlan pillanatban egy Odárka nevezetű, galíciai ukrán dialektusban beszélő

takarítónő, akit „szanyitárkaként”, nővérként mutattak be a kórházban, **injekciós tűvel megmérgezte** (a kuráre nevű, orvosi célokra is használható anyag halálos, légzésbénulást okozó dózisát adva; más források szerint ciánkálét adott be neki). A halál a november 1-jére virradó éjszakán állt be. Az esetet Szudoplatov tábornok e szavakkal jelentette a XXIII. Pártkongresszus résztvevőinek: „Chruscsov, az ukrainai Központi Bizottságának elsőtitkára az Ukrán Állambiztonsági Minisztérium által kidolgozott terv szerint Munkács városában meg lett semmisítve Romzsa, a görögkatolikus egyház feje, aki aktívan ellenállt a görögkatolikusok egyesülésének az ortodoxiához.” A merénylet célja nyilvánvalóan a hívők megfélemlítése és a karizmatikus vezetőit vesztő egyház szétszélesztése volt. Az utóbbi mégsem következett be. A püspök 1947. november 4-i temetése gyásznappal volt egész Kárpátalja számára. Az ungvári görög katolikus katedrális kriptájában temették el, de földi maradványait később az egyik mellékoltár közelébe helyezték át.

Tódor püspök „utóélete”

Romzsa püspök kálváriája tovább folytatódott papjaiban, sőt híveiben is. 1949. február 17-én tiltották be a munkácsi püspökség nyilvános működését. Ekkor a paróchiák száma 265 volt; a papoké 350, akiknek túlnyomó többsége nő, családos ember. A hívek száma 450 000, ebből 28 000 magyar, 16 000 román, kis százalékban szlovák (néhány ezer fő), a túlnyomó többség ruszin nemzetiségű volt. Az egyházmegye papi szemináriumát, női és férfi tanítóképzőjét, árvaházát, kollégiumát és levéltárát is felszámolták. Az ungvári püspöki palotát is elvették.

Az 1949 februárjától újra kezdődött az **ítéletek sorozata**. Zárt, rövid tárgyalások voltak, ún. Népbíróság ítélkezett. Ha beismerte a vádlott, hogy görög katolikus pap, akkor 10 vagy 25 kényszerszolgálatára, valamint polgári jogfosztásra, vagyonelkobzásra ítélték. 1952 júniusában fejeződött be a száműzések próbatétele. 94 lelkész ítélték el (7 főt 10 évre; 81 papot 25 évre; 5-en bujkáltak; egy papot, Orosz Pétert (titokban, 1944-ben püspökké szentelt) pedig agyonlőtt egy milicista). Az 1950-es évektől az 1960-as évekig fokozatosan engedték haza őket. 16-an azonban soha nem térhettek vissza.

A „sátáni gépezet” több mint negyven évig működött. A vallás nyilvános tevékenységét korlátozták, templomait átadták az állam(pravoszláv-)vallás képviselőinek. Mindazokat, akik nem ismerték el ezen barbár cselekedetek „jogosságát”, egyházuk likvidálását, és hitüket meg nem tagadták, azokat letartóztatták, elítélték vagy kivégezték. 1945-től 1949-ig, a likvidálásig 35 görög katolikus pap lett a vallásüldözés áldozata (424-ből /1945-ös adat/). Eleinte bíróság ítélet nélkül büntettek, majd később „modernizálódt” az „igazságügy” menete: kirakatperek zajlottak.

Közülük 2 lelkészt agyonlőttek; 10-et 1, 4, 5, 6 vagy 8 év kényszermunkára (Szibériába, Murmanszkba), 12 papot 10 évre, 11 főt 20-25 évre, valamint polgári jogfosztásra, vagyonelkobzásra ítélték. 11-en nem tértek haza, a rabságban meghaltak. A többiek az **1950–60-as években** engedték csak haza. Voltak olyan görög katolikus papok is – szám szerint **143** –, akik külföldre emigráltak. A legtöbb **Csehszlovákiában** rekedtek még 1938-ban vagy azután távoztak oda (82%, 117 fő). **Magyarországra** (7%, 10 fő), **USA-ba** (8%, 12 fő) és **Romániába** (3%, 4 fő) 1944 után emigráltak.

46 hithű papot nem vittek el, akik **illegálításban** tovább **működtek**. Teológiai végzettségük ellenére alacsony beosztású munkahelyen kellett helyt állniuk minimális bérért. Állandóan figyelték őket. **Gyengültek az egyházközségek**. Egyesek a római katolikus templomokat választották; mások ragaszkodtak őseik templomához, ortodox liturgiát hallgattak; de sokan abbahagyták hitük gyakorlását és később különböző szekták áldozataivá lettek. Romzsa püspök örökségének tekinthető, hogy az illegálításban sem szűnt meg a papnevelés, dr. Ortutay Elemér jóvoltából, aki egyszemélyes szemináriumot tartott fenn lakásán, és ekkor történt a későbbi három püspök titokban történt felszenelése is, Szemedi Jánosé szintén az Ortutay-lakásban.

1989. december 13-én jelent meg a **szovjet kormány rendelete**, mely **hatályon kívül helyezte** a görög katolikus egyház működését betiltó **1949-es rendeletet**. Bendász Dánielt idézve: „megfogyva bár, de törve nem” fokozatosan kilépett az egyházmegye az illegálitásból hatalmas erkölcsi értékekkel gazdagodva. Rehabilitációja a mai napig sem történt meg, ami azt jelenti – Bendász Dániel adatai szerint –, hogy **227** templom még mindig az ortodox hívek birtokában van.

1990 tavaszán megkezdte működését az új papi szeminárium. **1990 júniusában**, a Rómában tartott szinóduson **Margitics Iván** segédpüspök javasolta a Munkácsi Egyházmegye Lembergi Érsekséghez való csatolását. **Szemedi János** megyéspüspök és **Holovács József** segédpüspök azonban **kategorikusan elutasították** az okirat aláírását. Mivel így megszűnt volna létezni a különleges státus.

1991-ben sikerült **viSSzakapni** az ungvári székesegyházat. Bendász Dániel adatai szerint **napjainkban 290** bejegyzett egyházközség működik; templomaink száma **119** és **117** felszentelt pap látja el a híveket. A Területi Tanács határozata szerint az egykor elkobzott **78** görög katolikus templomot közösen kellene használni, de **66** templomban még mai napig csak ortodox hívek járnak.

Bendász Dániel adatai szerint Kárpátalján *ma* megközelítőleg **350 000 görög katolikus** él. Ebből **23–25 000 magyar** görög katolikus. Más források szerint, a hívek száma ennél jóval kevesebb, **220 000** fő, magyarok közül



Milán Sasik, a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye apostoli adminisztrátora (2003-tól) a Beregszászi Esperesi Kerület parochusai körében

(Balról jobbra: Levcsenkó Róbert, Bendász Dániel, Szűcs Viktor, Szűcs Béla, Marosi István, Milán Sasik, Margitics Volodimir, Egressy Miklós, Hrabár Tamás, Orosz István, Margitics Szlávik, ifj. Szabó Konstantin, Demkó Ferenc, Trescsura László, Gajdos Attila)

pedig kb. 15 ezer fő görög katolikus. Szerkezetileg 16 esperesi kerületből épül fel.

Romzsa utóéletéhez tartozik, hogy a Munkácsi Egyházmegye újjászületése után elindult a mozgalom Romzsa püspök **boldoggá-avatásáért** II. János Pál pápa nagy figyelemmel kísérte az eljárást, és kijelentette: nagy mártír volt! Sikeresen végződött boldoggá avatását egy magyar szalézi szerzetes, P. Szőke János intézte. 2001. június 27-én avatták boldoggá Lvovban (Lviv, Lemberg). Sorsa **magyar földön** is nagy visszhangot keltett. 2001. március 24-én Lakitelken avatták fel szobrát. Romzsa püspökkel együtt 27 ukrán vértanút avatott II. János Pál boldoggá ugyanezen a napon, akik 1939 és 1989 között a vörös terror áldozatai voltak. És nemcsak püspökök voltak köztük, mint Romzsa Tódor vagy az ukrán Ivan Slezyuk, hanem áldozópapok, szerzetese és világi hívek is. Szentatyánk a hit, a kegyelem erejét véste szívünkbe a boldoggáavatáskor: „Isten kegyelme erőt adott nekik, hogy mindvégig kitartsanak győzelem útján. Ez az út a megbocsátás és kiengesztelődés útja, mely a Kálvária áldozatán át a feltámadás dicsőségéhez vezet”. Vértanúink példalépeink a hitvallás szolgálatában.

Dr. Cselényi István Gábor

FELHASZNÁLT IRODALOM:

БЕНДАС ДАНИІЛ: Діяльність греко-католицьких священиків Закарпаття під час репресій Церкви радянського владю. – Важливі віхи в історії Мукачівської греко-католицької єпархії. Ужгород, 1998.

BENDÁSZ ISTVÁN – BENDÁSZ DÁNIEL: *Helytállás és tanúségtétel*. Galéria–Écriture Kiadó, Ungvár–Budapest, 1994.

BENDÁSZ ISTVÁN: *Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből*. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1999.

BENDÁSZ ISTVÁN: *Öt év a szögesdrót mögött*. Aggiornamento Könyvkiadó, Budapest, 1991.

BOTLIK JÓZSEF: *Hármas kereszt alatt*. Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 1997.

HETÉNYI VARGA KÁROLY: *Papi sorosok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában*. Lámpás Kiadó, Abaliget, 1992.

Internet: <http://www.communio.hu/ppek/k127.htm>, 2005.

KONCZ ÉVA: Ukrajna görög katolikus vértanúi. *Keresztény Élet*, 2010. 11. 28., 5. o.

LEHOCZKY TIVADAR: *Bereg vármegye*. Hatodik Síp Alapítvány—Mandátum kiadó, Budapest—Beregszász, 1996.

MOLNÁR JÓZSEF–MOLNÁR D. ISTVÁN: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*, Beregszász, 2005.

MÓRICZ KÁLMÁN: *Ébredező, lábadozó egyház*. Kárpátalja, II. évf. 13. szám, 1991¹.

MÓRICZ KÁLMÁN: *Kárpátalja történelmi eseményeinek kronológiája (1918-1994)*. Hatodik Síp, VII. évfolyam, 1995.

MÓRICZ KÁLMÁN: *Van fontosabb is, mint a rongy életünk*. Kárpátalja, II. évf. 19. szám, 1991².

Munkács egyházmegyei körlevelek. I/1944.

ORTUTAY ELEMÉR: *A kárpátaljai görög katolikus egyház helyzete, a vallás és a kisebbségi magyar sors*. Görögkatolikus Szemle, Nyíregyháza, 1993.

PIRIGYI ISTVÁN: *In memoriam Bendász István*. Megmaradni, Karácsfalva, 2004. VII–VIII.

PUSKÁS LÁSZLÓ: *Romzsa Tódor élete és halála*. Örökségünk Kiadó, Nyíregyháza, 1998.

SZABÓ KONSTANTIN: *Ilyen még nem volt....* Görögkatolikus Szemle, I. évf. 7. szám, Nyíregyháza, 1990.

SZABÓ LÁSZLÓ: *Kárpátaljai demográfiai adatok*. Intermix Kiadó, Ungvár—Budapest, 1993.

САБОВ ЮРІЙ: *Здобутки і проблеми у відносинах з державою грекокатолицької церкви на Закарпатті*. Регіональні студії, Ужгород, 2001.

SZENNYES ANDREA: *Kárpátaljai görög katolikusok az illegalitás éveiben*, Munkács, 2004.

TÖRÖK JÓZSEF–LEGEZALÁSZLÓ: *A 350 éves papnevelő intézet*. Budapest, 1998.

Történelmi Világlasz. Cartographia Kft., Budapest, 2001.

UDVARI ISTVÁN: *Ruszinok a XVIII. században*. Nyíregyháza, 1994.

ZSÁTKOVICS KÁLMÁN: *A munkácsi papnevelő iskola*. Görögkatolikus Szemle, 33. szám, Nyíregyháza, 1910.



«Особый» язык Евгения Фенцика (На основі матеріалів журналу «Листок»)



*И вѣрнѣе будетъ судъ потомковъ
Если скажутъ нѣкогда о насъ:
«Здѣсь жилъ народъ пустой,
лѣнливый,
Не жилъ, проспалъ столь долгій
часъ»
Е. Фенцик «Къ работѣ Русь»*

Евгеній Фенцик, /пс.Владимир/
(1844 - 1903) є одним з послідних
знамих таланливих писателів, бел-
летристів и публицистів угро-руських
діятелів-будителів кінця XIX стороча.
Уєдно из А.Митраком, А.Кралицким,

И.Сільваєм (Уриил Метеор) и Ю. Ставровським-Попрадовым він належав ид другому, молодшому поколіню будителів, котрі продовжали розвой ідеї національного возрождіння Русинів, котрое у свій час провозгласив А.Духнович (1).

Имя Е.Фенцика у історії русинської літератури звязано з духовно-літературним журналом «Листок». Знамый літературознатель начала 20 стороча А.Попов у книзі «Карпаторусские писатели. Очерки жизни и творчества» назвав ёго «кормчим» журналу: «Евгеній Фенцик, священникъ еп. Мукачевской, кормчий литературнаго журнала: «Листокъ», выходящего отъ 1885-го года по двумъ недѣлямъ» (2). Журнал выдавав ся 18 років. Из споминув Августина Волошина знаєме, ош идея видаваня журналу vznikла у 1884 році. Испершу по совѣту свого єднотумника, писателя А. Кралицкого, Е.Фенцик хотів назвати журнал «Письмом», айбо восени 1885 рока первый номер журналу вийшов у світ под назвов «Листокъ» (3).

Многі сочасники Е.Фенцика, а также этнографы и языковзнатели бізентовали ёго у русофілстві, укоряють у тому, што він писав не по-русинскы (карпато-руськы), не на народному языку, а по-руськы (великоруськы). Критикують ёго діяльність, як угро-руського (русинського) писателя, забываючи про вто, у який час и при яких історичных и політичних событіях и обстоятельствах він писав и выдавав журнал. Знамый мадярський славист Шандор Бонкало язык Е.Фенцика называть произвольным сколачованям великоруського и церковно-славянського языків, яковсь мішанинов, котра не была порозумілов тогдашнєму читателю. (4) Забігаючи науперед, скорше треба отмітити вто, што,

во-первых: у час існування журналу «Листок» других руськоязычных новинок у Австро-Мадярщині не видавали;

во-вторых: у тот час проходила асиміляція, точніше мадяризація русинської інтелігенції і Русинського Народу, из котров Е.Фенцик уперто, неістово боров ся;

в-третьих: на наш позур многі языкознателі, на жаль, чомусь повторяють стереотипное утверждения, согласно котрому Е.Фенцик был не просто русофілом, айбо и противником народного русинського языка. Може быти, ош сесь стереотип вытікать из поверхностного изгядования творчества и діятельности Е.Фенцика, причиноу чого, было вто, што він публіковав свій журнал на великоруському языку.

Обертаючи ся ид критиці Ш.Бонкало, хотіло ся бы обернути позор на разный подход двох писателів до політики Австро-Мадярщины по одношіню ид Русинам. Ш.Бонкало відносив ся до тої части карпато-руської інтелігенції, котра проявляла вірнопопданность мадярськуй державі. Уже будучи студентом, він став членом Союза мадярських греко-католиків (1902), котрый способствовав асиміляції Русинув (5). У тот же час Е.Фенцик был проти якої бы то ни было латинізації як церковно-славянського, так и русинського языка: він был ярим противником любої «мадяризації» во имня захранения русинського языка. У 1889 році він публікує замітку, у котрій сообщає про вто, ош дирекція ужгородської гімназії дораховала выкладати закон Божый не на материнськoму, руськoму языку, а на мадярськoму. У вшиткых ужгородських мадярських новинках сесе сообщеніє назвали панславистичным. Реагуючи на сесе, Е.Фенцик у наступному номері помістив статью «Материнский языкъ и каедрa греко-католическаго катихита при Ужгородской гимназії», у котрій пише слідуєчое: «(...) нашъ материнскій языкъ изганяється отовсюду, - а намъ объ этомъ не свободно еще ни вспоминая, ни жалѣти; ибо есть люди, которые сейчас назовутъ насъ панславистами, и пожалуй, даже измѣнниками оте-





чества. (...) Нѣтъ сомнѣнія, что русскій народъ самый отсталый въ нашемъ отечествѣ; главная же причина тому та, что онъ не можетъ образоваться на своемъ материнскомъ языкѣ. На своемъ не обучается, другого языка, пока еще кромѣ духовенства, не знаетъ, ну и готова тьма и отсталость. — А когда мы поднимаемъ голосъ свой въ защиту своего роднаго слова, насъ не кто иной, — а мужи науки и просвѣщенія называютъ панславистами, едва не

врагами отечества! Въ цѣлой Угорщинѣ нѣтъ ни одного средняго и высшаго заведенія, въ которомъ бы мы могли обучатися своему родному языку. Полумилліонное угро-русское населеніе осуждено на застой, на темноту, — а если жалуешься, ты врагъ отчизны!». (6)

Чому и по яким измѣркованямъ Е.Фенчик выбрав діля свого творчества якраз (велико)руський, а не народный русинський язык? И ци быв сесе дійсно чистый (велико)руський язык того часа? Именно сесі и другі волнующі вопросы заставили насъ приступити до изглаголанія матеріалів журналу «Листокъ». Цілю данної роботи являє ся изглаголанія специфіки языка писателя-публициста.

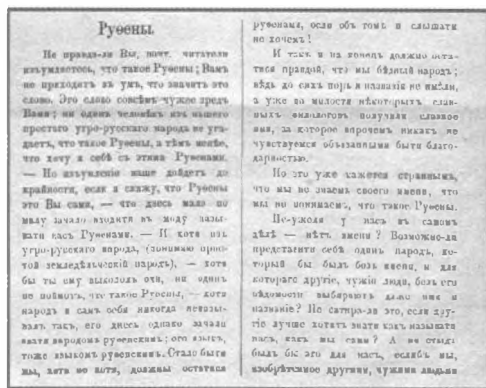
У конці 1886-го рока у журналу было 150 постоянныхъ передплатників. Число, мож уповісти, невеликоє. Айбо, позад свого упертого характера, Е.Фенчик продовжавъ выдавати свій журнал, непозераючи на вто, ош грошей у нѣго на сесе не выставало. Він сято віровав у своє діло. Він регулярно писавъ воззванія ид читателямъ, у котрыхъ інформовав про нові цілі журналу и підкреслювавъ важность ёго існованія. Єдна цитата изъ «Воззванія къ читателю!» звучитъ такъ: «Надѣясь на подобную поддержку и въ будущее, объявляемъ, что и въ 1887 году намѣряемъ издавати «Листокъ», чтобы помагалъ усовершеншати нашу любезную материнскую рѣчь, чтобы было у насъ какое-то періодическое письмо! Ибо кромѣ церковно-славянскихъ Богослужбныхъ книгъ, находящихся по церквамъ, и кромѣ «Листка», — нигдѣ не встрѣтишь у насъ съ русскою буквою. — Если «Листка» не станеть, тогда исчезнуть у насъ, на Угорской-Руси, всякій знакъ народной жизни. Изъ этого ясно, какъ важно у насъ издаваніе «Листка»» (7).

У книзі «Литература и образование Карпатскихъ русинъ» Ш.Бонкало, цитуючи вступителну статью Е.Фенчика «Воззваніе къ подпискѣ»,

дає неточний переклад статі і неточну трактовку хоснованя Е.Фенциком терміна «русский язык» (8). Він перекладає його просто як «ogosz nyelv» непозераючи на важний момент, а точніше: пояснення автора по поводу того, ош чого він выбрав якраз руський (т.е. великоруський) язык діла виданя свого журнала. Подаєме даякі выдержкы из «Воззванія къ подпискѣ», котрое было опубліковано у першому номері журнала у септембрі 1885 рока: «Мы крѣпко увѣрены, что нуждаемся въ одномъ журналѣ. Нуждаемся, ибо въ настоящее время въ Европѣ уже почти нѣтъ народа безъ газеты, къ тому у насъ множество такихъ дѣлъ, которыя требуютъ объясненій. Но мы того мнѣнія, что нашъ журналъ долженъ быть русскій, долженъ издаватися на русскомъ языкѣ. Во первыхъ для того, ибо нужно образовати свой языкъ; во вторыхъ ибо намъ — и это главное — нужно упражняться въ русскомъ языкѣ, — чтобы и Богослужебныя книги понимать и народъ свой обучати могли. Миръ бѣгомъ бѣжитъ на впередъ; не нужно же и намъ остатися на задѣ. (...) Языкомъ нашимъ будетъ общепринятый литературный русскій языкъ, образованный на основаніи церковно-славянскаго. Всякую путаницу и мѣшанину въ этомъ взглядѣ бросимъ прочь, — поелику цѣль наша: образовати, назидати, а не путати, мѣшати и разрушати» (9). Выділений нами товстым шрифтом аргумент Е.Фенцика буквально всі спеціалісты ігнорують, из цитаты пропускають. Из сего слідує, ош ани Ш. Бонкало, ани многі другі славісты сесь аргумент не берутъ до позора. Они не розуміли, ош другого выхода у Е.Фенцика не было: треба было выдавати журнал и паралелно создавати русинський літературный язык. На якому языку ищи міг Е.Фенцик выдавати свій журнал до сотворіня русинського літературного языка? Простонародным языком він писати не міг, так як ищи не было чітко розроблених граматичных правил, непозераючи на вто, што у художественных творах Е.Фенцика графляють ся попытки писати народным языком.

Хоть концепція Е.Фенцика, по котров за основу він узяв великоруський язык, під конец и оказала ся хыбнов, айбо рахувучи його языкознателні статі и кореспонденцію, мы маєме отдати должное його стараням.

На особый язык Е.Фенцика обратив свій позур Г.Геровский в книзі «Язык Подкарпатской Руси». Він пише, ош язык Е.Фенцика, автора стихів, оповідей и проповідей має удхылкы від



граматичных форм руського літературного языка. Майважні з них є: придавники мужського рода у руському літературному языку під наголосом мають флексію *-ой* (*дорогой*), а без наголоса – флексію *-ый* вадь *-ий* (*сильный*); Е. Фенцик непослідователно хоснує сесі флексії (напр., *дорогий*); у невизначеній формі часослова вмісто руської флексії *-ть* (*звать*) він пише *-ти* (*звати*); вмісто форм *крою*, *мою* від часослов *крыть*, *мыть* він пише *крою* вадь *крыю*. (...) Сесі удхылкы, из єдного бока, повертали ид нормам старого славяно-руського языка, а з другого, зближали літературный язык из народнов бесідов и были отвітм на вычиткы за хоснованя «московського языка», котрое усе підкреслєвали мадяры, котрі намагали ся перестати путь розвою руського духовного двиганя (10).

Чому все-таки великоруський язык? Перегортаючи боки журналу, читаючи статі на пожовтілих від часа боках, углубляючи ся у далеку прошлость, коли Е.Фенцик жив и робив у глухых подкарпатських селах, трудив ся над своїми статями, не мож не замітити, што він дуже переживав за свій народ и єго будучность. Статі, котрі были поміщені у журналі, в основному были розраховані про русинську інтелігенцію. Він мав дві цілі: во-первых, надати інформацію діля образования інтелігенції, а во-вторых, обратити ся ид нвов из воззванієм - заняти ся ошколованям простого народа. В условіях асиміляції (мадяризації) Русинув лем інтелігенція и духовні особы мали можность изучати руський и мадярський языки. Они добре владіли и простонародным языком. Таким образом выбор Е.Фенцика был абсолутно логічним.

У новембрі 1888 рока у воззванії до передплати на 1889 рік Е.Фенцик, описуючи заплановану програму выпуска журналу на слідуєчий рік, сообщає про то, ош и у будучности «Листок» - также, як усе – «будет посвящен образованию родной речи, будет служить интересам восточной католической церкви, богословской науке и жизненным нуждам угро-русского народа.» Упомянать він и про вто, што у слідуєчому році будуть публікувати ся «прямые теоретическія и практическія уроки для обучения русской рѣчи». Начинаючи из первого номера 1889 рока Е.Фенцик публікує «Уроки изъ грамматики русскаго языка». На жаль, мы нич не знаєме про оригінал и автора сїї граматикы. У спередслові ид урокам, Е.Фенцик пише: «Хотя мы родились русскими и такъ отъ дѣтства говоримъ по русски, но поелику нашъ угро-русский говоръ имѣетъ свои неправильныя особенности, да и правиламъ письменнаго русскаго языка обучались мы очень мало, – и для того – должно признати, говоримъ и пишемъ довольно неоднобразно и неправильно, – полезнымъ считали мы помѣщать въ нашемъ «Листкѣ» хотя нѣкоторыя, по нашему мнѣнію, для насъ полезныя правила, чтобы кое-какъ поспѣшествовати между нами

правильному розвитку нашого материнського языка». (11) У опублікованій Е.Фенциком граматичі видиме тіж удхы-лення, на котрі обротив позур Г.Геровский у книзі «Язык Подкарпатской Руси». Прида-ники мужського рода під на-голосом мають флексії **-ий** вадь **-ый** (*дорогий, плохій, тугій, такий, молодой, святой, крутой*.), айбо (*сухой*); а часословы у невызнаній формі мають флексії **-ти** (*звати, мы-ти, грѣти, ждати*). Через даякий час, у 1901 році, Е.Фенцик составив ищи єдну граматику: «Первоначальная свѣденія из грамматики и ариѣметики въ пользу учащихся» (12), котра не є переробков першої граматикы, айбо має у собі тіж граматичні удхылення, котрі были свойствені языку Е.Фенцика.

Єдним из майинтересантных розділів журналу «Листок» то був розділ - «Корреспонденція». Туй Е.Фенцик печатав замітки, статі и писма не лем своїх єдиномышленикув, а й вів полеміку из своїми противниками. А также интересантным був розділ «Новости, смесѣ», у котрому він знакомив читателюв из самими важными новинками и событиями. Непозераючи на вто, ош Е.Фенцик жив у глухому селі, він був на рідкість добре информованым. Коло отцюзняных событий він сообщав и про загатарні. У сѣму розділі подавали ся фалатки и из мадарської пресы. На даякі фалатки из мадарської пресы, котрі ся тыкали языка Русинув, Е.Фенцик реаговав цілими статями.

Интенсивность процесса асиміляції Русинув главным образом проявляє ся у лексиці журналу. До дааяких слов своїх и чужых публікацій Е.Фенцик-редактор давав товмаченя. Булшов частѣв сесе были **мадарські еквіваленты**. Напримір:

«Бѣдные жители этой долины, искусивъ нечаяно нѣкоторые блестящими кажущіся плоды цивилизации пали въ какое-то похмѣлье (*mámor*), изъ котораго если, - послѣ двухъ трехъ лѣтъ, когда строение желѣзной дороги будетъ окончено, - очнутся (*feleszmélnék*) лишь тогда увидятъ, какъ душѣ пусто».

«... если спочиваемъ, если находимся въ собраніяхъ, и когда



находимся у себя (itthon) одни».

«Часто выходилъ съ ними кататися въ коляскѣ и радовался, если гдѣ у конфетчика (czukrász) могъ угостити ихъ лакомствами».

«Обѣдъ состоялъ изъ постнаго супа, пироговъ съ рисомъ, рыбы и киселя (savanyú lisztép)».

«Авторъ статьи надѣется, что этимъ двумъ знатокамъ своего дѣла (szakférfiak) (!!!) удастся вытолкнути кириллицу».

«Идолъ Погоды изображалъ юношу, вѣнчанный голубыми (kék) цвѣтами, украшеннаго голубыми крыльями, въ голубо-серебряной фуфайкѣ (mellény)».

«... Дѣяки и учителя, если соберутся, и пришлютъ подписку по крайней мѣрѣ (legalább) трое изъ одного округа, получать «Листокъ» за половину цены».

Интересантно, што заки выдавав ся журнал (18 років) из рока у рік число мадярських еквівалентув росло. Майже, сесе было вызвано прогресуючов асиміляцієв Русинув.

Даколи у текстах мож стрітити еквівалент на **народному русинському языку**:

«Мало того, ученые придумали прививати (заскѣпити) къ человеку болѣзнь въ слабой степени».

«...отворилъ окно, и бросилъ (вергъ) въ хижину узелъ золота...»

«.... О, отдаляйте, возлюбленные, ближнихъ своихъ отъ такихъ скользкихъ (ховзкихъ) путей, и Вы будете идти стопами св. Отца Николая!»

«...устроены почтовые сберегательныя кассы (Шпаркасы), въ которыя, заченши съ 50. крайцаровъ, можно влагати сбережные гроши».

Є коли у єдному абзаці стрічають ся **товмаченя на двох языках**:

«... Въ давнія времена жилъ гдѣ-то въ центральной Азій отшельникъ (remete) въ пещерѣ, - добродѣльный лама (духовное лице), проводившій, далеко отъ людей, все свое время въ молитвахъ».

У тот час язык Е.Фенцика має много мадяризмув, котрі явно чужі великоруському языку. В основному сесе **лексика офіціального стиля: (слова, набрані курсивом, се найдені мною еквіваленты підкреслені у тексті лексики у русинсько-руському словарю Игоря Керчі). (13)**

«А если вспомнемъ про разнаго рода злоупотребленія и сдирки, которымъ подвергаются наши люди со стороны безсовѣстныхъ сельскихъ настоятелей: «бирововъ» и «новтарошей».» [староста], [нотарь]

«Русскій военскій совѣтъ позволилъ женитися офицерамъ, выполнившимъ 25 лѣтъ отъ рожденія и освободилъ тѣхъ отъ кавціи, которые имеютъ ежегодно 1200 рубл. жаловаія». [денежный залог, заклад, гарантия]

« (...) трибуналы будутъ иметь двѣ инстанціи: одну вармедьскую, а вторую краинскую» [губернаторскую, а вторую (обще) государственную] краинский - [(обще) государственный, (обще) национальный, всеобщий] вармедь/я - [комитат, административно-территориальный округ в Венгрии, губерня]

А также: примасть - [кардинал], февишпанъ, вицишпанъ - [главный губернатор], [вице-губернатор].

Стрічають ся и **калькы**, то есть буквальный переклад:

«въ семь дѣлѣ (...) просити врачеванія» - *orvoslást kérni*

«учился на университете» - *egyetemen tanult*

«упражняться в религіи» - *vallást gyakorolni*

Туй дакулко примірув из **народного русинського языка**. У творі «Нишіе духомъ» Е.Фенцик из цілю языкової характеристики літературного персонажа вводить живу русинську бесіду:

«Айбо не знаеме, якъ буде панъ Домбоки безъ насъ газдовати?» [Но мы не знаем, как будет господин Домбоки без нас хозяйничать?]

«Кто вергъ, най каруе; намъ до того ничъ; а того не хочеме, обы нашимъ киветомъ бывъ такой человекъ, котрый есть ворогомъ нашего языка и нашей вѣры». [Кто бросил, тот пусть искупает свою вину; у нас к этому никакого отношения нет, мы не хотим того, чтобы нашим послом стал такой человек, который является врагом нашего языка и нашей веры.]

«... бѣдный русинъ и пооравъ му и покопавъ и покосивъ; айбо зато никто не видитъ отъ нѣго поламанный дудки» [... бедный русин и поорал ему и покопал и покосил; но за это не получил от него и поломанного гроша.]

«Ци вы не чули, что една ластовица не зробить лѣта?» [Вы ещё не слышали о том, что одна ласточка погоды не делает?]

Головным у створені и розвою русинського літературного языка Е.Фенцик раховав діяльність русинських писателюв. Він не раз кликав їх писати и печатати ся. У «Очерку Угро-русской письменности» Е.Фенцик привів не лем бібліографіческі дані про писателюв, а й сформулював літературну критику їх творчества и діяльності. Про Николая Гомічкова, писателя и учителя руського языка при ужгородській гімназії, пише: «...Гомичковъ не бездѣльничалъ, онъ всѣ свои силы напружалъ, чтобы ученики его преуспѣвали въ русскомъ языке. (...) Преподавалъ онъ русскій языкъ по руководству Шмидта и такъ привилъ въ юнныя умы учениковъ любовь къ письменному русскому языку. У насъ до сихъ поръ, Богу слава, нѣтъ никакихъ ссоровъ по вопросу орфографии; правда, по русски пишутъ у насъ рѣдко, но кто пишетъ, тотъ усилюется писати правильно, по законамъ письменнаго русскаго языка; никакихъ фонетическихъ и

украинофильских съумасбродствъ у насъ никогда не существовало, и въ этомъ отношеніи великую заслугу имѣть Николай Гомичковъ». (14)

Е.Фенцик регулярно інформовав читателюв про нові літературні видання. Коли у 1893 році появилася «Христоматія» Євменія Сабова, він написав про ню статтю, у котрій детально ознакомив читателя із сев книгів. Він кінчає статтю слідуєчими словами: «... «Христоматія» Євменія Сабова предствляєть такимъ образомъ вѣрную картину нашей письменной дѣятельности настоящихъ дней. Она свидѣтельствуєть, что мы однако не бездельничали, а между неблагопріятствующими обстоятельствами, дѣлали свое дѣло. (...) «Христоматія» эта должна находится въ доме каждаго образованнаго Угро-русса». (15) У сую же статіі Е.Фенцик пише про то, ош хоснований редакцієв журналу «Листок» языкъ створенъ главнымъ образомъ на основі церковно-славянскаго языка и містнаго говора, а также має елементи другихъ руськихъ и славянскихъ говоровъ.

Сесе може послужити поясненнямъ як на граматичні, так и на лексичні удхыленія языка Е.Фенцика. Не треба забывати и про то, ош у тот час, коли ся выдавав журнал «Листок» самымъ развитымъ восточнославянскимъ языкомъ быв великоруський. У Галицкуй Руси у сесь час хосновала ся «желехівка», т. е. система правописанія діла малоруського (українського) языка, розроблена и первый раз хоснована Е. Желеховскимъ у «Малорусско-немецкомъ словаре», котрый ся выдавъ у Львові у 1886 році, котру остро критиковали учені и писателі восточної части Украйины.

Кедь взяти до уваги интенсивну асиміляцію Русинув Подкарпатскої Руси у конці ХІХ стороча, на наш позур, не мож недооцінювати діяльність и языкову концепцію Е.Фенцика.

Маріанна Лявинец



Литература:

Ф. Аристов, Литературное развитие Подкарпатской (Угорской) Руси, Москва 1928 -1995

Г.Геровский, Язык Подкарпатской Руси, Москва, 1995

И.Керча, Словник русинско-русский, Ужгород, 2007

П.Р. Магочий, И. Поп, Енциклопедія історії та культури Карпатських русинів, Ужгород, 2010

А. Попов, Карпаторусские писатели. Очерки жизни и творчества, Мукачево, 1931

И. Поп, Энциклопедия Подкарпатской Руси, Ужгород, 2001

И. Поп, Энциклопедия Подкарпатской Руси, Ужгород, 2006

Е. Сабов, Христоматія церковно-славянських и угро-руських літературних пам'яток, Унгварь, 1893

Е.Фенцик, Духовно-літературний журнал «Листок», Унгварь, 1885 – 1903

Е.Фенцик, Первоначальныя свѣденія из грамматики и арифметики въ пользу учащихся, Унгварь, 1901

Собрание сочинений Е.А.Фенцика, часть II, статьи, Ужгород, 1932

Bonkáló Sándor, A kárpátaljai rutén irodalom és művelődés, Pécs, 1935

(1) Про сесе поз.статью Е. Русинко «Література», в П.Р. Магочий, И. Поп, Энциклопедія історії та культури Карпатських русинів, Ужгород, 2010, стр. 415

(2) А. Попов, Карпаторусские писатели. Очерки жизни и творчества, Мукачево, 1931, стр. 135

(3) А.Волошин, Евгений А.Фенцик, Духовно-літературний журнал «Листок» 1903, нр. 23 и 24

(4) Bonkáló Sándor, A kárpátaljai rutén irodalom és művelődés, Pécs, 1935, 54 old. „Nyelve orosz és egyházi szláv elemekből önkényesen összetákolt keverék nyelv. Igen nagy volt az írói tekintélye a rutén papság egy részénél, bár nem olvasták s aki olvasta, nehezen értette”.

(5) П.Р. Магочий, И. Поп, Энциклопедія історії та культури Карпатських русинів, Ужгород, 2010, стр.65

(6) Духовно-літературний журнал «Листок», Нр. 8, Унгварь, 1889

(7) Духовно-літературний журнал «Листок», Нр. 1, Унгварь, 1886

(8) Cesi слова Ш.Бонкало переклав слідуєчим образом: „Az a véleményem, hogy a lapnak orosznan kell lennie, orosz nyelven kell megjelenie. Nyelvünk az általánosn elfogadott orosz irodalmi nyelv, mely az egyházi szlávól fejlődött ki. E tekintetben minden félreértést és zavart el akarunk kerülni, mert az a célunk, hogy műveljük és oktassunk és nem hogy zavarjunk és romboljunk”. Bonkáló Sándor, „A kárpátaljai rutén irodalom és művelődés”, Pécs, 1935, 54 – 55 old.

(9) Духовно-літературний журнал «Листок», Нр. 1., Унгварь, 1885, стр. 1

(10) Г.Геровский, Язык Подкарпатской Руси, Москва, 1995, стр. 72-73

(11) Духовно-літературний журнал «Листок», Нр. 1, Унгварь, 1889, стр. 8

(12) Е.Фенцик, Первоначальныя свѣденія из грамматики и арифметики въ пользу учащихся, Унгварь, 1901

(13) И.Керча, Словник русинско-русский, Ужгород, 2007

(14) Духовно-літературний журнал «Листок», Нр. 8, Унгварь, 1893, стр. 92

(15) Духовно-літературний журнал «Листок», Нр. 8, Унгварь, 1893, стр. 86

„Csak” egyetlen zsidót mentett meg...



Azok az emberek, akik átérték a náci időket, már csak ritkán érzékenyülnek el bármitől is. Nagyon nagy dolognak kell lennie, hogy valami könnyet csaljon a szemébe, aki megjárta a koncentrációs tábor. Most mégis egy olyan írás kerül a kezünkbe, amelytől azt hisszük, sokunknak könnyes lesz a szeme.

Dr. Ortutay Elemér, görög katolikus pap, aki Kárpátalján élt, az Új Ember című lapban írta meg emlékét. 1954-ben Vorkután sínylődött a lágerben. Ráadásul többször szigorított zárkában ült. Ennek a zárkának hossza és szélessége 1 ½ - méter lehetett. Itt történt vele ez az esemény, örökké életében emlékező élmény, amelynek különlegessége megragadta figyelmünket. De adják át a szót, magának a

szenvedőnek.

Egyszer én is idekerültem a szigorított zárkába valamiért. Öt nap alatt az éhezés, a hideg és a magány miatt sokan megbetegedtek, „bediliztek”. Ettől féltek a legjobban. Minden berendezés egy veder volt, amit minden reggel kivittünk. Ez a fél perces séta volt a levegőzés. Mezítláb, alsó ruhára vetköztettek minket. Sötét volt, illetve félhomály, mert az ajtó résen valami fény csak belopta magát. Nyolc karcser sorakozott egymás mellett. Ha többet ítélnék el egyszerre, akkor, de csak akkor volt társa a rabnak. Velem is ez történt. A harmadik nap már szédültem az éhségtől és a hidegtől, amikor új delikvenst hoztak. Nem volt már üres zárka, így hozzám „csapták”.

A láger területén állandóan bömbölt a hangszóró. Moszkvát közvetítette, ha pedig kikapcsolták, a „nacsalnikok” parancsait dörögte. E hangorkán elől nem volt menekvés. De legalább tudtuk az időt. Éjjel megszólaltak a Kreml órái, elűtötték az éjfélt, aztán rázendítettek az állami himnuszra... A sötétes félhomályban én elég jól láttam a lakótársamat, ő pedig engem. Csendben felmértem őt, úgy 50-év körülinek látszott. Ki vagy? - kérdeztem. Felém fordult, amikor meghallotta a hangomat. Itt a börtönben másként mutatkozunk be, mint a civil szabad életben. Először bemutatkozásakor mindenki csak a nemzeti hovatartozását mondta. Ő felelet helyett visszakérdezett: „És te ki vagy?” Én magyar vagyok, Kárpátaljáról – feleltem. Én pedig minszki, mondotta a szokástól eltérően, amit csak később értettem meg, miért... Majd jöttek a szokásos kérdések: hány éves vagy, miért és mennyire ítélték el, hol dolgozol, van-e feleséged, családod? Észre sem vettük, összebarátkoztunk. A börtönben hamar barátkozik az ember.

„Hideg van itt”- meg lehet szokni, válaszoltam. „Enni adnak?”- hogy éhen ne halj. „Ki lehet bírni a magányt?”- látod én már harmadik napja vagyok itt. „Te mit csinálsz egész nap?” – gondolkodom, elmondom százszor és százszor Európa fővárosait, folyóit, hegyeit. „Na és imádkozol? – Te iskolázott ember vagy és mégis vallásos vagy?” – néz rám csodálkozva. Igen, én hívő vagyok...

Hamarjában nem tudtam, hová soroljam társamat. Beszéljek a Háborúról és a Békéről? „Igen, beszélj!”- mondta. Éreztem, nem nagyon érdekli a téma és nem is jártas a történelemben. Nem tudta, ki volt Kutuzov. Váltottam. Észre sem vettem, hogy Nagy Péter cárról mesélek. Ha elhallgattam nőgatott: beszélj! Beszéltem, beszéltem, de éreztem, hogy nem figyel. Elfáradtam, így „hazai vizekre” eveztem. Dávidról és Góliátról kezdtem beszélni. Mintha valami titkos radar jelezte volna: célba találtam. Közelebb jött, szinte drukkolni kezdett, hogy Dávid legyen a győztes. „Még, még „jescso”, ilyenekről beszélj.” Szóltam a bölcs Salamonról, a Vörös tengerről, Mózesről, egyiptomi Józsefről..., ej de jó volt visszahallani hangomat, még ilyen körülmények között is hallani a szép bibliai történeteket. „Jescso, jescso.., tudsz még valamit? De ilyent!” – akarsz hallani a világ teremtését? – „Dá, dá, igen!” És ahogy mondom, megjelenik az olmützi szeminárium és Kleveta professzor... Hallom a hangját, ahogy cseh nyelven így szól hozzám: páne Ortutáj, mondja el a Teremtés könyvének első 20 sorát. Természetesen – héberül. Mintha delejes álomba estem volna. Már nem éreztem a hideget, az éhség sem gyötört. Azt sem tudtam, hol vagyok. Mintha nem is Vorkután ültem volna a sötét zárkában. De ott voltam újra Olmütz városában, abban a kedves szemináriumban, ahol barátságban éltünk együtt: csehek, szlovákok, németek, lengyelek, ruszinok, ukránok és négyen magyarok. Újra hallom Kleveta ingerült hangját: meddig várjak még.., és már tolla urán nyúl, hogy beírja az elégtelent. Mintha hipnotizáltak volna, mind bátrabban mondom: „Berésit bárá elohim et hásámájim vöet háárec...” Kezdetben teremté az Úr, az Eget és a Földet... „Jescso, jescso!”- hallom, mintha túlvilági hang lenne és hallom, ismétli utánam a szavakat, érzem, görcsösen szorongatja kezemet. Elohim... Elohim... A társam sírógörcsöt kapott. De ez – hogy is mondjam – nem olyan mindennapi, közönséges sírás volt. „Te ki vagy?” – suttogta – Pap vagyok, keresztény pap. „Rabbi vagy?” – Olyasféle. Erre megragadta a kezemet és suttogó hangja a büszkeségtől szinte kiáltásnak hangzott: „Já jevrej, zsidó vagyok...” Kezemet el nem enged-



ve, így folytatta: „Tudom, érzem, te szent ember vagy, nem árulsz el engem. Én viszont elárulom neked a titkomat. Talpam alá egy zsilettet tapasztottam. Amikor meghalljuk a Himnuszt, felvágom az ereimet. Rabbi! – könyörgött, ne hagyj el! Félek a haláltól, félek már Istentől is, de jobban félek a börtöntől. Imádkozz és áldj meg, hogy az Úr bocsássa meg a bűnömet, hogy önkezemmel dobom el életemet. De nem bírom, nem bírom tovább... Szinte sikoltásként hangzottak szavai. – Áld meg rabbim, hiszen Ábrahám Istene és a keresztények Istene egy és ugyanaz! És zokogva, kísérteties keleti melódiával, újra és újra énekelni kezdett: - Berésit bá-rá, E-lo-him... És görcsösen ölelgette térdemet. Én pedig a hittudományok doktora, szinte földbe gyökerezett lábakkal álltam. Némán kérdeztem magamtól: mit tegyek? Mit és hogyan szólnak a törvények? Igen, tudom: „in periculo motis”, a halál előtt megáldhatom, megbocsáthatom bűnét mindenkinek, sőt pápai áldásban is részesíthetek mindenkit. De éppen őt? Megáldhatok egy zsidót, aki áldó szavaim közben akarja felválni az ereit? Miért hallgatsz Istenem? – szinte a bibliai Jóbhoz hasonlóan kiáltottam fel. Miért hallgatsz? Miért nem adsz tanácsot: Kleвета, Shütz, Marcell, Ibrányi, Baranyai és Kecske Pál? Miért engedtetek át a szigorlaton, ha e kritikus pillanatban nem tudok dönteni? Hol volt akkor még az új Codex, XXIII. János pápa és a Zsinat. Könnyű most neked Testvérem, aki olvasod soraimat, követ dobnod rám. Éhesen, fázva, szellemileg-lelkileg, fizikailag kimerülve, kifacsarva, oly tehetetlen voltam a döntésre, mint egy tudatlan gyermek. Istenem, ne hagyj el! – könyörögtem, némán és mintegy megigézve, átvettem én is, én egy keresztény pap, a zsidó keleti melódiát: be-ré-sit bá-rá E-lo-him... Kezemet fejére téve, megáldottam őt, megbocsájtottam bűneit ószlávul, majd latinul, majd megint szinte gépiesen ószlávul. Aztán kezemet fején tartva elmondtam a „Virujut”, a Crédót ószlávul, magyarul, latinul. Majd a Miatyánkot, az Üdvözlégyet mindhárom nyelven újra és újra. Közben hallottam a Kreml órájának kongó ütését és a Himnusz hangját: „szozuznyerusimij...” Bizonyára hallotta ő is. Még görcsösebben ölelte a térdemet, hogy szinte fáj, és suttogva, zokogva dúdolta a keleti melódiát.

Durva hangra tértem magamhoz: Kiadni a tálat! Reggel lett. Ésre sem vettük az idő múlását. Négy és fél óra hosszát imádkoztunk. A kenyeret és a csajka vizet csak nekem adták be. Zsidó barátomat kiengedték, engem csak két nap múlva. A kapuban várt szótlánul, megfogta a kezemet és a barakkjába vitt. Forró teát tett elém és egy darab kenyeret: kusáj- egyél – szólt hozzám szeretettel és – szpaszibo, köszönöm – tette hozzá. Megsimogatta a kezemet. A nevét ma sem tudom.

Ortutay Elemér

(cikk megjelent: az „Új Élet” 21. számában 1989.nov. 1.)

Роботы Юрія Герца

(1931 -)



Роботы Ивана Шутева

(1933 -)



До 90 - рока основанія Общества им. А. Духновича

У началі ХХ стороча, у 20-ті роки русинська інтелігенція на Подкарпатю стала дуже активно активізовати ся на царині культури и просвіщенія у основному тогды, коли край попав у состав Чехословакії. Так, уже у маю 1920 рока у Ужгороді было створено Крайовое Общество «Просвіта», головов котрого став др. Юлій Брашайко, а членами правління др. Августин Волошин, о. др. В. Гаджега, др. Н. Долинай, редактор Ш. Клочурак, др. И. Панькевич, поджупан М. Стрипський, др. А. Штефан. Айбо оно было проукраїнської орієнтації. Айбо завто на гроші вуд пожертвовань людей у 1928 році, у тому числі и первого президента Чехословакії Т. Масарика побудовав ся Народный Дом на колишній площади Другетів (днесь называть ся им. Гренджі Донського). У 30-х роках до «Просвіты» прикапчали ся и украинці из Галичины (В. Пачовський, В. Бирчак, А. Аліскевич и др.), што ся перебрали из території Полщі, вадь Радянської України, обы удсунити ся від переслідовань тамтешніх режимув.

Часть інтелігенції, котра стояла на русино- и русофільских позиціях, створила пак другу культурно-просвітительску організацію – Крайовое Общество им. А. Духновича, што фактично было правонаступником обществ Св. Василя Великого (1866 – 1902) и основанного ищи А. Духновичом у Пряшові «Литературного Заведенія Пряшевського». 23 марта 1923 рока у Мукачові были проведені установчі збори Крайового Общества им. А. Духновича. Їх зачав др. А. Бескід, губернатор Подкарпатської Руси, бывший голова Руської Народної Ради Пряшовської Руси. Зобрали ся 163 делегаты, представителі інтелігенції края. Общество было названо им. А. Духновича на честь Великого Будителя. Основный доклад на зборах уголосив др. Й. Камінський, політичний діятель, сын директора Ужгородської греко-католицької півцо-учительської чоловічої семінарії, отця В. Камінського. Председов новоствореного культурно-просвітительського общества збори выбрали о. Є. Сабова, архідіякона Мукачовської греко-католицької єпархії, педагога, літератора, автора школных учебникув и знамої «Христоматії літературных пам'яток» (1893 р.). Другі збори общества отбыли ся уже 27 декабря 1923 рока у Ужгороді, а ёго устав, був утверджений 13 юлія того же рока Гражданським Управлінням Подкарпатської Руси. У уставі указано назву, місто нахождения общества – Ужгород, ёго культурно-просвітительські міроприятія: видання журналув, книг, брошур научного направлення, открыта читалень, бібліотек, музыкальных и спортивных організацій, музеюв у разных селах. Уже у 1923-1924 рр. Общество окрем книг зачало выдавати журнал «Карпатський край», а дале –



«Карпатський світ» (1925 – 1933 рр.) і календарі. Почетними членами Общества були выбрані др. А. Бескід, проф. А. Петров, П. Гебей – єпископ Мукачовської греко-католицької єпархії, президент Чехословацької Академії Наук Іржі Поливка, академік А. Беліч із Югославії, директор Матіцы Словацької проф. Братіславської Університету Й. Шкултеті, академік В. Францев із Праги, др. А. Гайн – депутат Чехословацького парламенту, проф. М.

Новиков – ректор руської університету у Празі, Г. Полянський – письменник, почесний член Лембергського Общества ім. М. Качковського. Довічними членами Общества стали: о. В. Карцуб – архідіакон, настоятель Ужгородського Преображенського Храму, ужанський намісник, педагог і письменник, видавець творів А. Павловича І. Поливка, о. Ю. Станкай – каноник і настоятель Ужгородського Кафедрального Собору, Й. Хромяк – директор Мукачовської Учительської Семинарії, о. Г. Шуба – ректор Ужгородської Богословської Семинарії і др.

Центральне Управління состояло із 23-х осіб: межі ними Е. Бачинський, А. Бровді, В. Сулінчак – директор Ужгородської гімназії, др. П. Петрігалло – мер Мукачова, В. Анталовський – шкільний інспектор, Н. Драгула – директор Мукачовської гімназії, А. Косей – архідіакон, П. Сова – бібліотекар Общества. Правління образовало 12 секцій: науково-літературну, організаційно-просвітительську, видавничу, театральну, музикальну, хорову, спільність Руських жун – голова І. Лявинець, архівну, секцію народних Домів, спортивну, скаутіву, санітарно-гігієнічну. Айбо Общество не мало свого дому, і себе на той час було великою проблемою, щоб виконувати завдання по уставу. Малу хату, на теперішній вулиці Берчені у Ужгороді, под №1, духновичовці купили у 1923 році. Та майже 10 років збирали гроші для будовання Центрального Дома Крайового Общества. І лем у грудні 1932 року на земельній ділянці, бывшій набережній Ф. Палацького, чеського історика (нині Православна набережна) поклався Дом ім. А. Духновича.

Двохемелетова будова мала ушитого 6 кімнат, актовий і спортивний зали. Там розміщувалася цінна бібліотека, архів і читальня. Книг було понад 3000 латинських, на грецькому, малярському, німецькому і руському мовах. Йсе був книжковий фонд о. І. Чурговича (1791 – 1862) – генерального вікарія Мукачовської єпархії і

директора Ужгородської Королівської гімназії, і книги о. Е. Фенцика – редактора літературно-духовного журналу «Листок», рукописи А. Духновича, єпископа А. Бачинського, Є. Сабова і др. Айбо там були і видання общества 20-30-х років. Культурно-просвітительська діяльність Общества за-



сигала до різних сфер життя. Лем на 1934 рік на Подкарпатській Русі Общество мало 274 читальні, 248 бібліотек, 155 театральних кружків, 26 струнних і 33 духових оркестрів, 18 народних хорів. А двома роками скорше – видало 107 книг і брошур. Событія і літературні твори печатали ся у журналах «Карпатський світ», «Карпатський край», кождорочнику «Русській народный календарь» (1917 – 1942 рр.), спеціальних випусках «Издания Общества...» (1924 – 1937 рр.) – 115 книг із історії і літератури. Майже кождий рік Общество проводило Дні Русинської Культури, коли ся открывали пам'ятники будителям подкарпатських Русинув. Так, 8 юнія 1925 рока у Севлюші був покладений пам'ятник А. Духновичу, 16 мая 1926 рока – о. Е. Фенцику, а у 1929 році – А. Добрянському у Ужгороді, 7 юнія 1931 рока у Мукачові – о. А. Митраку, 5 юнія 1932 рока – А. Духновичу у Хусті. І кождий раз на таких торжествах говорив слово довічний голова Крайового Общества ім. А. Духновича архідіакон Є. Сабов. Після ёго кончини діяльність Общества мало заспала. Послі того Дни Русинської Культури у Мукачові (12 септембра 1938 рока) пройшли не такими масовими, ги перед сим.

У 1936 році головов Общества був выбраний др. Е. Бачинський (1880 – 1947), айбо и ёму не удало ся поліпшыти діло. Пак руководителём Общества став Др. С. Фенцик, котрый зробив Общество майже центром політичної боротьби на Подкарпатю. А у роки власти Мадярщини діяльність сёго Общества мусила быти мізернов, бо власть русофілство не воспринимала.

Наступна власть – совітська, тоталітарна – правителські організації, подобні Крайовому Обществу, запрітила вообщє (із 1945 рока). Булшусть активістів-духновичовців потерпіли репресії, а С. Фенцика розстріляли 30 марта 1946 рока у Ужгородській тюрмі и тайно похоронили на Капушанському теметові у неизвісному гробі. Народный Дом скоро був перетворений на Ужгородський Дом Піонерув, а дале – на Дом Учителя.

Л. Філін, краснатель

Духовный отец русинського народа

(До 210 рока из дня рожденія А. Духновича)

Минуло 210 років вуд того часа, коли 24 апріля 1803 рока родив ся Великий Будитель нашого народа – А. Духнович. 210 рокув дух А. Духновича витає над нами. А. Духнович був Будителём Русинув, бо сам був сыном того славного народа, котрого доля довгий час лишила права называти ся Русинами. Каждый рік Русины світа отмічавуть дату рожденія Великого Будителя.

Кым діла нас є А. Духнович? Се не просто знамый літератор, публіцист, педагог, историк, просвітитель, не просто фолклорист, етнограф, народный учитель, активный організатор народного живота. А. Духнович – символ чистоты, добра, проповідник ушиткых доброт и чеснот, благочинности и добродітели. А. Духнович – духовный отец Русинського народа.



А. Духнович брав силы из жерела, имня котрому – любов. Любов до людей, до дітей, до ближнього, до природы, до искусства. Ушыток свуй талант сесь скромный и безкористливый чоловік вудав служіню Русинському народу, котрый страдав, терпів айбо жив своим животом, своїми традиціями, сохраняючи свуй идентитет. Мы, Русины, ощущаєме мощный благородный дух А. Духновича, вун витає над колисков Русинув – Подкарпатям, над Пряшевщинов. Коріня сёго духа пробилло ся як виноградна лоза из земли у первуй половині XIX стороча, а теперь, у днешный час, дає повноцінні плоды, котрі называють ся Русинськым Ренесансом кунця XX и начала XXI стороча. А. Духнович добре осознавав, ош у процесі возрождіння національної идентиты, кромі передової части інтелігенції має принимати участіє ушиткый Русинський народ. Завто вун обернув ся ид Русинам из словами, котрі стали Гимном Подкарпатських Русинув – «Подкарпатськіє Русины! Оставьте глубокий сон», котрі поклав на музыку др. Стефан Фенцик.

Стихи А. Духновича стали народними, а його знаменитое «Вручаніє» стало народним Гимном. Стих Вручаніє читає ся як завіщаніє потомкам. Йсе є уголошеное А. Духновичом кредо: «Я Русин був, есмь и буду. Я родив ся Русином». Сесі магічні слова доказувуть и сокотять вічність Русинув под Карпатами на їх руднуй землі. Сесея благословенна земля – се храм, што дустали Русины у спадок, и у сьому храмі най бы усе было чути, як молитву, сесі слова.

У послідні 20 рокув Русинського Ренесанса особность А. Духновича стала центром изглядовань научників, историкув, літераторув, педагогув, видавателюв и, хоче ся думати, священникув. Бо не забывайме, што А. Духнович у перву очередь греко-католическый священник по призванію, автор знамого молитвенника «Хліб души».

У многих державах, де живуть Русины, активізовала ся творческа еліта, організовали ся Общества им. А. Духновича. Літераторы стали писати творы, посвячені Будителю. Майпродуктивным из них є двічі лавреат премії им. А. Духновича Володимир Фединишинец, котрый написав много стихув про Будителя, поему «Отець А. Духнович», філософський роман «Отець А. Духнович», триптих «А. Духнович кореневый». Знамі роботи М. Алмашія, В. Падяка, Д. Попа, Л. Філіпа (Подкарпатя); М. Сисака, В. Ябура (Словакія), о. М. Холошняя (Сербія) и многих других. У музыкальний арсенал великий внесок изробили композиторы И. Керецман, В. Кобаль, Н. Попенко, М. Піров и другі. Великоє значеніє мавуть и конференції, котрі каждый рік організувуть

ся у Словакії, Мадярщині, Подкарпатю, Сербії. Они способствують майліпшому ознакомленю сочасної молодежи из творческым спадком А. Духновича, обы ништо не лишило ся забытым из широкої діятелності Великого Будителя.

Русины Мадяршины каждый рік отдають достойну честь сую магічнуу личности, як отдав її сподвижник А. Павлович:

*«Вождь народа знаменитый,
Не еден вік будеш жити,
Земли нашой муж великий
Проживеш в сердцах вовікы».*

*Др. Маріанна Ляинец
(Выступ на сятковані 210 р. из
дня рожденія Будителя)*



Музыкант вуд Бога

Отцюзнинов знамого композитора Иштвана Мартона было Подкарпатя из своёв неопиcуемо прекраснов природов, из многонаціоналнов сполочнoстю. Вун родив ся єдного прекрасного осіннєго дня 24 новембра 1923 рока у селі Софіївці, де єго 33 рочный нянє був учителєм у сільсқуй школі. Вун був жонатый на австріячці Стефанії Ріхтер, котра мала музикалні данні, файно співала, што могла унаслідовати вуд свої матери (т.е. бабкы И. Мартона) Антонії Віетц, котра была близьков родичков матери знамого композитора Франца Шуберта – Єлизаветы



Віетц. По родоводу вуд неї, музикалный талант муг унаслідовати и И.Мартон. Вун вырос у музикалнуй сімї. Отець єго був не лем прекрасным педагогом, а мав и файный голос, писав стихи, котрі сам озвучовав и посящав членам родини. Вун скоро замітив необычні музикалні способності сына и дораховав дати єму серєзное ошколованя. Иштван Мартон став учити ся у Мукачові у знамого педагога Ервіна Горачека. У 1944 році вун успішно закончив гімназію Арпада у Мукачові. У тоті же роки зачав писати музику: співанкы діла хора, творы діла оркеструв, айбо єго ранні творы не сохранили ся, десь стратили ся, чому И. Мартон не придав значеня. Діла нєго легше было написати новый твор, як глядати старый. У тот час вун організовує хоры, оркестры из разных инструментув у зависимости, яке произведеніє компоновав. Вун изцимборив ся из Емілієм Кобулеєм, котрый вернув ся у Мукачово из Будапешта послі того, як закончив ученя у частнуй музикалнуй школі. Е. Кобулей поддержовав ушыткі начинаня И. Мартона и лишив ся до конца єго вірным цімбором, и тогды, коли став професором Лембергської конзерваторії. Мож ищи назвати многих музыкантув, котрі выйшли из майстерської И. Мартона: кларнетист К. Геннел – соліст Лембергського симфонічного оркестра, А. Качур – преподаватель мукачовської музикалной школы, К. Погорецький – скрипач, директор хустської музикалної школы, К. Форкош – віоленчеліст, довгый час робив Ужгородський, пак

Мадярьськуй Телевізії. Їм ушиткым и многым другим прискіпив любов ид музиці И. Мартон.

У роки другої світової війны Иштван Мартон глибоко изглядує основы композиції, гармонію, учить ся грати на разных інструментах, у тому числі и на органі. У тот же час вун прийняв участіє у «конкурзі молодых» у Будапешті. Ёго игра на акордеоні так полюбила ся Золтану Кодая, што вун предложив Иштвану Мартону здати вступителный экзамен у академію имени Ференца Ліста. Вун успішно здав испиты, айбо учить ся ёму не довело ся, бо у Мукачові уже была Красна Армія, и сесе перечеркнуло жизненный путь Иштвана Мартона, як и многым людям на Подкарпатю. Ёму чудом удало ся освободити ся вуд «маленького робота», жертвами котрого стали многі жителі Подкарпатя (Мадяры, Німці, Русины и др.), дякуючи єдному руському воєнному, котрому дуже любила ся игра И. Мартона на «гармошці».

Послі війны настали тяжкі часы униженія діла вишиткого народа Подкарпатя. У Мукачові був арестований органіст римо-католичеської церкви, и вірники попросили Иштвана Мартона быти органістом. Вун изглядовав органну музику и приступив ид написаню мессы. Она стала вершынов духовної композиції Иштвана Мартона, таков ся обстала наусе. Послі написаня мессы став вопрос: де и из якими музыкантамы її мож исполниты. Бо многі из музыкантув были на Гулагу, вадь бояли ся вуд переслідовань, бо позад церковного музицирования їх могли депортовати. Айбо И. Мартон все-такы узяв ся за осуществленіє исполненія свої мессы. У тот час у Ужгороді было открыто Музыкальное Училище, у Мукачові и Берегові были открыті музыкальні школы. И. Мартону удало ся залучити дакотрых музыкантув, котрым удало ся уникнути етнічної чисткы, и котрі стали преподавателямы музыки. Они дали согласіє завто, бо музыку написав И. Мартон и сам же їх покликав. Репетиції робили ся тайно у разных містах, обы никто не заподозрив, ош «што ся ладить».

Месса была первый раз исполнена у 1947 році у Великодну Неділю, у Мукачові. Сесе стало величезнов сензацієв. Айбо отголоскы успіха



достигли властей. Они нараз запрітили її исполненіє, признавши її «антисовітськов». Музыкантув предупредили, обы не принимали участіє у подобных акціях у интересах їх далшої роботы. У И. Мартона забрали ноты, айбо ёму удало ся сохранили черновики, котрі «спали сном» булше 50 років. И. Мартону запрітили робити у церкви, также у музыкалнуй школі. И лем через 50 років Великодна месса была исполнена из великим успіхом у залі обласної філармонії у Ужгороді.

Послі того вун став грати на фортепіано у мукачовському ресторані «Чіллог» («Зірка») уєдно из двома талантивыми музыкантами – скрипачом Д.Голомбоші и саксофоністом А. Илканичом. Лем через даякий час, завто бо не было преподавателюв у музыкалнуй школі, директор Е. Шпіцер добив ся того, обы И. Мартону дозволили преподавати у школі. У тот же час вун організовав симфонічний оркестр и хор при Мукачовському Домі Культуры, и став їх руководителём. Послі войны музыкалный живот на Подкарпатю оживив ся, організовав ся Закарпатський Народный Хор, зачала робити філармонія. И. Мартон, почувствовавши, ош у Ужгороді може ліпше реалізовати свої способности, як музыканта-исполнителя, так и композиторські, переїджає у Ужгород. Там вун записав ся у Ужгородське музыкалное училище на фортепіанное отділення. Айбо Д. Задор, котрый тогды був директором, знаючи И. Мартона, як уже тогды

знамого музыканта, послі пер-вого курза дораховав выдати ёму диплом. И. Мартон став робити концертмейстером и паралелно продовжати писати музыку. Ёго особенно привле-кає оброботка русинського фолклора. Крім того, вун пи-ше музыку діла фільмів, што изробило ёго имня ищи булш знамым.

У 1953 році Иштвана Мар-тона принимают у Союз ком-позиторов. Ёсе у даякуй мірі послужило мотивацієв діла написаня серёзных компози-цій. У тот час вун написав симфонію «Карпаты», «Кар-патські етюды», чиселні об-



Руководство Ужгородської єдноты композиторов (зліва-направо): Лаздань, И. Мартон, Д. Задор, Е. Шерегій, В. Гошовський Ужгород, 1958.



У гостях у Задорів (справа-наліво):

Г. Карбованець із жоноів, Е. Кобулей, К. Геннел,
И. Мартон, Д. Задор, Є. Задор, доньки Імельда и
Магдалина, син Іштван, Т. Боніславський

роботки русинських спі-
ванок и др. Вун організо-
вує при філармонії ка-
мерный оркестр, діла
котрого пише компози-
цію «Сільські картини»,
котра різко удхыляла ся
від тогдaшнього соц-
реалістичного стиля. У
1963 році Іштван Мар-
тон організовує симфо-
нічний оркестр, котрый
став єдным из главных
піллерув Подкарпатської
музыкальної культури. Єд-

ным из знамых твореній Іштвана Мартонa є «Пасакалія», котру вун
написав діла знамого органіста Гаррі Гродберга, котра была исполнена
из великим успіхом у януарі 1977 рока областным симфонічним
оркестром и органістом у Ужгороді. Сесе произведеніє органіст
исполняв у многих державах Европы, Азії и Америки под час свого
кругосвітнього турне.

Іштван Мартон писав музику до кінця свого живота. Вун говорив
про себе, што у перву очередь є композитором, ушытко другое у ёго
животі зависить вуд сёго. Вун раховав компонованя своїм призначієм,
хоть и ёго педагогічна діяльність была дуже ціннов, про што
свідітелствують успіхи ёго многочиселных учеників. Діла Іштвана
Мартонa усе было важным, як воспринимають ся ёго творы, як они
живуть далше. Сим вун муг гордити ся, бо они є безцінным скарбом
світової музики, а майголовное - музики Подкарпатя.

*Статя написана за мотивами книги
Т. Боніславського „A hegyek is hallották...” («И горы учули...»)
Составила: Др. Маріанна Лявинец*

Чоловік – легенда Иван Фірцак «Кротон» (Иван Сила)



Иван Фірцак народився 28 юлія 1899 рока у селі Білки, Иршавського району, теперішнього Закарпаття. Вун був десятов дітинов у родині. Именовали його у честь діда Ивана, котрый межи одоносілчанами отличався неабияков силов. У свої 80 рокув вун ищи муг принести таку величезну верету отавы, што Федор (отец Кротона, муй прадідо) из своїм старшым сыном ледвы могли занести її у хлів. Кротон – унікальний самородок. Вун мав уродженну казкову силу. Єдного дня погнав вун коровы на толоку. А туй пуднялася буря. Загриміло, заблискало... Иванко измок пуд дождём, пак заспав пуд деревом.

Ёму приснилося ош вун буде силачом, майсильнішым чоловіком у світі. Про свуй сон вун розказав нянькови (мамка Анна, уже лежала у землі). Нянько уповів: «Ушытко може статися, сынку...». Рус будучий богатырь серед красы Карпат, горы нібы величезнов подковов, из каждого бока обступили красное село Білки над Боржавов. А подкова за народным повірям приносить людям щастя.

Иван Фірцак, выступавучи у разных містах Подкарпатя, ушыткых зачудовав своёв необычнов силов. И того, што лишилося у моёй памяті про мого стрыка, и у памяті многих людей вуд знакомства и розказув про славного краянина, вадь вуд незабываемых стріч из ним на атракціонах, дійствително стало настоящим легендов.

Кротона знав цілий світ. Позад його унікальных силовых трюкув на сценах многочиселных світознамых циркув и также на рингах Европы и Америки. Ёму из восторгом плескали у 64 державах світа: у США, Франції, Німеччині, Австрії, Канаді, Бразилії, Великобританії, Іспанії, Белгії... Міфічного богатыря, легендарного Кротона, кликали у свої трупы, майбулші цирку Европы и США. Про подкарпатського «Медвідя из Білок, што на Иршавщині», писала ушытка світова преса. Иван Сила обойшов пув світа из своїмы выступлениями. Вун не ограничивався своїм ділом, интересовався исторієв, културов разных держав. Вун мав великі способности ид языкам – овладів 14-ма языками. На конкурсі красоты чоловічого тіла у Парижі Иван Сила заняв I. місто. Єдна из Нью-Йоркських новинок у 1928 році назвала

Ивана Фірцака – Кротона майсилнішим чоловіком XX стороча. Як спортсмен-любитель, вун став знамым и популярным у 20-х роках XX стороча. У столиці Чехословакії, у состав котрої тогды входила Подкарпатська Русь, вун був побідителём борцівських боїв и турнірів гырёвикув булше, ги 70 раз. Вун не раз був чемпіоном Празького клуба тяжкоатлетув «Прага – Бубенец». У тоті же роки Иван Фірцак став также чемпіоном Чехословакії по боротьбі и из тяжкої атлетики.

У животі Кротона самым памятным був 1928 рік. По просьбі Королевы Англії Иван Фірцак поміряв ся силов на рингу из супербоксером, чемпіоном світа Джоном Джексонем. Вун нанюс чемпіону удар такої силы, ош проломив ёму грудну клітку, аж рукавица тріснула. Послі пораженія Джексон не муг перенести ганьбу и вывер ся из облака високої хыжі. Королева Англії окрем словесного гратулованя собственноручно подаровала стрыкови Иванови унікальний пояс, манжетки и шлем прикрашений левами, золотом и бриліантами. Позад сєї великої побіды, самый великий на тот час завод автомобілюв «Форд», выготовив діла Кротона в знак уваженія именний автомобіл, из надписом на дверцях «Kroton».

Выступаючи у ролі торреро, стрыко Иван, побідив быка големи руками, вудвержучи мулет и шпагу. Вун пудняв тушу быка на свої шырокі плечі и понюс до ресторанної кухні. Майсмачний фалат мяса на вечері достав ся герою дня – Кротону. Кто видів Ивана Фірцака на сцені пуд час атракціонув, вадь на манежі цирка, вадь на сілскуй площаді, стадіоні, клубі, тот не муг забути ёго, запам'ятав на вшиткый живот чоловіка-богатыря, наділеного Богом величезнов силов. Мож продовжати перерахованя силовых демонстрацій Ивана Фірцака. Стрыко Иван, непозераючи на свою світову славу, лишав ся добрым, скромным, порядным чоловіком. Любив фіглёвати, помогав другим, цінив честноту и справедливость. Я любила мого стрыка, тягнула ся ид нёму, як до жерела, што давало силу животу. Вун дуже цінив мое жаданя ид прекрасному, ид умілству, замічати ушытко файное и передавати людям, отмітати паскудне. Вун воспитовав у мені силу волі, выдержку. Я дуже дякую ёму за вшытко, што вун діла мене изробив, замінивши мені отца.

Иван Сила выходив на сцену и выносил на плечах ушытку циркову трупку на



спеціальному манежі, рвав жєлізнї подковы, лежав на розбитому склї держачи на собі 500 кг. вагы; жонглєвав тяжкыми предметами (гирі, кулі, штангы); забивав руками клинці у дубові дошки и вытягав їх зубами; гнув пальцями жєлізнї прутьи и клинці, робив из них разні фігуркы, котрі пак роздавав притомным. И сєсє був не казковий герой, а жывий чоловїк.

Раз Иван Фїрцак помагав єдному панови у Празї загрузити мїхы из пшеницєв у вагони. Вун замітовав мїхы у дакулко раз скорше, як 8 чоловїк, бо носив не по єдному мїхови, а по 4-5, они важыли 300 кг. Недалєко вуд Прагы, у вароши Градец-Кралове, Кротон познакомив ся из своєв будучов жонов Руженов Зїкл. У тот час она выступала у цирковуй трупї воздушнов гїмнастков. Кротон у тот час выступав на чемпіонатї Чехословакїї по борьбі и тяжкуй атлетицї, де завоєвав титул чемпіона Чехословакїї. Ружєна, увидївши атлетичну фігуру и невиданї бїцепсы хлопа из богатырськыми грудьми, залюбила ся у нєго из первого взора и предложыла єму перейти у циркову трупу богачкы Герцфертової. Через даякый час они пожєнили ся и організовали свою трупу из унікалнов програмов. Выступали по ушыткуй Чехїї, обїздили ушыткі великі вароші Европы и Америки.

Позарядность, активность и уникальность выступув обеспечили Ивану Фїрцаку великоє честованя сочасникув и памнять потомкув. Вун достиг у кождому видї спорта и играх великих успїхув. Дякуючи своїй невяротнуй силї, Иван Фїрцак прославив ся у свїті, а уєдно з сим прославив рудный край. Вун пройшов ряд держав из великим трїумфом, а у єго сердцї усе жила любов до рудных Карпат. Вун усе вертав ся туды и даровав людям, а особливо дїтям, своє необычное умїлство майже до послїдних днєв свого жывота. Єго сердце перестало бити ся 4 новембра 1970 рока. У єго памнять у сєлі Бїлки из 1999 рока проводять ся каждоручні змаганя по тяжкуй атлетицї. 26 юлія 2009 рока у Бїлках торжєственно був откритый памнятник майсилнїшому чоловїку XX стороча – Ивану Фїрцаку. Сєсє торжєство было приурочєно до 110 рока из дня єго рожєнїя. Автор памнятника – скульптор Н. Глеба. У 2013 році В. Андрієнко зняв про Ивана Фїрцака фїлм «Иван Сила».



И. Фїрцак
товмачила Др. М. Лявинец

Жерела:

А. Копинец «Кротон»

О. Гаврош «Неймовірні пригоди найдужчої людини свїту».

Роботы Пийтера Фелдеші

(1944 -)



Роботы Тараса Данилича

(1945 -)



Кирил Сабов (1838 – 1914)

*до 175 роча из дня рожденія
педагога, публіциста, будителя*

Про Кирила Сабова, його живот и діяльність дотепер написано доста мало. Ёго имня згадує ся у дакулькох публикаціях у Малярщині, Словакії и Подкарпатю. Они основані на єдному жерелі – статі Є.Фенцика у журналі «Листок» (1893 р.) Кирил Сабов родив ся у селі Ставное (Великобрезнянський район, Подкарпатя). Испершу вун учив ся у Ужгородській гімназії, повный курз закончив у Сотмарі (1856 р.) Богословські науки зачав у Відню, у централнуй греко-католическій семинарії. Паралелно там же, у Відні, посіщав лекції по славянським языкам. Послі



законченя ученя у 1862 році був назачений учителєм руського языка и географії у Ужгородській гімназії. Кирил Сабов проробив у Ужгороді до 1881 рока. Из Ужгородом звязані ёго майосновні досягненія на царині просвіщенія. Молодий и талантивий спеціаліст стає єдним из активных и ініціативных діятелюв ужгородського Общества Св. Василя Великого, котрое організовало ся у Ужгороді и обєдiniло довкола себе інтелігенцію края. Уже на 3-му засіданю Общества, котрое отбыло ся 25 – 27 децембра 1866 рока, на котрому было рішено основати новинку «Свѣтъ» К. Сабова выбиравють у її редколегію уєдно из 27- рочным Ю.Игнатковым, ставшим отвітственным редактором. Тыжнёвик «Свѣтъ» сыграв велику роль у тогдашньому політичному животі Подкарпатської Руси. Хоть позад фінансовых проблем часопис просуществовав лем 4 роки, вун заклав журналістику, чим засвідітелствовав, ош Русины, як и другі славянські народы Австро-Малярської Монархії, стали на путь культурно-національного Возрождія. Первому редактору Ю. Игнаткову недовго судило ся робити у часописі, бо ёго перевели на другу роботу у Пешт. Вун мусів лишити редакторську роботу и из 15-го номера К. Сабов став самостоятелно формовати лице новинки. У тот час пановала ідея споєня ушытких славянських народув у єдну коаліцію. Слова А. Пушкіна – «Славянские ручьи сольются в русском море...» свіді-

телствували про ідею «русского» коріння русинської літератури и руська література дуже пропаговала ся. Айбо К. Сабов став на путь розвою и розширення літературы края, т.е. русинської літературы. Жерелом ознакомлення читателюв из ліпшыми творами русинських авторув была новинка «Свѣтъ», тираж котрої був 400-500 екземплярів. Читателі могли познакомити ся из творами молодшої генерації: 29-рочного И. Сильвая, 23-рочного Е.Фенчика, 22-рочного П. Азарія, 20-рочного Ф. Злоцького, 17-рочного Ю. Ставровського-Попрадова. Часопис редагований К. Сабовым поддержали 30-рочный А. Кралицький и А. Митрак. Вдохновителями молодых выступили из творчеськими примірами 50-рочный И. Раковський и А. Павлович. За 3 роки редагованя (1867 – 1869 рр.), формуючи тематику тыжнёвика, К. Сабов змуг создати у безцензурных условіях розвой творчеського потенціала у молодых літераторув. У результаті сёго, молоді літераторы вызрівали у значимых майструв слова. А сам «Свѣтъ» став анталогієв тогданшєї русинської літературы. Сим був засвідітелствований важный сполочный факт – на Подкарпатській Руси отбыло ся становлення літературного процеса - и у сёму велика неоцінена заслуга К. Сабова.

Така постава, яка К. Сабов, вызывала неприязнь законопослушного провладного епископа С. Панковича, бо ёго діятелность выходила за рамки дозволеного епископом. Епископ не муг впливати на діятелность общества Св. Василя Великого, и завто, обы лишити ся неугодного К. Сабова, вун добив ся ёго перевода у Сегед на должность учителя гімназії. Сесе было практично высыланям. Поет А. Павлович був дуже возмущеный сим кроком епископа. Вун написав посланіє К. Сабову и В. Кимаку, 3-му редактору, котрый був тоже переведеный из Ужгорода, пуд довгов назвов: «К. Сабову и В. Кимаку, бывшим профессорам гимназии в Ужгороде, просвѣтителям русскаго народа, которых враги русской жизни, оклеветав ради их усерднейшей привязанности и любви к своему русскаму народу выдерли из объятий русскаго народа и злобно постарались, чтоб послать в заточеніє». Там суть такі шорикы:

*Вы, повинуюсь грозной судьбине,
Оставили до своих отцов.
Ваш дух, оставшийся на родине,
Лобызает наша любовь.*

Епіграфом до свого посланя А. Павлович выбрав шорикы из твора А. Пушкіна «Песнь о Вещем Олеге»:

*Волхвы не боятся могучих владык,
А княжеский дар им не нужен,
Правдив и свободен их вещий язык
И с волей небесною дружен.*

К. Сабов проявив себе и професіональним и талантливим педагогом. Вун був прекрасным спеціалістом по руській словесності и робив ушытко можное, обы ученикы полюбили сесь предмет. У Ужгороді, коли вун був преподавателем Ужгородської гімназії у 1864 році, то організовав драматичный кружок, де поставив пьесу Н. Гоголя «Женитьба» руським языком. У 1870-1871рр. К. Сабов открыв при гімназії «самообразовательный круг» – своеобразный спецкурс діла гімназической молодёжі, котра жадала глубже изучити руську літературу у условиях дефіцита книжок из Росії. Из тов же ціллєв вун подготовив и выдал у Ужгороді у 1865-ому році «Граматику письменного русского языка», а у 1868 році – прилогу уд нью: «Краткий сборник избранных сочинений в прозе и стихах для упражнений в русском языке». У спередслові до хрестоматії К. Сабов обясняє принцип подбора текстів: «Желанием моим было собрать здесь сочинения, или отрывки сочинений лучших русских писателей, но из тех таковые, которые по большей части писаны для народа». Збирька мала 200 бокув, до неї вошли творы А. Пушкіна, Н. Карамзіна, В. Жуковського, В. Кюхельбекера, И. Крылова, Н. Гоголя, М. Лермонтова и др.

На превеликий жаль, сесе виданя у условиях Австро-Мадярського дуалізма и наступившої реакції не найшло должного интереса у читателей. Коли К. Сабов перебрав ся у Сегед, вун дав тираж книги на сохранения А. Кралицькому у Мукачовський монастирь. Лем будучи у Кошицях, вун розпродав ёго мадярським офіцерам, котрі хотіли научити ся руському языку и учили ся читати по хрестоматії, як по учебнику. Граматика К. Сабова 30 рокув служыла за основное школьное пособие. У Сегеді К. Сабов пережив усі страхи повіні на Тисі, што пошкодило ёго здоровлю. Вун попросив дозвол вернути ся на Отцюзнину. Коли дустав відкріплення, то даякый час жив у Мукачові, пак дустав направлення у Кошиці на должность преподавателя гімназії. У Кошицях робив до смерти, котра стала ся 10 фебруара 1914 рока.

В. Падяк

Из українського товмачила Др. М. Лявинец

Денник Александера Митрака – ієрєміада кунця 19 стороча



Денник Александера Митрака быв написаний на страницах метричної книги села Ворочова из заглавком «Для памяти». За жытя писателя про нього нитко не знав. Первый, тко найшов документ, быв ворочовський сященник Сіон Сільвай, сын единомышленныка Митрака - Ивана Сільвая, котрый поповав у селі у 20-х рр. XX стороча.

Хоть информация про находку наскоро облетіла Подкарпатя, айбо оприлюднювати документ широкому читателю нитко не пиловав ся. Бизувно, причинов было ворогованя межи греко-католицьков и

православнов церквами, котрое тягло ся у краю подовж 20-30 рр. минулого стороча. Діла греко-католицької церкви, котра програвала у ской боротьбі, невыгодным было выносити на всенародный обзор конфлікт греко-католицького сященника Митрака из сільськов громад, ги, иппен, в ской ситуації вины самого о.Александера не было и цяткы. Правда, при одтворєньови памятника будительови у 1931 ро-



кови у Мукачові, Є.Сабов не напудив ся осуда и помнянув денник Митрака, зрунявши го из плачом біблійного пророка Єрємії.

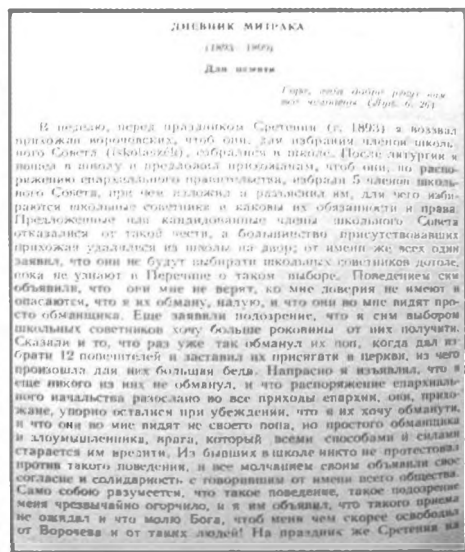
У 1937 рокови помнянута метрична книга трафила в руки знамого фольклориста Петра Лінтура, котрый, познакомивши ся из денником, у тому же рокови

написав присячений Митракови біографічеський очерк.

Уже у совіцький період Петро Лінтур писав: «Когда в 1937 году в наши руки попала метрическая книга из с. Ворочево и мы с волнением прочитали дневник Митрака, мы сразу оценили его как исключительный документ, бросающий яркий свет на обострение социальной борьбы в Закарпатье в результате проникновения в село капиталистических отношений».

Заглыблюючи ся у причини непростых односин Алесандера Митрака из прихожанами, Лінтур поруняв писателя из тыма руськыма революционерями-народниками, котрі йшли од селянам, жебы «розбудити» їх и пудняти на борьбу, айбо люде їм не віровали. Ги и Митрак, народники натрафляли на нерозуміння и ворожду тых людей, котрым пробовали помочи.

Айбо знаєме, ош Митрак перед Ворочовом служив у многих селах и був учителем-катехітом у народну школу, и



всягды го любили. Много стихув будителя: «Мы убоги, мало нас...», «Добрі тому богатому...», «На Верховині», «Мое пробужденіє», «Думка», «Любіте наш народ русский», присячені именно простым людям.

Што же товды стало ся у Ворочові?

Денник отца Алесандера Митрака налічує сім из положинів страниць великого формата, написаных руном каліграфічеським почерком. О. Алесандер вюг го из 1893 до 1899 рока. Денник писав ся не для публікації и є домак особным.

Документ не має послідовальности у ведені: у даяких записах дата клала ся на зачатку, у даяких – в кунци. Так же не у всіх оповістках є епіграфы (майбулш цитаты из Біблії). Кить у записах 1893-1895 рр. є шырокі описы дійств, шырокі роздумы, то оповістки пуслідных рокув одрізняють ся лаконічностейов. За рокры 1897-1898 не зроблено ни єдного записа, айбо запис 1899 рока свідчыть, што протистояня межи Митраком и чилидьов Ворочова не приперло ся, а наоборот – заострило ся.

Митрак прибыв у Ворочово из просвітительськов цільов. Айбо село на тот час уже не принимало священника ги дохтора людських душ, бо селяне, обдурені передником го о. Александером Фірцаком (парох села 1861—1891), якый здирав из паствы велику данину, а пуд конець щи и обокрав церковну касу, убив віру людей у служителюв культа. Митрак изначальнo пробовав поміняти ситуацію: зменшыв коблину (натуральну данину) и пробовав переговорити селян, што не всі священники суть кровопивцями. Айбо, видко у нього нич не выходило, а так ги вун був «застінчив», то и рішив довірити ся денныкови, у якый изливав вшыткі свої розчарованя.

Прихожане мои видят во мне драча, врага своего

Первый запис зроблений на яри 1893 рока и має епіграф из Євангелія од Луку: «Горе, егда добре рекут вам все человецы».

О.Александр розказує про пробу вчинити школьну раду из пяти чоловік. Селяне одказали му, ож вун має дяку їх обдурити, бо се вже чинив передник го, якый создав опікунську раду из 12 чоловік. Фірцак заставив членув рады присягнути у церкви, по чому ті мали великі неприятности. Обіжений Митрак у церкви высказав своє недовольство: «...понеже они считают меня обманщиком, таким человеком, которому воровать не можно, то и проповедь говорить им не могу».

Ся заява стала посліднов цятков, котра вчинила пропасть межи священником и селянами. Вічно всіма обдурьовані ворочовци щи булше обозлили ся на Митрака, и о.Александр нараз се врозумів: «Такое заявление, как я заметил, они приняли с усмешкой! – Честолюбию и гордости моей нанесли чувствительный удар! – я старался вести себя порядочно, справедливо, исполнять свою должность добросовестно, а вот признательность. Прихожане мои видят во мне драча, врага своего».

Всі члены громады (даже діти) раховали себе врагами священника. Митрак описує трафунок, коли сестра го у оболонк увиділа, як чотырнадцятиручний сын куратора грозив священнику кулаком.

Розчарований и опустілий морально писатель зробив запис: «Среди такого народа какую пользу может принести служение священника? Напрасный труд! Целая жизнь потеряна».

Зависть, ненависть, призрение, глумление, насмешательство людей, прихожан моих, соединенными силами скрежещут зубами своими, чтобы уничтожить меня

Другий запис датований 29 юлія 1893 рока.

Ги епіграф Митрак хоснує псалом Давида: «Изми мя Господи от человека лукава, от мужа неправедна избави мя. Иже помыслиша неправду в сердце, весь день ополчаху брани: изостриша язык свой яко змеин, яд аспидов под устами их».

Вже из сых шорув стає ясно, што ситуація у селі за дакулько місяцїв не поліпшыла ся. Митрак обвиняє себе за то, ош у изгляданях спокуйного и серенчливішого жытя вун лишив передньое місто попованя и перебрав ся у Ворочово. Вун хворобливо приняв конфронтацію из сільськов челядьов: «Наказал меня Господь, когда послал меня в Ворочово... Зависть, ненависть, призрение, глумление, насмешательство людей, прихожан моих, соединенными силами скрежут зубами своими, чтобы уничтожить меня». Вун пише: «И природа, и люди повстели против меня! Жилище мое наполнено всякими насекомыми, борьба против которых не по силам моим. Земля и вода соединяются, чтобы покарать меня. И лес посылает зверей своих, царство насекомых жуков своих для наказания меня». У сих словах чувствує ся одчай челядника, який мож бы поруняти хіба што из плачом біблійных Єреміи и Йовы.

О.Александр розказує, ож селяне, не ганьблячи ся го, ги священника, сквернословлять. Они проклиनावуть передника го и дяка за то, што ті забрали од них землю, заставляли робити на себе, а селянин Гутич обвинив о.Фірцака у кражі церковної касы. Митрак розказує, як людський гнів одбивать ся на ньому: поламані церковні городины, переораний пішняк од польови священника. Писатель каже, што постійні кражі из поля го ворочовці рахувуть справедливов помстов, а не гріхом. Діла о.Александера є чудным, чому двадцять чотыри десятины не майфайної у селі землі, котрі принадлежать священнику, фурт суть обектом попрікань з боку челяди.

У деннику описує ся трафунок, коли мельник одказав Митракови помолоти зерно го, говорячи, ож у попа доста гроший, штобы купити собі муку. А вун, мельник, не позволить молоти зерно не лем священникови, а и самому Богу.

О.Александера чудеє ситуація, што вчинила ся: настоятель

обвиняв го у тому, што Митрак компрометує його, змаливши оплату за церковні нужды (хрестини, похорони), и в тот же час селяне обвиняли го, же послугы священника дуже дорогі.

Они лучше терпят убыток от разлива вод, только чтобы поле пона и учителя было ежегодно потоплено и не приносило им желанной пользы

У слідуючому записови, вчиненому на зачатку юлія, Митрак жаліє ся на величезное користолобство тутешных жытелюв. Вун пише: «Ни один другому в несчастии не помогают, ни священнику ни в чем помочь не хотят. За все надо платити дорого. А если в чем помогают, то хотят или большую плату, или большое угощение». Митрака чудеє, чому єден день у рокови, який прихожаны одроблявуть за хліб (проскуру) и вино, є непосильным тирьхом про вірникув. Фурт слухати докоры, ож «вчора у церкви дустав кусок проскуры и тепирь день мушу одробити», было діла о. Александера нетерпимым.

Митрак жаліє ся, ож селяне одказали ся одвести поточок од загород лем тому, ож там землю мавуть священник и вчитель, и через се лем за 1893 рук повинь гречи наносила убыток полям и загородам.

А який хосен из того, что ходят святити царину?

У слідуючому записови, зробленому 14 юлія, розказує ся про повинь 12 юлія, котрої не было в Ворочові за послідні двадцять шість рокув: «Все поле залито водой. Дюрищев Лаз весь залит. 50 крестов жита моего унесла вода. Команица, кукуруза, картофли, отава – все пропало. Истинно кара Божия за грехи!».

О. Александера беспокоить, чому така біда нич не поміняла у ставлені людей до віры: они пьють булше ги до того, сквернословлять, проявлявуть агресию. Демонструвучи своє неуваженіє до сященника, ворочовци заходили до комнаты го без дозвола, а на полі у його присутности сквернословили, знавучи, што сым самым мириговали свого тихого пароха. Митрак розказує, як єдна жона, чоловік котрої хворів, шкодовала, што у Ворочові не є римо-католицької церкви, и она из чоловіком мусять додержовати ся поста. Ті ворочевци, які їздили у Потисся на зароботки, не додержовали ся поста, и у селі пуст держали лем частично, в силу традиції: «Пост или воздержание соблюдается дома на селе только в силу народного обычая, часто по причине недостатка, или, в понедельник, чтобы «худоба годовалася». Один прихожанин из лучших, по случаю наводнения жаловался на развращенность и безбожье, и говорил, что его сын - мальчик, коли его

напоминал, чтобы он утром или вечером, помолился Богу, отрезал ему: «На якого фраса буду я молитися!» Одна женщина при работе выражала сомнение касательно обычного облагословления поля словами: «а який хосен из того, что ходят святы-ти царину?» Писатель, котрый добре знав, што такое асиміляція народа через віру и ціле жытя боров ся против мадяризації русинув, страшив ся од подобных бесід.

Митрак розказує, што за куплені на конту у 1891 рокови церковні звоны каждый двор мав у рук вносити по 2 золоті. А село одказало ся сплавовати сесі кошты, мотивувучи своє рішення тым, же передных Митрака и кураторы закупили звоны діла власної славы, и они, селяны, платять фактично данину за церковный звун. Хоть о. Александер примічає, што не вся громада є єднаков: є газды, котрі без всякого тиска вносять за звоны по 5-10 золотых.

О.Александера чудує, што из усіх сященників, які жыли у Ворочові, жытелі села майбулше честовали Терпая, котрый умер у 1848 рокови. Сесь сященник був чорнокнижником-босоркуном и знав ворожити будущее: вун предвидів постройку штрекы, выготовлення «железных возув», обезземеления селян. Терпай знав выганяти злых духув, розганяти хмары, и за се мав велику честь у тутешных селян. Митрак, який запрітив селянам бити у звоны в час бурі, рахувучи се гріховным ворожіням, выкликав у ворочовцув презрїня и був про них лем «попом»: «В моем присутствии они говорят: я пришла попови робити и т.д. им бы потребно таких попов, которые бы бесов изгоняли, особенно же, чтобы поля их од туч, от градобития, от изводнения и от других повреждений охраняли; а они бы под сей охраною безопасно беззаконвали, ели обильно, пили паленку и наслаждались всеми благами материальной жизни».

А тут заведен торг погребальный!

Щи у єдному записови розказує ся про чоловіка, у котрого умерла мати. Тот прийшов до Митрака договорєвати ся про похорон и попросив назвати ціну послугы сященника, пригрозивши «что если я буду ожидать истечения 48 часов и не пойду сейчас погребати, то он сам будет погребати и понесет тело матери своей». Митрака чудує така категоричность, бо в передньому селі Кленовому люди нигда не чинили проблем похожего характера. Вун зазначать, што містні селяне рахувуть, гибы сященники, вчителі, инженеры екзистувуть лем про то, жебы їх дурити.

При епідемії холеры власть выдала розпорядження, штобы, из ціллєв спераня хвороты, держати селянські обыстя у чистоті. Сесь приказ вызвав справжньої бунт: «Такое распоряжение народ принял с

ропотом. Они, де, не боятся холеры; их и так много и уже негде на свете жити. И что за дело панам до их здоровья и жизни...».

Поне гов, поне гов, поне гов!

У слідувучому записі, зробленому у 1894 рокови о.Александр жаліє ся на сільських дівтакув, які бігавуть за ним улицями и задержавуть го. Вун розуміє, што ушытко се наговорёваня старшыны. Коли вун «выблагословив» єдну из матерюв за невоспитаность сына, та грозила му судом и фізичеськов розправов. Пудпоры священник глядав у сятому письмі: «Не отверзи меня во время старости; внегда оскудевати крепости моей, не остави мене. Яко решав рази мои мне, и стрегущие душу мою совещаща вкупе глаголю ще: Бог составил есть его, пожените и имите его, яко несть избавляй. Бог мой не удались от мене» (Пс – 70).

Сколько горя и беды от людей и от воды

У записі, вчиненому 19 фебруара 1895 рока, Митрак розказує про трафунок, коли пуд куньми го проломив ся лед и вун мало не втопив ся. Обыдва коні священника загигли. Повністю придавленный морально и деморализованный священник пише: «Сколько горя и беды от людей и от воды».

У сесь період Митрак, бизувно, зачитовав ся античнов літературов. Вун на сесь раз наводить цитату не из Біблії, ги у передных записах, а слова античного трагіка Евріпіда: «До конца ни один из людей не бывает счастлив или блажен; не родился такой, чтобы горя не знал»

Господи! Подкрепи меня!

У записови, вчиненому 28 октовбра 1895 рока, Митрак розказав про очередну повінь, яка погубила урожай зерновых: «Посеянное жито пропало».

8 марта 1896 рока вун пише про нечестованя, котрое демонстрируют од ньому вороховци: «...показывают ко мне непочтение, приходя в мою комнату с трубкою в зубах, а один звонарь даже и шапку уже не снимает, когда входит ко мне. Я долго сдерживался и думал, что такое призрение послужит мне уроком смирения, чтобы научиться смирению и самоотверженности, но по слабости не мог сдержатися и выказал негодование. Господи! Подкрепи меня!».

Послідні слова напминавуть нам не лем плач ветхозавітних

пророкув, а и страждання самого Христа у Гетсиманському саду перед розп'яттям.

Даст Бог, что уже не долго будете уськати на мене пса

Пуслідный запис, зроблений у 1899 рокови (без числа и місяця) разить свойов лаконічностей: «Усь попа! Так травили на мене пса дети ворочевские. Даст Бог, что уже не долго будете уськати на мене пса». Из написаного стає ясно, же о. Александер приняв рішення лишити Ворочово, де вун так и не зберовав стати своим межі людьми, котрым сердечно мав дяку помочи.

Як так могло стати ся, што чоловік уровня Митрака став заручником мізерных, виділо бы ся, конфліктув из своим прихожанами?

Кедь причинов є менталітет ворочевцев, їх дикость, грубость, товды чому Сіону Сільвайови вдалось обойти подобный конфлікт?

Бо пуслідный в селі Ворочово ведно из учителем Николаєм Павлишинцем вчинив чотырьохголосый хор селян, зробив постановку ворочовської народної свальбы. Хор Ворочова у 1923 рокови из тріумфом выступав на театральных сценах Ужгорода, Пряшова и Кошиць. До наших днів у Ворочові співають співанкы, написані отцом Сіоном.

Чому же товды Митрак, фольклорні зборники котрого были дуже популярныма щі у 60-х роках XIX ст., не змуг зробити у селі чогось похожего? Се тот Митрак, котрого обожнювали колись ученикы у Мукачовській народній школі, якого боготворили прихожани го, про геніальность якого говорило вшитко Пудкарпатья, не змуг добити ся чествованя у простых селян Богом забытого села?

Видко, першов была причина навхтемашных непорозумінь межі «паном и Иваном». Ситуация, котру щі в молодости Митрак описав у віршови «Добрі тому багатому...» обернула ся против нього, и вун, який ги нитко друкый обожнёвав простый люд, поневолі оказав ся у таборі «панув». Як не пробовав будитель переговорити пуслідню свою паству у противоположному – чуда не стало ся и йому не повірили. Дійствительно, поруняня Митрака из революціонерами-народниками, котру припустив П.Лінтур, было домак удачным: руські селяны иппен так ненавиділи «господ студентов», ги ворочовци – будителя Митрака.

Друкый причинов была нефайное и недостойное поведєніє передника о. Александра - о.Фірцака, який подовж 30-и роков обкрадав селян, обкладав їх непосильныма роковинов (одроблєваня на попа трудоднів) и коблинов (хлібна данина). И без того худобні газдування бідніли щі булше, и се розсердило ворочевцев натулько,

што они вже не виділи різниці межі меркантильним Фірцаком и гуманним Митраком. Є фактом же алчність греко-католицьких священників кунця 19-го стороча привела до Изянського бунта, коли по вині священника громада села Иза перейшла у православіє. Пуздіше подобні переходи одбыли ся по многих пудкарпатських селах.

Третьов причинов могла быти «застінчивость» Митрака. О.Александр бив чоловіком непублічним, одлюдковатым (по ской причині вун и не женив ся). Неграмотных селян бісив тихий священник, який фурт штось писав. Они не розуміли, а через то и ненавиділи го.

Крім того, Митрак бив чоловіком домак принципіальним и не допушав у себе у приході елементув языницьких віровань. А ворочовци, ги помнянуло ся, требовали «таких попов, которые бы бесов изгоняли, особенно же, чтобы поля их од туч, от градобития, от изводнения и от других повреждений охраняли; а они бы под сей охраню безпечно беззаконвали, ели обильно, пили паленку и наслаждались всеми благами материальной жизни». Є трафунок, який и днесь пам'ятавуть у селі, коли о. Александер запертив селянам хосновати церковні звони діла розгона бурі и град понищив урожай. Його ворочовци наводять, ги аргумент у оправданя агресивноі поведенія своїх предкув. И днесь, при бурях, громови по пудкарпатських селах бють у звони, розганявучи хмари.

А, може, девятиручні стражданя о. Александра были го судьбов, його хрестом, який має каждый пронести через свое жытя самый. Доказом сього є подальша біография Митрака: по выходови на пенсію у 1900 рокови вун пережив нападкы журналу «Карпаты», заскарження у шпіонажови на хосен Росії, обыск, зничтоження рукописув...

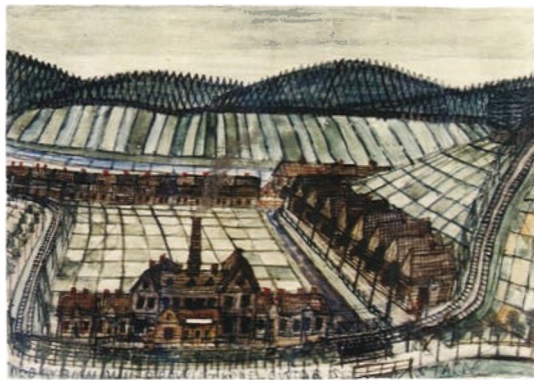
Айбо священник Александер Митрак выдержав вшытко, не одрюк ся од свого народа и донюс сесь не-посильный терых до кунця из чествов...



*(За матеріалами изгядательської роботи Юлії Шипович
про МАН України)*

Роботы Никыфора Криницкого

(1895 - 1968)



Роботы Габріела Булеци

(1952 -)



Köszöntjük Szilcer-Likovics Olgát

Idén március 1-jén ünnepli kerek évfordulóját Szilcer-Likovics Olga a Fővárosi Ruszin Nemzetiségi Önkormányzat elnöke.

2002-óta a Ferencvárosi Ruszin Kisebbségi Önkormányzat képviselője, az Országos Ruszin Kisebbségi Önkormányzat tagja. Azóta egyike a ruszin közösség legaktívabb tagjainak, akik a ruszinság ügyét szívügyüknek tekintik. Az Országos Ruszin Kisebbségi Önkormányzat Kulturális, Sport- és Ifjúsági Bizottság elnökeként kezdte a kulturális tevékenységét. Szinte minden rendezvény szervezésében kezdettől fogva részt vett. Az Ugocsa folklór együttes szólistájaként fellépett ország-szerte ruszin rendezvényeken népszerűsítve a ruszin népzene-t.



2005-óta a Ruszin Kulturális Egyesület elnöke. Azóta a nagy sikerű zenei esték kezdeményezőjeként, a sikeres pályázatoknak köszönhetően, minden évben estétet rendezett, melyeken a ruszin zeneművészet kiemelkedő személyiségeinek zenei hagyatékai kerültek bemutatásra.

A nevéhez fűződik több ruszin együttes létrehozása. Elsőként Ruszinok folklór együttes, melyben Morilják Valériával, Mihalco Mékolájjal triót alkottak, Dr.Szabó János gitár és bőgős, Demjén Gergő harmonikás zenei kíséretével. Ezután kvartettet létesített (Szilcer-L. Olga, Morilják Valéria, Kedyk Anna, Kedyk Magda), mellyel sikeresen lépett fel a Nemzetiségi Gálán 2008-ban. A Nemzetközi Kulturális Fesztiválon Krinycában (Lengyelország) külön kitüntetésben részesült. Hasznos tevékenységei közé tartozik a sok megírt cikk a Ruszin Világ című lapban. Több éve tagja az Országos Kisebbségi Bizottságnak. A nevéhez fűződik a ruszin nyelvi- és népismereti kerettanterv megalkotása, amit a Múcsonyi- és Komlóscai Általános iskolák alapdokumentumként szolgál majd a helyi tantervek készítésénél.

2011-óta a Fővárosi Ruszin Kisebbségi Önkormányzat elnöke. Nagy igyekezettel folytatja az előde Dr. Lyavinecz Marianna kezdeményezéseit, szoros kapcsolatokat ápol a főváros összes ruszin önkormányzatával és azok elnökeivel. Nagyon sok közös rendezvényt szervezett az elmúlt időszakban, melyek közül a legjelentősebbek voltak a Duchnovics emlékest, a Kisboldogasszony ünnepe, a görög katolikus szokásokat megelevenítő Karácsi esti és a legutóbbi Híres ruszinok című kiállítás.

Fontos tevékenységei közé tartozik az ifjúsággal való törődés, a gyerekek ruszin nyelvi oktatása és a ruszin zenei világ megismertetése. Nagy hozzáértéssel alkotta meg a gyermek ruszin együttest, melynek Ruszinyátá nevet adta és mely sokunk nagy öröme több budapesti kerületi rendezvényen szerepelt. A gyerekek nagy tetszést arattak a szép hagyományos ruszin népviselettel és népdalokkal, ahogy legutóbb is a Hodinka Antal akadémikus emlékkoncerten. Felejtethetlen a Balatonföldvári Ruszin Nyelvi- és Alkotótábor, melynek a fő szervezője és vezetője volt. Köszönjük neki a sok szép élményt, a gyümölcsöző munkát és kívánunk jó egészséget. Isten éltesen sokáig!!!

Маріанна Лявинец



Маріанна Лявинец родила ся у Києві 1973 рока 4 мая. Такої послі середнього ошколованя, поступила у Київський Інститут Культури на відділення театралної режисури. Через рік из родинов переїхала у Мадярщину, де зачала робити у Мадярському Централному Радіо и на Централній Державній Мадярській Телевізії. На телевізії испершу робила асистентков режисера, а пак як редакторка и режисерка телевізійных передач. На межинародному кінофестивалі етнічных меншин Мадярщини, спершу у 2007 році дустала визначный диплом за фільм «Атаназ Фединец – русинський умілець», пак у 2009 році из фільмом про Візантійський Мужський хор

Св. Ефрема «Гарфы святого Духа» стала лавреатков (3. місто) сього фестивалю. У 2009 році на першому Межинародному Фестивалі русинських фільмів им. Е. Варголы из фільмом «Росы Карпат» стала лавреатков (1. місто).

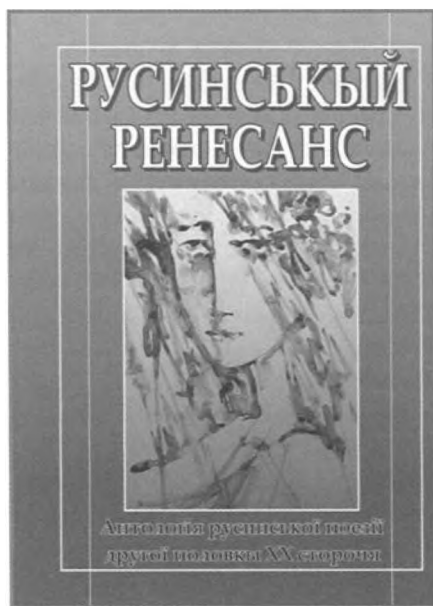
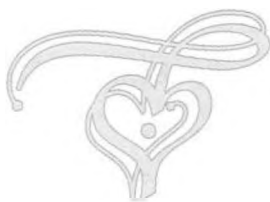
За час роботи на телевізії закончила Універзіту им. Е. Лоранда у Будапешті, на катедрі руської и української філології. З часом поступила в аспірантуру у Інститут Славянської и Балтійської Філології який фунгує при Універзіті Е. Лоранда. Зараз пише дисертацію на тему из исторії русинського языка.

Маріанна Лявинец є членом Вседержавного Общества Русинської Інтелігенції им. Антонія Годинки, и активно принимать участіе у

акціях Общества. У 2006 році була выбрана председов Русинського Самосправованя ХІ района Будапешта. Из 2010 рока - депутат Вседержавного Русинського Самосправованя Мадярщины.

У 2010 році стала лавреатков премії им. А. Годинок. Є авторков «Русинського букваря про школашув Мадярщины» и редактором «Анталогії русинської поезії другої половкы ХХ стороча». До 2011 рока была активнов дописователков (даколи під псевдонімом Илона Андрашко) новинкы Русинський світ.

Днесь свої научні роботи на русинські темы, публікує у межинародных академічных виданях, и пише публіцистичні статі діла Русинського Алманаха и новинкы «Голоса Русина» – органа Світового Конгреса Русинів.



Паску сятити носили...

(Великодні звичаї русинув Подкарпаття давно и днесь)

Єдним из майбулшых ручных християнських сят про русинув є Великдень. Се сято, котрое є символом людяности, любови, всепрощення, переплетено из традицийныма обрядами, звичаями, вірованнями. И зачаткы сих традиций не все суть християнськыма.



Условно, Великодні сята мож поділити на три части:

- Страстні вадь Великодні огні;
- Великдень;
- Поливальні понеділок и вторник

Огень палили...

Из Великодныма сятами повязані Страстні огні, котрі ся палять у четверь вадь суботу.

Так, предпасхальный огонь, котрый дуже напominать языческое сято Ивана Купала, у дакотрых селах пудпальовуть у четверь перед Страстнов Пятницьов, и символізує вун арешт Исуса Христа. Бо в сю нуч Месія зазнав много збытковань: мучителі плювали му в лице, били го, а ученик Петро тричі ся одрюк од Спасителя – и вшытко се чинило ся при світлови огнюв. У давніші часы у сесю нуч коло Страстного Огня сходили ся селяне и ся молили, споминавучи Исуса.

У других селах сяткувуть Страстія по Месії из суботы на Великодну Неділю, коли тіло уже мертвого Христа охрaняли, штобы го не украли ученикы и не обявили го воскресшым: стражники такой цілу нуч палили огень. Суботный огень фест одрізнять ся од четверного. У дакотрых регіонах легіні били «клепало» (імітовали прибіваня Христа). Сятый суботній огень палили нараз по заходови сонця. Напримір, у западнуй части Подкарпаття (на восточнуй сесь обычай майже не стрічать ся) церковнык выносив вшытко смітя и траурні убранства из церкви и пудпальовав их. Потому вже сходили ся молоді люде и приносили из собов дрова вадь штось другое діла огня.

Палили и палять Страстні огні коло церкви, на тимитові вадь десь

на возвышеному містови, штобы было видко здалека.

У совітські часы традиция Страсти частично згубила свою первичну ціль и обернула ся на протест против атеїстичної політики власти, а такой на екстремальну пригоду діла молодежи. Палячи огні на тимитовах над селами, а пузніше просто на возвышенных містах, молоді люде пушчали горящі гумові колеса на вчителюв и участковых міліціштув, котрі пробовали помішати «релігійному міроприємству». Ги обычно, се сопровождало ся пянков. Коло Страстного огня молодеж чинила вшылякі игры, котрі доста часто кончали ся битками. Любимов забавков легінюв было зниманя деревляных городин и капурок коло сільських хыж и спаленя їх на пасхальному огньови.

У днешный час церемония паління огнюв и далее жыє, й фунгує она у тому же виді, што и в совітські часы, хоть, иппен, не переслідуює ся.

Причину місили...

Паску у давнину замішували из пшеничної вадь жытної муки (даже товды, коли сімя цілый рук їла саму кендерицю, ушытко єдно находили возможность перед сятком розжити ся десь на муку из зерна).

Закваску (причину) газдыня місила у понеділок, середу вадь пятницю. Через се паскы выпікали у вівторок, четверь, суботу (в основному, у суботу, жебы была фрішнов). По иншакых днях пекли из перестраховков, што выпічка ся не вдасть, або у тых случаях, коли у хыжи жили дакулько сімей, а пец быв єден.

Файты у давнину были великі, и тому на єдну паску схоснововали вуд двоух до десяти кіл муки (обзеравучи ся на число людей). Заквасити таку причину коштувало газдыні даколи три-чотыри години.

Закваску газдыня накрывала чистов плахтов, а звирьха клала посячену у Вербну неділю щютку(міньку), штобы добавляла заквасці роста и сокотила ї од нечистої силы.

Паскы пекли...

На другый день рано розпальовали пец буковыма дровами и перекладали причину у тепшу діла печеня. При тому газдыня была

убрата у гуню, што символізовало богатство, и пудскаковала на містови, абы росли паскы и прибавляло ся у газдувстві.

Ги правило, пекли три паскы: паска-матка (ї посячовали у церкви), паска-сестра и пасочка (се -булка у формі потяти, тому ї ще называли зозульков). Сестров была





паска, котра пекла ся на запас, кедь прийшли гості, а матки не wystачало. Зозульку выпікали про дітей-хрестників вадь, обы оддавали їх ведно из писанками жебракам. Были случаї, коли пасочки лишали у церкви.

У давнину паску не припаражовали, айбо у XX ст., ги пише Ф.Потушняк, звирьха из

кіста почали ліпити хрестикы, вінкы, узоры и се было новацийов, заведенов интелігенцийов. У паску додавали молоко, яйця, масло. Часто выпікали туюко пасок, куюко членув фамилий.

Обы паска добре росла, пудскаковали, и се обіцяло добрый урожай. Коли на пасці наростав рожок(ворча) вадь коли появляла ся тріщина – се на богатство (лем не всягды, у дакотрых районах - се символ смерти). Коли паска не росла, се - на неврожай, а коли западала по середині – ткось у хыжи умре. Было дуже великов радостёв, кедь паска наростала така, што ся приходило розбирати пец, обы ї выйняти. У дакотрых районах газдыня паску выпікала, натягнувши гуню и рукавиці, ворожачи «на хосен».

Спечену паску клали на великое блюдо, котрое стояло на окремуї великуї скатерти. Ту завязовали звирьха у узел. Майдавно блюда заміщали «деревлянкы», котрі ще до днесь рідко трафлявуть ся по селах.

У періоды епідемій служниця сященика (вадь го жона) била пароха по задови, бо люде віровали, ож товды епідемія ся кончить.

У четверь и суботу збивали у маслосбивачках (збушках) домашнёе масло и часто ліпили из нёго якусь звірку (овцю, козу др.).

Пасхальный кошар збирали у суботу вечур. Туды клали паску-матку, писанкы, шовдарь, масло, сыр (коровлячий, овечый, козячий), домашню пікницю, суль. Закрытий сятковов салфетков кошар ставив ся на стул и стояв там до другого рана.

Писанкы фарбили...

Обязательным пасхальным атрибутом є писанка. Писанка – се звареное и розмальованое яйце. На Подкарпатю майже всягды церемонія выготовлєня писанок была єднака: звареное яйце розмальововали спеціальным предметом из металічным острым наконечником (се муг быти зроблений из бляхы пищик, вадь замок из піпы, котру ткось у файті куриє), вымочувочи го у розтопленый воск; потому яйце фарбили. Часто фарбу варили самі из шкарлупы цибулі, настойкы

вульки, червеного бурака и др.

Кедь газдыня сама не знала мальовати писанкы, се робили спеціальні жоны, при тому задарь, бо раховало ся, што за се їм простять ся гріхы. Мальовали писанкы у четверь, п'ятницю и суботу. Айбо майбулше у Страстну Пятницю, бо друга робота у сись день майже не робила ся.

На писанках мальовали (наперед ділячи писанку на дві-три-чотыри часты повздож) чічки (косиці), хрестикы, смеречкы, трикутныкы, ромбикы, звiзды, ламані линіи и др. Майрідко – зображали звірюв. А на Гуцульщині – малюнкы, ги узоры вышывок.

Даровали писанкы дітям, котрі на другый-третий дны Великодня ходили поливати. Нанашкы (нанашкулі) – своїм хрестникам. А кедь хресник умер, товды – жебракам. Нанашка вкладовала померлому хрестникови в руки писанку, штобы мав бавку на тому світі.

Паскы сятили...

Сятити паску заведено дуже рано. Нюс кошар майстаршый у родині –отець, а при одсутности го - сын. У долинян, кедь сімя была без чоловікув, товды паску нюс сусідський хлопець (принюсши паску, вун заступав місто старшого у хыжи). Паскы клали довкола церкви, каждый на своє звичное, закріпленое роками місто.

По числови пасок у давнину узнавали про число родин у селі, бо паску сятив каждый.

Обязательно, при посвячені, у середину паскы клали воскову свічку, котру запальовали. А по кунцьови ритуала люде хапали кошары и чим скорше тікали домув. Тко первый прибігав – раховало ся - буде первым у ушиткому.

Дома (несучому паску)стелили на порозі петек (вовняный покровець). Газда заходив у хыжу и кланяв ся: «Христос Воскрес!», - по тому прикладав кошар од голові каждого из дітий, приговорюючи: «Будь чесный ги паска». Товды газда заходив у хлів и тоже самое робив из коровов и телятьми (жебы ся не были и росли добрі ги паска). Розклавши їдіня на столови, сімя молила ся и газда, похрестивши паску ножом, обрізав краї ї из чотырьох бокув (у дакотрых селах -трьох, а инде – дванадцятьох). Наперед пробовали из всього сяченого. Обрізки давали худобі од хворобы. Также ся не вымітовала шкарлупа од писанок. Не вымітовали такой віночок



вадь хрестик, котрыма паску припараджовали. Їх сокотили до Вознесіня, по чому хосновали ги и обрізкы.

У восточнуй части Подкарпатя паску сятити носили у вовняных вадь полотняных бесагах. А у западнуй – у домашной вышытуй скатерти, припарадженуй пантликамы. Айбо днесь їх домак замінили кошары.

Порфіном ся поливали...

Треба ши спомнянути про поливальный понеділок. Традиция го йде од апокрифальной історії, у котруй говорить ся про то, што жыды поливали водов ученикув Ісуса, які несли їм благу вість. У сесь день всягды обливали ся порфіном вадь водов. При тому обряд ся перетворював на веселі бетангські гульки. За народныма вірованямы, чоловік, оболлятый у поливальный понеділок, не буде хворый цілый рук. Бизувно, у народных традициях, вода, ги и огонь, рахувуть ся очищавучыма и зцілювучыма.

Кромі того, была традиція, на третей день Паскы у селах выбирати старосту-берова и сільського пастыря (бойтаря).

Днесь русинські Великодні обряды богаты и разнообразны. И хоть ныні много из того, што мы спомнянули, одмерло, айбо велика часть традицій жыє у народі и надале. И сым треба ся гордити.



Юрій Шипович

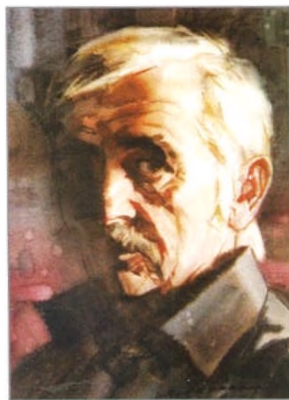
Література:

1. Федор Потушняк, Иван Петровцій. *Ворожкы осійських босоркань. Осій. 2011. С. 169-196*
2. Ю. Жаткович. *Етнографічна історія Угороруських. Унгвар. 1905.*
3. *Записы Великодных звичаюв Свалявицины (зобрані и ушорені Ю. Шиповичом).*



Роботи Василя Скакандія

(1941 -)



Роботи Юлія Сташка (1923 - 1998)



Роботи Володимира Павлишина (1960 -)



Петровцій Іван
Співанка за солонину

*Еден мій цїмбор любить буженину,
А другый – шовдыря вареного з попром...
Лем я май більше люблю солонину
З цибульов, авадь з чесноком.*

*Мій нянько страшно крумплї ківенус –
Пичині, смажині, варині, вїстяні...
Айбо мене нитко тым не вчалує –
Лем солонина любить ся менї!*

*Моя жона розчехнеся за рыбу:
З рікы, ци з моря – вто йїв, ги дора!
А я собі уріжу хліба скыбу,
А вд тому – солонинчини дараб!...*

*Ци м дома, а ци пїду на гостину,
Ни злакомлю ся шойтом, токаном –
Йой! як люблю їсти солонину
З цибульов, авадь з чесноком.*

*Без хліба можу цїлий динь пробыти,
Без солонины не буду й пїв дня!
Тому м ни мїг никого образити
Паскудным словом: «Левава свиня!»*

*Я люблю свинку, и домашню, й дику,
Хоть най то буде и конда – кабан! –
Бо лем из далека увижу цику,
Готовый перед нив зняти клѣбан!*

*Коли свиню перед Рїздвлм зарїжуть,
Там солонины в перст авадь – шук!
Посолю, на бантину ї завїшу –
Най будить ся. В шпор кладеме лем бук.*

Якоє щастя зимньої години
Взяти дараб из тоншого кїнця:
Жовтинька кожича на нашїв солонинї,
И руный пласт буженого мясця.

А солонинчина така, ош онь ся світить:
Кить хоч – та смаж, а хоч – та просто їш!
Такої смачноты нїс на світі –
Про вто блаженство словом ни вповіш!

Мій нянько любить крумплї, жїнка – рыбу,
Донька – токан з солодким молоком.
А я из пївниці уріжу скыбу
И – ім з цибульов, авадь з чесноком!

Про солонину спїванкы спїваву,
Про солонину я кажу казкы.
На всьому світі иншого ни знаву,
Што мало бы такі смакы!

Так было вчора. Так ся вистало нынї.
Так буде и в усі далніші дні.
Бо докїть на свини є солонина,
Я нич ни вижу свинського в свинї!

Фисой Карут
Не лем Петровцій любить Солонину...

Наукоподїбна рифмована міні-дисертація за мотивами «Спїванкы за солонину» народного осїйсько-русинського писателя Ивана Петровція на чисть його першого 65-лїття 22.05.2010.

Ключові слова:

Солонина, полонина, гостинка, цибулина, тайстрина, новинка, майя, молдавани, фіни, японці, «шерше ла фам», французи, Петровцій, etc, etc...

Хоть набираву каждый раз «Пертовцій»,
комп'тер фурт лем пише: «Петровій».
Ба што Вінчестер хоче сим вповісти?
Нараз не маву ани духу-вісти.

«Поперед свиньми бісером метати», -
сохтувуть із иронійов писати.
А наш товмач «Літанії Сатані»?
Вун «нич не видить свинського в свині».

Пред ньов Пертовцій годен калап зняти,
айбо не зато, оби доказати
вто, што вже доказала медицина:
рйдня майближня нам ися скотина.

Прозрадив Ното sapiens причину,
чом бечелує сисю худобину,
і вта причина докус меркантильна:
єдним словом – добра Солонина.

Уд молдаванина і онь до фіна
не знавуть люди слово «солонина».
На вишитких тих язицех ся заткайте –
про Солонину шорики читайте.

Вповім без всяких фіглю босорканських
читателю сих шорів дилетанських
як «пересічному громадянину»:
не лем Петровцій любить Солонину.

Китаєць із вьетнамцьом без рискаші –
не так, гикой усі людкове наші –
ни дня не перебуде, ни години...
(ги верховець наш без Солонини).

Ацтек-сарака без листочка коки
не побире ступити й два кроки.
Наш автохтон, йдучи у полонини,
кладе у тайстру дараб Солонини.

Кой майянин ся зобере у Анди
ранинько уп'є фінджу чоколади,
а верховинець вверне у новинку
із скибков хліба добру Солонинку.

«Што булше любиш – грітися, вадь їсти?
Ци муг бись нам одразу уповісти?», -

позвідати взимі уд циганина.
«На ватрі вупікати солонину...».

Не лем Петровцій любить Солонину –
«Медінформ» принюс таку новину:
1) фест хоснівна на склероз артерії;
2) японці всягде глядавуть її.

Фатьове, што жиють пела Камчатки,
(а очі хитрі в них, зикой у мачки),
всю Україну обчистили уд сала,
лем туйки в нас ся иппен ци опстало.

В кунци «літературного обзора»
додам ици од себе пару шору,
оби домак розкрити сийсь сюжет
і завершити го «а ла фуришет».

Кой любить так Петровцій Солонину,
ци верже гурман ньов на скатертину,
кидь ступлять му до кухні Шарль Бодлер,
вадь тройця Жаків – Рубо, Кокто, Превєр?

«Приглушені ридання» сих месєс
не лем вірша вартувуть, а й есе.
Слизи в них не уд тої Солонини,
котру їм не дали.

Ревуть французи йсі од цибулини,
котра лежить собі на скатертині
вадь просто на столі.

Єден із Полів – Верлен вадь Елюар,
наднявши калап, вповість: «О'ревуар.
Хлаповдай, Йване, Солонину сам,
а в Франції «Рокфору» ти не дам».
Поети Тютчев, Лермонтов і Пушкін
писати сохтовали й по-французьки...
Узявши добрий дараб Солонини
і папиря листок,
русинський наш поет Иван Осійський
ушитких потовмачив по-українськи –
французького знаток!

Айбо вже доста говорили сьме,
не похибить вчинити резюме:
не лем Петровцій любить Солонину –
народний наш продукт;
фест любить ї ушытка Верховина,
(Дюрьо, Михайло авадь Василина),

й французи «тут-как-тут».
Фест любить наш чиядник Солонину:
ун годен узяти ю й за гостину,
вадь прихопити за границу
бодай дараб авадь півтицю.

Солонина – вто не контрабанда,
а «селаів» про каждого пробанда(1),
бо не лем прадідо любив ї сам,
а й прабабка його – «шерше ла фам».

Єден колета з берега Шопурки
узаяв до Кошиць Солонини з шкурков...
Пусля «цимборської гостини»
йой, як придався натур-продукт:
повичиряв сам, а з ним доцент-хірург...
дарабом Солонини.

Словом, не страшна світова криза
(вказала автономна експертиза),
допокля на каждиньку днину
фатьове наші мавуть Солонину.

Опстала в мене лем єдна проблема
і розязати мусай ї невхтема:
ба чом Тот, Тко так любить Солонину
з малої буквы пише йсю смачнину?!

Печатає ся за оригіналом
редакція

(1) Пробанд. Особа, з якої починається складання родоводу при генеологічному методі вивчення спадковості людини. (Див. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.).

Василь Матола
А. Годинці

Час гурше, гі вода – коли не твуй се час
 Кой бог так дав, а нарід наш обы не шпутався
 Розумно набук тя, великого, одклав
 Про матір, што тоды мене кормила
 Про хліб, што я для нїї на проценты жав
 Про суль і хацу, што мадярам нашым
 Товды ци я на „Експорт” отправляв
 Типирь лем, через люди достойных,
 Одним із першых накониць узнав.
 І доста ня розвеселило, колим ушытко йсе читав
 Бо декларацію, гі вишідкі люди наші
 Што продавали штось мадярам – я заповняв.
 Й само собов, об того я шось мав.
 І точно так пуд корча по путьови з Будапешта я сїдав.
 Муй братчику, на факобіках, на дідовых
 Руках, в очах його, про вишытко то, што
 Ты хочеш впувісти – я читав!
 Лем то, што час є гурше гі вода –
 Я слава Богу, николи не знав .
 Чом гуслі плакали у „Гелерді”,
 Я тоже ци товды не знав, но тай не муг я знати
 Мені ся виділо - што циган просто гроші заробляв
 А я їх тратив.
 А ци я хочу ся тобі признати –
 - „Небесні два листки” - не я народу нашому писав.
 Та й ко бы їх товды читав? І на слизы гі ты ревав
 Кой не ревали, як розпятий бов сын Божый
 А ты, Антонію, на Нього і на діда мойого,
 Гі дві цятки воды похожый!



Подарунок на Руждво

У дѣтствѣ я часто проводил свои зимушны вакации у Копани, у дѣда. Любил ем слухати усякы истории о старинѣ, якы по вечерах, за погарчиком вина приказовали дѣдовы гости – родакы, цимборы. Серед них выдѣлял ся дѣдов давный цимбора бебехач Барник, славный ѣстолюбець. За него приказовали, ож раз заложил ся, ож изѣст вѣко вареных крумпель – тай изѣл за вечер, лиш пак мало го млоило. Та сесь Барник дуже честовал мого дѣда за велику силу, щедрость и смѣлость, и охотно росказовал о пригодах их бетярского легѣнства у якых, звычайно, дѣдо усе был герой.

Хоть бабка и недолюблевала сего говорливого бебехача и нероба, айбо мусѣла го терпѣти, бо дѣдо му покровительствовал. Так то Барник усе мог розрахововати на еден-два погары вина, коли забреде, бывало, до дѣда зимушным вечером у теплу хыжу, сяде собѣ на ладѣ пиля стола, над котрым млаво свѣтит нафтова лампа.

Доки дѣдо обходил ся по газдовству, а бабка рихтовала коло шпора, он, маючи благодарного слухателя – мене, приказовал, потягуючи из погарчика, за файны стары часы, за пригоды из своим цимбором, силаком и бетяром Иваном Гуляничом – моим дѣдом, цимборством из яким он явно ся гордил.

–Твердо дужый чоловѣк был твой дѣдо. Такого пласта, же ледвы сѣме двое за два раз годны были выверечи на воз – сам махне, ги нич...

Годен был узяти на плечи читавый мѣшище пѣклевой муки – такой, аж му спод землю черкал, та легко, из пипов у ротѣ вынести на под.

Тямлю, раз вышли сѣме из корчмы а сперед нами – два пѣряники, молоды, читавы фатеве. Не полюбило им ся, ож голосно спѣваеме. Еден подошел та луснул ня у пысок. Иван так ним дрылил, же тот фырк, лиш го плот изопер! А другой ся ухопил за саблю. Товды, знаеш, жандармы-пѣряники носили сабли... Айбо не устигл ю вытягнути – дѣдо ти подскочил, ухопил го еднов руков за чобот, а друзей за ошиник, поднял го та як умачат ним у чиненик! – лиш му амуниция дзенькнула, нараз утих... Пак есьме ся три дны у хащи прятали, бо глядали нас...

Он назад потягл из погарчика и, видячи, ож предуже ми ся сесе любит, продолжал:

–А раз, – уже ти дѣдо женатый был, узял Юлчу Нейметку, файна дѣвка была...– май потихы додал, зѣркаючи на бабку, – на Роздво того было. Сидиме мы из дѣдом ти туй, пиля сего стола, попиваеме (ипное

вино у него было и тогда), и раз лиш чуеме извонка крикы, лайка. Выйшли мы на улицю, никаеме, а пиля Дубровкы – третя хыжа одси – серед улици стоит воз, запряженный худов кобылков. Задный тенгель ся изломил, зад воза – у калови, а на возѣ читавый орѣховый кымак, ищи сырый. Везли го до Севлюша на мебельну фабрику, продавати. Дали бы за него файны гроши, бо довгый, ровный, товстый кымачище был. Газда из сыном суетят ся коло воза, сважают ся, лают – не знают, што чинити. А из челяди, што ся зобрала около, розумаки еден перед другим давали дурны порады. Едны радили укрѣпити тенгель, привязати кымака, обы ся не ссунул, та помалы ити дале... А другы казали, ож ото не мож, бо зад воза у калови, тай Севлюш далеко, – не дойдут. Волѣют перекласти кымак на другый, позыченный воз. Айбо тото бы глядати, та й кто позычит воз под такый кымачище!... Порады ся сыпали, крикы, лайка, сважания...

Дѣдо ти стоял по сторонѣ, мовчал, лиш ся посмѣшковал из пипов у ротѣ. А пак каже:

–Та што вы двое легѣнев из таков ся трѣсков бавите?! Тадѣ берѣт на плечи та несѣт!

Челядь ся зареготала из такой фиглѣ.

–Ой так, хотѣл бы я видѣти того кто сесе возьме на плечи! – каже газда. – Тадѣ ледвы сѣме го четверо на воз выпекали!

Та ци мой буде, аж го донесу до лѣсы ми? – не лишал ся Иван.

–Йди собѣ чоловѣче дорогов – каже газда, – не нервозѣ ня, видиш, ож у бѣдѣ сѣме!

Айбо он не знал Ивана. Тот, аж собѣ штось у голову возьме – мусит учинити!

Дѣдо ти подошел до газды, поклал му руку на плече та каже:

–Я не фиглюю. Звѣдаю тя – ци мой буде кымак, аж го возьму на плече сам?

Тот промок слину.

–Та понесеш домов? – недовѣрливо зазвѣдал.

–Айно, так.

–Най несе, дай му най попровбалуе! – закричала челядь.

Газда подумал мало, пообнинал сухенького дѣда ти та каже:

–Но, най буде. Айбо як ся урвеш – так ти треба, я за тя не одвѣчаю!

Челядь застыла, коли Иван подошел до воза. Вытяг из рота пипу, завадил на гомбу уйоша, ухватил нижный конец кымака, изволочил го из воза аж до земли. Пак упер ся еднов ногов у воз, одтягнул верхный конец и поклал кымак штормом – стоячки. Потому подсѣл под него, ухопил за середину и помалы обалил го на плече. Коли устал из ним – челядь затихла – не вѣровала очам своим... Читавый кымачище – сырый орѣх, и на око страшна вага – погойдал ся горѣ-долов на плечи и стал.

Газда из сыном подскочили и из страхом слѣдили за каждым рухом Ивана. Бояли ся уже не за орѣх, ож пойдут домов ни з чим, а за Ивана, што под таким терьхом мусѣл бы ся урвати. И я змок был из страху за цимбору, онѣ у ротѣ ми пересохло!

Коли ся кымак выровнал на плечи, дѣдо ти ся рушил. Раз вышел из кала на край улицы, де было май сухо. Потому помалы, крок за кроком рушил ся домов. Газда из сыном на повизогнутых ногах ишли перед дѣдом задом наперед. Здрѣли му у лице, чекали, ож коли ся урве, упаде. За ним ишла челядь у тишинѣ, ги на похоронах, майже онѣмѣла. Коли до дѣдовой лѣсы остало ся ищи десь десять кроков, дѣдо стал.

—Та ци мой кымак? — перерываючим ся голосом зазвѣдал.

—Твой, твой, лиш клади го долов уже, бо урвеш ся! — крикнул перепуженый газда, не выдержали му нервы.

Айбо дѣдо пошел дале. Дошел до лѣсы и звергл из плеча над лѣсов кымак у двор. Тот из громом покачуял ся долов двором и стал пуд пойтов.

Дѣдо спокойно зашел у двор, а газда из сыном из раскрытыми ротами стояли пиля лѣсы, под регот челяди.

—Иване, ты!— крикнула бабка из торнаца, — што ся там стало, што йсе за кымак?

—Принесл ем ти подарунок на Роздво! — весело одповѣл дѣдо.



Александр Хуст

Жерело: Országos Ruszin Hírlap, 2000, 1.sz., 6.old.

(Печатается за оригиналом)



СПЕРЕДСЛОВО.....	стр. 3
МАЙВАЖНІ СОБЫТІЯ У ЖИТТЮ РУСИНСЬКОЇ ОБЩИНЫ МАДЯРЩИНЫ.....	стр. 4
ПРЕДСТАВЛЯЄМЕ ЛАВРЕАТУВ ПРЕМІИ ИМ. АНТОНІЯ ГОДИНКИ.....	стр. 17
ХІІ. СВІТОВИЙ КОНГРЕС РУСИНІВ – РУСНАЦОХ - ЛЕМКІВ.....	стр. 20
ПУБЛІЦИСТИКА	
Димитрій Пон	Про словянський язык переводу в сятых брату в
Константина (Кирила) и Методія.....	стр. 28
Dr. Cselényi István Gábor	
A hit ereje. Romzsa Tódor tanúságtétele.....	стр. 34
Маріанна Лявинец	«Особый» язык Евгения Фенцика.....
Ortutay Elemér	„Csak” egyetlen zsidót mentett meg.....
Людвиг Філін	До 90 - роча основанія Общества.....
им. А. Духновича.....	стр. 55
Др. Маріанна Ляинец	Духовный отец русинского народа.....
Др. Маріанна Ляинец	Музыкант вуд Бога.....
Ирина Фірцак	Чоловік – легенда Иван Фірцак «Кротон».....
Валерій Падяк	Кирил Сабов.....
Юлія Шипович	Денных Александра Митрака.....
НАШІ ЮБІЛАНТЫ	
Köszöntjük Szilcer-Likovics Olgát.....	стр. 79
Маріанна Лявинец.....	стр. 80
НАРОДНІ ТРАДИЦІЇ	
Юрій Шипович	Паску сятити носили.....
ПОЕЗІЯ	
Петровцій Иван	Співанка за солонину.....
Фисой Карут	Не лем Петровцій любить Солонину... ..
Василь Матола	А. Годинці.....
ПРОЗА	
Александр Хуст	Подарунок на Рудздо.....

Вседержавноє Общество Русинської Інтелігенції
им. академіка Антонія Годинки виражає офіційну подяку
за підпорвання вшитим тым, ко помагав нам збирати
матеріали, писав статі, давав нам совіты и критику.
Матеріальну помоч и підпору дустали сьме вуд многих
Русинських Самосправовань,
за што видавателі виражають благодарность.

OIK



200001436738

Картины Антона Шепы

котрому 17 априля исповнило ся 85 рокув

